

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

İLKÖĞRETİM OKULLARINDA (4. VE 5. SINIFLAR) TARİH
ÖĞRETİMİ

121859

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HESNA BAHAR

YRD. DOÇ. DR. MEHMET TEMEL

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

T 121859

EYLÜL, 2002

MUĞLA

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

İLKÖĞRETİM OKULLARINDA (4. VE 5. SINIFLAR) TARİH ÖĞRETİMİ

Hesna BAHAR

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce

“ Yüksek Lisans ”

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih :

Tezin Sözlü Savunma Tarihi :

Tezin Danışmanı : Yrd.Doç.Dr. Mehmet TEMEL

Jüri Üyesi :

Jüri Üyesi : **T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN

Eylül, 2002

MUĞLA

YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR

Soyadı : BAHAR

Adı : Hesna

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe: İlköğretim Okullarında (4. ve 5. sınıflar) Tarih Öğretimi

Y. Dil : The Teaching Of History In Primary Schools (4. and 5. Classes)

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlik

•

o

o

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Üniversitesi

Fakülte : Fen Edebiyat Fakültesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : Mehmet TEMEL

Unvanı : Yrd. Doç. Dr.

3. ... D...

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER :

1. The Teaching of The History
2. Cognitive Development
3. Historical Thinking

1 – Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum. o

2 – Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümün fotokopisi alınabilir. o

3 – Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir. ●

Yazarın İmzası :

Tarih:...../...../.....

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “ İlköğretim Okullarında (4. ve 5. sınıflar) Tarih Öğretimi ” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../ 2002

Hesna BAHAR

TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün/...../2002 tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin maddesine göre, Tarih Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi Hesna BAHAR'ın "İlköğretim Okullarında (4. ve 5. sınıflar) Tarih Öğretimi " adlı tezini incelemiş ve aday/...../2002 tarihinde saat 'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin olduğuna ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Üye

Üye

Üye

Üye

Önsöz

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nün Yüksek Lisans Çalışma Programının gereği olarak hazırlanan bu araştırma ilköğretim okullarında 4. ve 5. sınıflar tarih öğretiminin ders kitaplarına göre incelenmesini amaçlamaktadır.

Bu amaçla, konu ile ilgili yerli ve yabancı literatür taranarak ilgili kuramlar ışığında sosyal bilgiler (4. ve 5. sınıflar) ders kitaplarındaki tarih üniteleri incelenmiştir.

Bu araştırma, genelde soyut kavramlar üzerine temellenen tarih disiplinin, ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerine ders kitapları aracılığı ile aktarılırken onların zihinsel gelişim düzeylerinin dikkate alınması gerektiğini vurgulayarak, ders kitaplarını da bu doğrultuda incelemiştir.

Araştırmanın tarih öğretimi alanında yapılacak çalışmalara ve tarih ders kitaplarının hazırlanmasına katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Çalışmalarında destek ve yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Mehmet TEMEL'e ve Yrd. Doç. Dr. Sabahattin Deniz'e teşekkür ederim. Ayrıca çalışmamda bana yol gösteren Prof. Dr. Mustafa SAFRAN'a, eleştirileri ile çalışmama yön veren Arş. Gör. Bahri ATA ve Arş. Gör. Hüseyin KÖKSAL'a, çalışmanın yazılması aşamasında yardımlarını esirgemeyen arkadaşım Arş. Gör. M. Ayla TOP'a ve eşim Ozan BAHAR'a teşekkürü bir borç bilirim.

Hesna BAHAR

Özet

İlköğretim okullarında (4. ve 5. sınıf) Tarih öğretimi adı altındaki bu araştırma dört ana bölüm olarak düzenlenmiştir. Tarih öğretiminin 4. ve 5. sınıflardaki öğrencilerin zihinsel gelişimine uygun olup olmadığının araştırıldığı bu çalışmada aşağıdaki noktaların aydınlatılmasına çalışılmıştır:

- Eğitim, öğretim, öğrenme nedir?
- Sosyal bilimlerde tarih öğretiminin yeri ve önemi nedir?
- Zihin Gelişimi Kuramları açısından tarih öğretimi
- Tarih öğretimi alanında yurtiçi ve yurtdışında yapılan çalışmalar nelerdir?
- İlköğretim okullarında okutulmakta olan Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf ders kitaplarının dil ve anlatım yönünden çocukların zihinsel gelişimine uygun mudur?

Araştırmada bu sorulara cevap bulabilmek için yurtiçi ve yurtdışı ilgili yayın ve araştırmalar taranmıştır. Elde edilen bulgular ışığında, tarih derslerinde kullanılan ders kitaplarına yönelik incelemeler grafikler şeklinde ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda söz konusu araştırmada, 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının çocuğun zihinsel gelişimine uygun olmadığı savunulmaktadır.

Summary

In primary schools (fourth and fifth classes) this research in the name of the teaching history has been organised as four main parts. That whether teaching history is not suitable for the students' minding development in the fourth and fifth classes or not has been searched in this study and the points below have been studied to come out :

- What is education, teaching and learning ?
- What is the place and importance of teaching history in social sciences ?
- Teaching history in the way of Mind Development Theories.
- What are the studies which are done in the country and outside the country about teaching history ?
- Are the fourth and fifth lesson books of social sciences which are followed in primary schools suitable for children's minding development in the way of language and understanding ?

In the research, the magazines and researches in the country and outside the country have been searched in order to answer these questions. The researches about the lesson books which are used in history lessons have been tried to be showed as a grafhic with the data we get.

In conclusion, in the research that most of the the fourth and fifth classes lesson books of social sciences are not suitable for children's minding development is supported.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
TABLO LİSTESİ.....	IV
KISALTMALAR LİSTESİ.....	V

BÖLÜM I

1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Problem Cümlesi.....	3
1.3. Alt Problemler.....	3
1.4. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	3
1.5. Sayıtlar.....	4
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4

BÖLÜM II

1.GENEL BİLGİLER.....	5
1.1.Sosyal Bilgiler ve Tarih Öğretimi.....	7
1.1.1. Eğitim, Öğretim, Sosyal Bilim ve Sosyal Bilgi Kavramları Hakkında Genel Bilgiler.....	7
1.1.1.2. Eğitimin Tanımı ve Konusu.....	7
1.1.1.3. Öğretme ve Öğrenme Kavramları.....	8
1.1.1.4.Sosyal Bilimler Kavramı.....	9
1.1.1.5. Sosyal Bilgiler Kavramı.....	10
1.2.Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Tarih Öğretimi.....	10
1.2.1.Sosyal Bilgiler Dersinde Tarih Alanı.....	10
1.2.2.Tarihin Tanımı ve Öğretim Amaçları.....	12
1.2.3.Tarih Ders Kitaplarında Bulunması Gereken Özellikler.....	16
1.3.Zihinsel Gelişim Kavramı, Kuramları ve Tarih Öğretimi ile İlişkileri.....	19
1.3.1.Zihinsel Gelişim Kavramı.....	19
1.3.1.1.Zekanın Tanımı ve Özellikleri.....	20
1.3.1.2.Zekanın Gelişimi ve Gelişim Dönemleri.....	21

1.3.2.Zihinsel Gelişim Kuramları.....	22
1.3.2.1.Jean PİAGET.....	22
1.3.2.2.Jerome BRUNER.....	24
1.3.2.3.Benjamin BLOOM.....	26
1.3.2.4.Lev VYGOTSKY.....	27
1.3.3. Zihinsel Gelişim Dönemleri.....	29
1.3.3.1.Piaget'nin Zihinsel Gelişim Dönemleri Hakkında Temel Bilgiler.....	29
1.3.3.2.Zihinsel Gelişim Açısından 4. ve 5. Sınıflar- Somut İşlemler Dönemi.....	29
1.3.3.3.Zihinsel Gelişim Açısından 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Öğrenme Özellikleri.....	30

BÖLÜM III

1.İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	32
1.1. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar.....	32
1.2.Türkiye'de Yapılan Araştırmalar.....	36

BÖLÜM IV

1.YÖNTEM.....	42
1.1.Araştırmanın Modeli.....	42
1.2.Araştırmanın Evreni.....	42
1.3.Araştırmanın Örnekleme.....	44
1.4.Veriler ve Verilerin Toplanması.....	44
1.5. Verilerin Çözümlemesi.....	44

BÖLÜM V

1.BULGULAR VE YORUM.....	45
1.1.Birinci Alt Problemle İlgili Bulgular ve Yorumlar.....	45
1.2.İkinci Alt Problemle İlgili Bulgular ve Yorumlar.....	52

BÖLÜM VI

1.SONUÇ.....	83
1.1.Birinci Alt Probleme Dayalı Sonuçlar.....	83
1.2.İkinci Alt Probleme Dayalı Sonuçlar.....	84
2.ÖNERİLER.....	87
3.KAYNAKÇA.....	89
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLO LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Araştırmanın Evrenini Oluşturan Sosyal Bilgiler Ders Kitapları.....	43
2	Gözlem Formu Biçimsel İçerik Soruları Yüzde ve Frekans Dağılımı.....	46
3	Gözlem Formu Dil ve Anlatım Soruları Yüzde ve Frekans Dağılımı.....	53
4	4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Tarih Ünitelerinin Sayfa ve Cümle Sayıları.....	57
5	4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Tarih Ünitelerindeki Cümlelerin Uzunluklarının Frekans ve Yüzelik Dağılımı.....	58
6	5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Tarih Ünitelerinin Sayfa ve Cümle Sayıları.....	59
7	5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Tarih Ünitelerindeki Cümlelerin Uzunluklarının Yüzelik ve Frekans Dağılımı.....	60
8	Sosyal Bilgiler 4. sınıf Tarih Ünitelerinde Yer Alan Soyut İfadeler.....	64
9	Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Tarih Ünitelerinde Yer Alan Soyut İfadeler.....	66
10	4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Görsel Materyal Kullanımına Ait Frekans ve Yüzelik Dağılımı... 75	75
11	4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kullanılan Resim Minyatür ve Fotoğrafların Niteliklerine Ait Frekans ve Yüzelik Dağılımı.....	76
12	5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Görsel Materyal Kullanımına Ait Frekans ve Yüzelik Dağılımı.....	78
13	Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kullanılan Resim Minyatür ve Fotoğrafların Niteliklerine Ait Frekans ve Yüzelik Dağılımı.....	79

KISALTMALAR LİSTESİ

Y.Ö.K	: Yüksek Öğretim Kurumu
D.E.Ü	: Dokuz Eylül Üniversitesi
M:E:B	: Milli Eğitim Bakanlığı
A.Ş.	: Anonim Şirketi
Yay.	: Yayınlar

BÖLÜM I

1.GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, problem cümlesi, önemi, sayıtlılar ve sınırlılıklar yer almaktadır.

1.1 Problem Durumu

İlköğretim, eğitim sisteminin ilk basamağı olması sebebiyle çocukların, temel, toplumsal bilgi becerileri bu dönemde kazandığı bilinmektedir. Çocuğun tutum ve becerilerinin geliştiği bu döneme, önemli bir özellik taşınması nedeniyle diğer öğretim basamaklarına göre daha dikkat edilmesi gerekmektedir.

Çocukların zihinsel yapıları, yaşlarının özelliklerine göre belirli bir gelişim çizgisi izlemektedir. Öğrenci ancak zihinsel yapısının bilgi ve becerileri doğrultusunda öğrenebilmekte ve kendi zihinsel işlem döneminin almasına izin verdiği nitelikteki bilgileri alabilmektedir. Sosyal bilgiler dersi ile verilen tarih bilgileri geçmişe ait bilgileri içerdiğinden, konusu gereği soyut bir özellik taşımaktadır. Bu nedenle, çocuklara tarihle ilgili kavram ve bilgiler kazandırılmaya çalışılırken onların elverişli bir zihinsel yapıya sahip olup olmadıklarını öğrenmek ve belirlemek gerekmektedir. Çocukların zihinsel gelişimleri hakkındaki bilgiler onlara bu bilgilerin ne zaman ve hangi yöntemlerle verilmesi gerektiği konusunda ışık tutacaktır.

Tarih öğretimi alanında çalışan uzmanların görüşlerine göre, tarih öğretiminde istenilen sonucu alabilmek için ilköğretimden üniversiteye kadar her öğretim basamağında tarih dersleri programlarının birbirleriyle bağlantılı olması gerekmektedir. Tarih programlarında belirlenen hedeflere ulaşmak için ne öğretim sorusuna cevap aranır. Bu aşamada ders kitabının içerik düzenlenmesi ve seçimi önemli bir sorun olmaktadır.

Avrupa'daki ders kitaplarının bir ekip tarafından yazıldığını ifade eden Falk Pingel; Avrupa ülkelerinin pek çoğunda, tarih ders kitaplarının artık tek bir yazar tarafından değil bir ekip tarafından hazırlanmakta olduğunu ve bu ekiplerde kitapların yazımı konusunda öğretmenlerle işbirliği yapan üniversitelere mensup çeşitli uzman ve tarihçilerinde yer aldığını belirtmektedir.¹

Ders kitapları, öğrencilerin rahatlıkla okuyabileceği ve zihinsel gelişim düzeylerine uygun metinler içermelidir. Son yıllarda yazarlar ve ressamlar da çocuklar için yazılan kitapların nitelik ve içerik olarak onlara hitap etmesi için çalışmaktadırlar. Çünkü; iyi kitap çocuk ondan zevk alıyorsa iyi kitaptır ve 4. ve 5. sınıflarda okuyan bir çocuğun hala çocukluk dönemini yaşadığı unutulmamalıdır. Bu nedenle ders kitapları çocuğa zevk vermeli ve sıkıcı olmamalıdır.²

Ders kitapları biçimsel içerik yönünden incelendiğinde bazı niteliklere sahip olmaları beklenir. Öncelikle ders kitapları programda belirtilen hedeflere , öğretim programına uygun olmalı ve sadece bilgi vermekle kalmamalı, öğrencileri aktif öğrenmeye sürükleyecek çalışmalar içermelidir. Konular günlük hayatla bağlantılı olarak verilmeli ve öğrencinin gelişim düzeyine uygun olarak basitten karmaşığa, somuttan soyuta doğru bir sıra izlemelidir.³

Ders kitaplarının dil ve anlatım yönünden ise şu niteliklere sahip olmaları gerekmektedir: Kitaplarda kullanılan dil ve anlatım, cümle yapıları ve uzunlukları açısından çocukların öğrencilerin gelişim basamaklarına uygun, dolaylı ve detaylı anlatımdan uzak, Türkçe yazım kurallarına uygun, sade ve anlaşılır olmalıdır.⁴ Öğrenmenin verimli olabilmesi için ders kitaplarının; Türk Milli Eğitimi'nin benimsemiş olduğu programların amaçlarını geliştirebilecek nitelikte, dil ve anlatım yönünden yeterli düzeyde ve kullanılan üslubun ise öğrenciler tarafından

¹ Falk Pingel , *Tarih Eğitimi ve Tarihte "Öteki" Sorunu* , Tarih Vakfı Yurt Yay. , İstanbul 1995 , s . 134.

² A. Ferhan Oğuzkan, *Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örnekleriyle Çocuk Edebiyatı*, Anı Yayınları, Ankara 2001, s .386.

³ Cemalettin Şahin ve Diğerleri, *Konu alanı Ders Kitabı İnceleme Klavuzu*, Nobel Yayınları, Ankara 2001, s .12

⁴ Şahin ve Diğerleri, a .g .e ., s . 20

algılanabilecek nitelikte olmaları gerekmektedir. Bu nedenle ders kitaplarının etkili ve bilimsel yöntemler kullanılarak hazırlanmaları öğrenme-öğretme süreçlerini etkileyecektir. Bu noktadan hareketle araştırmada sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih öğretimiyle ilgili konuların, fonksiyonlarını yerine getirmesinde etkili olan değişkenler incelenmiştir.

1.2. Problem Cümlesi

İlköğretim okullarında okutulmakta olan sosyal bilgiler 4. ve 5. sınıf ders kitapları tarih üniteleri biçimsel içerik ve dil - anlatım açısından çocukların zihinsel gelişimlerine uygun mudur?

1.3. Alt Problemler

1. İlköğretim okullarında okutulmakta olan sosyal bilgiler 4. ve 5. sınıf ders kitaplarındaki tarih üniteleri biçimsel içerik yönünden çocukların zihinsel gelişimlerine uygun mudur?
2. İlköğretim okullarında okutulmakta olan sosyal bilgiler 4. ve 5. sınıf ders kitaplarındaki tarih üniteleri dil ve anlatım yönünden çocukların zihinsel gelişimlerine uygun mudur?

1.4. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmada, ilköğretim kurumlarında okutulmakta olan sosyal bilgiler 4. ve 5. sınıf ders kitaplarının tarih ünitelerinin öğrencilerin zihinsel gelişimlerine uygun olup olmadığı araştırmaktadır.

Eğitim sisteminin ilk basamağı olan ilköğretim, çocuğun temel, toplumsal bilgi ve becerileri kazandırdığı bir kurumdur. Bundan sonraki basamaklar ilköğretim kurumlarında kazanılan birikimler üzerinden yükselmektedir. Araştırmalar çocukların 13 yaşına kadar kazandıkları tutumları bu yaştan sonra değiştirmenin hemen hemen imkansız olduğunu göstermektedir. Bu nedenle bu süreç önemli bir özelliğe sahiptir.

Araştırmanın konusunun belirlenmesinde, ülkemizde 4. ve 5. sınıflarda gösterilen tarih konularının çocuğun zihinsel gelişimine uygun olup olmadığı hakkında bir araştırmanın yapılmamış olmasıdır. Yaptığımız literatür taraması sonucunda bu konunun kapsamlı bir şekilde incelendiği görülmemiştir. Bu nedenden dolayı araştırmanın konusu tarihçilerin ve eğitimcilerin ilgilenmesi ve incelemesi gereken bir konu olma özelliği taşımaktadır.

1.5. Sayıtlar

Bu araştırmanın dayandığı sayıtlar şunlardır.

1. İlköğretim düzeyindeki sosyal bilgiler dersi öğretmenlerinin gözlem formundaki sorulara verdikleri yanıtlar, var olan durumu yansıtmaktadırlar
2. Örnekleme giren okulların öğretmenleri çeşitli nitelikler açısından evreni temsil edebilecek niteliktedir.

1.6.Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma İlköğretim okullarında okutulan 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih ünitelerinin çocukların içinde buldukları zihinsel gelişim dönemi ile ilişkisi ve Muğla İlinde (Türdü 100 Yıl İlköğretim Okulu, Emirbeyazıt İlköğretim Okulu, Kocamustafendi İlköğretim Okulu, Nazmi Zehra İyibilir İlköğretim Okulu, 75. Yıl İlköğretim Okulu, Şehbal Baydur İlköğretim Okulu, Sabri Acarsoy İlköğretim Okulu, Dumlupınar İlköğretim Okulu, Atatürk İlköğretim Okulu,Cumhuriyet İlköğretim Okulu) İlköğretim 4. ve 5. sınıflarını okutan öğretmenlerle sınırlı tutulmuştur. Araştırma kapsamındaki kitaplar MEB Talim Terbiye Kurulunun onay süresi geçerli olan kitaplardan seçilmiştir.

BÖLÜM II

1.GENEL BİLGİLER

Bu araştırma, ilköğretim okullarında okutulmakta olan 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler tarih ünitelerinin çocuğun zihinsel gelişimine uygunluğu üzerine yapılan bir çalışmadır. Araştırmanın amacı; eğitimin en önemli unsuru olan çocuğun tarih alanında en verimli biçimde nasıl yetiştirileceği ve toplumsal açıdan nasıl yararlı kılınabileceği üzerinde durulmak istenmesidir.

Çocuğun toplum içinde belli bir yer kazanabilmesi için eğitimi gerçekleştirilmelidir. Fakat; bu eğitim nasıl gerçekleştirilmelidir? Dolayısıyla araştırmada önce eğitim kavramına değinmek gerekmektedir.

Eğitimin tanımına kısaca değinilecek olursa, insanın davranışlarında değişiklik yaratmaktır. Eğitim, bireylerin davranışlarında istendik değişme meydana getirme sürecidir⁵.

Tarihin sosyal bilimler alanı içinde özel bir yeri vardır. İlköğretimden yükseköğretimin sonuna kadar bütün eğitim basamaklarında yer verilen tarih dersi, bu açıdan çok ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Son yıllarda ülkemizde ve dünyada tarih anlayışında büyük değişmeler meydana gelmiştir. Bu sebeple yapılan araştırmalar neticesinde birçok yeni tarih bilgileri ortaya çıkmıştır. Fakat, değişim sürecinde ola gelen söz konusu bilgiler ise değişik öğretim basamaklarında okutulan tarih ders kitaplarına ve dolayısıyla öğrenciye bir tarih programı olarak yansıtılamamıştır.

Çağdaş ülkeler eğitim-öğretim programlarında, ders kitaplarını ve buna paralel olarak ders kitaplarının yazımını tamamen çeşitli uzmanlardan oluşan kolektif sorumluluğa sahip komisyonlara bırakmışlardır. Komisyonlar; çocuk psikologu,

⁵ H. Selahattin Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, Yelkenkaya Yayınevi, Ankara 1984, s .12.

grafiker, ders öğretmenleri, dil bilimciler, program geliştirme uzmanları, kitabı okuyacak olan öğrencilerden oluşmaktadır.

Tarih öğretiminden istenilen sonucun alınabilmesi, ilköğretimden üniversiteye kadar her öğretim basamağında okutulan tarih dersi programlarının birbirleriyle bağlantılı olmasını gerektirmektedir. Yapılan araştırmalar, 14 yaşın altındaki çocuklara tarihin fazla soyut olarak öğretilmemesi gerektiğini göstermektedir. Küçük yaştaki çocuklar, ilk çağlarla ilgili daha az detaylı tarihi öğrenmeli, daha büyük çocuklar ise karmaşık konular içeren yakın tarihi öğrenmelidirler⁶. Yaşça küçük olan çocuklar için soyut kavramları anlamayı zorlamak yerine, yazı, evler, eğlence, giyim gibi somut konular verilmelidir.

Çalışmanın amacı, ilköğretim okullarında okutulmakta olan 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler kitabındaki tarih konularının çocukların zihinsel gelişimine uygun olup olmadığının araştırılmasıdır. Bu nedenle, incelenen okul kitaplarında, biçimsel içerik, dil ve anlatımı ve görsel materyal kullanımı gibi temel unsurlar ele alınmıştır.

Çalışmada kullanılan bilimsel araştırma tekniğini, literatür tarama şeklinde yerli, yabancı kitap ve makaleler oluşturmaktadır. Araştırmada özellikle, Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) dokümantasyon merkezinden, Muğla Üniversitesi merkez kütüphanesinden, Dokuz Eylül Üniversitesi (DEÜ) Buca Eğitim Fakültesi kütüphanesi yayınlarından yararlanılmıştır. Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesinin öğretim üyeleri ile görüşülmüş söz konusu üniversitenin ve Milli Kütüphanenin arşivleri taranmış, araştırma ile ilgili kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, konuyla ilişki kurulabilecek yapılmış tezlerden de yararlanılmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, eğitim, öğretim, sosyal bilim ve sosyal bilgi kavramları hakkında genel bilgiler ile tarih öğretiminin amaçları ve sosyal bilgiler ders kitaplarında bulunması gereken özellikler üzerinde durulmuştur.

⁶ Mustafa Safran, "Tarih Programları Nasıl Düzenlenmelidir?", Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi ,Sayı 4,Ankara 1996,s . 46.

İkinci bölümde, genel olarak zihinsel gelişim kuramlarına değinilmiştir. Zihinsel gelişim ile tarihsel kavrayış arasındaki ilişkilerle beraber Piaget, Bruner, Bloom, Vygotsky, Hallam, Kieran Egan, Hillary Cooper, Fuat Baymur, Kemal Kaya gibi bu konularla ilgili olarak yurtiçinde ve yurtdışında çalışmalar yapan araştırmacıların görüşleri hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın yöntem kısmını oluşturan üçüncü bölümde, problem durumu, araştırmanın amacı, önemi, hipotezleri, problem cümlesi, alt problemleri, sınırlılıkları araştırmanın modeli ve veri toplama yöntemleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Dördüncü bölümde, ilköğretim okullarında okutulmakta olan 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih üniteleri, alt problemlere dayalı olarak; biçimsel içerik, dil ve anlatım ve görsel materyal kullanımları açısından ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda, elde edilen bulgular yorumlanarak genel bir değerlendirme kapsamında öneriler getirilmiştir.

1.1. Sosyal Bilgiler ve Tarih Öğretimi

İki alt başlıktan oluşan bu bölümün birinci alt başlığında eğitim, öğretim, sosyal bilim ve sosyal bilgi kavramları ile ilgili tanımlar ve genel bilgiler, ikinci bölümde ise sosyal bilgiler dersinde tarih öğretimi, amaçları ve ders kitaplarında bulunması gereken özellikler hakkında bilgiler verilmiştir.

1.1.1. Eğitim, Öğretim, Sosyal Bilim Ve Sosyal Bilgi Kavramları Hakkında Genel Bilgiler

1.1.1.2. Eğitimin Tanımı ve Konusu

Eğitim, pek çok eğitimci tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Selahattin Ertürk'e göre eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir. D. Ali Özçelik ise, Ertürk'ün tanımından hareketle eğitimi, kişinin davranışlarında kendi yaşantısı

yoluyla istendik yönde bir dereceye kadar kalıcı değişimler meydana getirme süreci olarak tanımlamıştır.⁷

E. Thorndike'nin yapmış olduğu eğitim tanımı ise şu şekildedir: “ Eğitim plastik maddelere şekil verme işi değildir; boş olan kafaları doldurmak ya da kuvvet oluşturmak ta değildir. Eğitim, başarısızlığı ortadan kaldırmak ve en yararlı formları seçmek üzere sağlıklı beden ve ruh hayatı için olanak sağlamak, arzulanan düşünsel ve duygusal uğraşları uyarmak ve yöneltmektir.”⁸

Eğitim, başkalarıyla etkileşim sonucunda insanın kendi davranışında değişiklikler oluşturması demektir. Bu oluşum, insanın doğumundan ölümüne kadar devam eden bir süreçtir. A. Ferhan Oğuzkan'a göre ise eğitim, yeni kuşakların toplum yaşamında eski kuşakların yerlerini almak için hazırlanırken, gereken bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etmek etkinliğidir.⁹

Bir süreç olan eğitimde, zihinsel etkinlikler de bu sürece dahildir. Akıl yürütme, neden ve sonuç ilişkilerini sorgulama ve araştırma eğitimde önemli bir rol oynamaktadır.¹⁰ Birbirini izleyen öğretme ve öğrenme işlemlerinden meydana gelen eğitim sürecinde; amaç, öğretme-öğrenme faaliyetleri ve değerlendirme olmak üzere üç temel unsur bulunmaktadır.

1.1.1.3. Öğretme ve Öğrenme Kavramları

Öğretme; öğretmen tarafından hedeflenen davranışları öğrencilere kazandırmak için düzenlenmiş yaşantılar sürecidir¹¹. Diğer bir deyişle, öğrenme etkinliklerini yönlendirme ya da klavuzlama işidir.¹²

⁷ Veysel Sönmez, *Eğitim Felsefesi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2002, s. 31.

⁸ Fatma Varış ve Diğerleri, *Eğitim Bilimine Giriş*, Alkım Yayınları, İstanbul 1998, s. 85.

⁹ İbrahim Ethem Başaran, *Eğitime Giriş*, Sevinç Matbaası, Ankara 1987, s.16.

¹⁰ İhsan Turgut, *Eğitim Üzerine Felsefi Bir Deneme*, Bilgehan Matbaası, İzmir 1991, s.15.

¹¹ Başaran, a .g .e ., s .136.

¹² Özcan Demirel, *Öğretme Sanatı*, Pegem Yayıncılık, Ankara 1999, s.293.

Öğrenme ise; iki farklı yöntem izlenerek tanımlanmıştır. Bunlardan ilk yöntemde öğrenme sürecinden yola çıkılarak tanım yapılırken diğer yöntemde ise üründen yola çıkarak tanımlama yapılmıştır. Öğrenme tanımlarının odaklandığı konu ister süreç ister ürün olsun varılan sonuç, insanda oluşan davranış değişikliğidir.¹³

Her iki yöntemi içeren ortak bir tanım ise şu şekildedir: Öğrenme, seçilmiş ve kontrollü bir ortam içinde, öğretme yoluyla öğrenenin kendisi tarafından gerçekleştirilir. Bu nedenle, eğitim süreci öğrenenle öğretene arasında bir etkileşimi gerektirir. Öğrenmenin gerçekleşebilmesi için, mutlaka bir davranış değişikliği olmalı ve bu davranış değişikliği de kalıcı, izli ve bir yaşantı ürünü olmalıdır. Öğrenme işinin olması için, bir öğretme faaliyetinin bulunması gereklidir. Bu iki işlemin bütününe de öğretim denilmektedir.

Eğitim sürecinde öğrenme informal süreçlerde olduğu gibi kendiliğinden meydana gelmemektedir. Öğrenme, seçilmiş ve kontrollü bir ortam içinde öğretme yoluyla öğrenenin kendisi tarafından gerçekleşir. Bu nedenle, eğitim süreci öğrenenle öğretmen arasında bir etkileşimi gerekmektedir. Diğer bir deyişle öğretme, öğrenmeyi sağlama faaliyetidir.¹⁴

1.1.1.4. Sosyal Bilimler Kavramı

Sosyal bilimler, toplum içinde yaşayan insanları incelemektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse, sosyal bilimleri insan gruplarının analizi şeklinde tanımlayabiliriz¹⁵

Sosyal bilimler, günümüzde ve geçmişte toplumsal yaşam içinde insanın insanla, çevresi ve kurumlarla ilişkisini inceleyen birçok disiplini bir arada toplanmasına verilen isimdir. Bu disiplinler arasında; tarih, coğrafya, antropoloji, ekonomi, sosyoloji ve politika en başta gelmektedir. Günümüzde meydana gelen toplumsal sorun ve olayları anlayabilmek için sosyal bilimlerin tüm disiplinlerinden yararlanmak gerekmektedir¹⁶.

¹³ Başaran, a. g. e., s. 132.

¹⁴ Nurettin Fidan, *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, Alkım Yayınevi, Ankara 1996, s. 11.

¹⁵ Maurice Duverger, *Sosyal Bilimlere Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990, s. 8.

Köstüklü ise, sosyal bilimlerin tanımını şöyle yapmaktadır: Sosyal bilimler; fen, matematik, güzel sanatlar, felsefe disiplinlerinin dışında yer alan ve insan ve insanın oluşturduğu olguları konu alan disiplinler topluluğudur.”¹⁷ Sosyal bilimler öğretimi ülkemizde, ilköğretim düzeyinde sosyal bilgiler dersleri, ortaöğretimde ise tarih, coğrafya, psikoloji, sosyoloji ve mantık dersleri olarak verilmektedir.

1.1.1.5. Sosyal Bilgiler Kavramı

İnsan, doğal ve toplumsal bir ortamda doğar, büyür, gelişir, yaşlanır ve ölür. Sosyal ve fen bilimler eğitimi, insanoğlunun var olduğu andan itibaren başlamıştır. Çünkü, insan yaşamak için doğanın ve toplumun bazı ilkelerini öğrenmek zorundadır¹⁸.

Sağlamer'e göre sosyal bilgiler, dünyayı ve üzerindeki insanları tanıma ve anlama konusunda çocukları, kişisel yaşantılarının ötesine götürmektedir. Sosyal bilgilere, okulda geçen zaman ve bu zaman içindeki sosyal hayat ve sosyal öğrenme katkıda bulunabilir fakat, sosyal bilgiler öğretiminin yerini alamaz¹⁹. Nuri Köstüklü'ye göre ise sosyal bilgiler, öğretim amacıyla sosyal bilimlerden seçilen ve düzenlenen konular ve bilgiler bütünüdür²⁰.

1.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Tarih Öğretimi

1.2.1. Sosyal Bilgiler Dersinde Tarih Alanı

Eğitim sisteminin ilk basamağı olan ilköğretim, çocuğun temel, toplumsal bilgi ve becerileri kazandığı kurumdur. İlköğretim, gerek çocuğun tutum ve inançlarının geliştiği en önemli yılları kapsamı bakımından, gerekse zorunlu olması bakımından diğer öğretim basamaklarına göre önemli bir konuma sahiptir.

¹⁶ Munire Erden, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Alkım Yayınevi, Ankara [t.y.], s .34.

¹⁷ Nuri Köstüklü, *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi*, Kuzucular Yayınevi, Konya 1998 ,s .9.

¹⁸ Veysel Sönmez, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Pegem Yayıncılık, Ankara 1995,s .6.

¹⁹ Emin Sağlamer, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Tekışık Matbaacılık, Ankara 1980,s .7.

²⁰ Köstüklü, a .g .e ., s .11.

“Araştırmalara göre 8. sınıfa kadar öğrencilerin oluşturdukları algı ve tutumların bu yaştan sonra değiştirilmesi hemen hemen imkansızdır. Bu nedenle bu dönem, çocukların kendilerine ve dünyalarına ait tutumlarının geliştiği kritik bir dönemdir.”²¹

Sosyal bilgiler dersi, sosyal bilimlerden seçilmiş ve ilköğretim düzeyine göre basitleştirilmiş konuları içermektedir. “Ülkemizde sadece tarih, coğrafya, vatandaşlık bilgisi ile sınırlandırılmış olan sosyal bilgiler, psikoloji, antropoloji, sosyoloji, ekonomi gibi disiplinleri de kapsamaktadır.”²² Sosyal bilgiler dersi ile öğrenci; toplumu, kendisini ve diğer insanları ayırt edebilmeli, insan toplum ilişkisini kavrayabilmeli ve ülkesinin tarihi ve coğrafyası hakkında fikir sahibi olabilmelidir.

Milli Eğitim Bakanlığı’nın (MEB) ilköğretim programında, sosyal bilgiler dersinin amaçları dört grupta toplanmıştır:

- Yurttaşlık görev ve sorumluluklarını geliştirmek,
- Toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkilerini geliştirmek,
- Çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yeteneklerini geliştirmek,
- Ekonomik yaşama düşüncesini ve yeteneklerini geliştirmektir.²³

Ülkemizde sosyal bilgiler dersi adı altında verilen tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi 1968 ilkokul programı ile gerçekleştirilmiştir. Bu programın dayandığı felsefe ve görüşler günümüze kadar herhangi bir değişikliğe uğramamıştır²⁴.

Tarih, sosyal bilgiler alanı içinde önemli bir yere ve öneme sahip olmakla beraber diğer sosyal bilim dalları ile de yakından ilgilidir. Sosyal bilgiler içinde yer alan tarih geçmişte olan olayları ve bunlarla ilgili belgeleri inceler. Tarih geçmişteki

²¹ James L. Barth, *İlköğretim-Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Çev: Abdullah Demirtaş, YÖK-Dünya Bankası Yayını, Ankara 1996, s. 1.

²² Kamuran Çilenti, *Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi Öğretimi*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 1988, s. 5.

²³ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, *İlköğretim Programı*, MEB Yayını, Ankara 1995, ss. 135-236.

²⁴ Erden, a. g .e ., s. 12.

olayları ve belgeleri incelerken, sosyoloji, ekonomi ve antropoloji gibi bilimlerden de yararlanır.

Geçmişte yaşanan olaylar günümüzü de etkilemektedir. Bugünü anlamamız için geçmişi bilmemiz, olaylardan ders almamız ve hataları tekrarlamamız gerekmektedir. Öğrencilerin, tarihsel bir bakış açısı geliştirebilmeleri ve sosyal bilimleri anlamalarında tarih öğretiminin payı önemli bir yer tutar. Buradan da anlaşılacağı üzere tarih, eğitim sistemimiz içinde çok önemli bir yere sahiptir.

Tarih öğretimi ilkokuldan üniversiteye uzanan bir süreç olup, sosyal bilgiler ve sosyal bilimler öğretiminden bağımsız olmayan bir alandır. Sosyal bilimler ve tarih öğretimi insanın ve toplumun gelişimini amaçlamaktadır. Öğretmenler, sosyal bilimler içinde tarihin yerini ve tarih öğretiminin amaçlarını çok iyi kavrayarak öğrencilerin de bunu anlamalarına yardımcı olmalıdırlar.²⁵

1.2.2. Tarihin Tanımı ve Öğretim Amaçları

Sosyal bilimler içersisinde yer alan tarih bilimi hakkında çok çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları aşağıda verilmiştir.

“Tarih, geçmişteki olayları yer, zaman ve faileri göstererek kaynaklara dayalı olarak sebep-sonuç ilişkisi içinde inceleyen bir bilim dalıdır. Tarih bir bakıma geçmiş demektir. Geçmiş olmadan tarih olamaz”.²⁶

“Tarih, geçmişteki olayları inceleyen ve kayıt eden bir disiplindir. Bu disiplin, insanoğlunun geçmişte yaptığı eylemlerle ilgilenerek, geçmişteki olayları açıklamak ve bu olaylarla ilgili soruları cevaplamak için olaylarla ilgili bilgi toplar, olguları kaydeder ve bu bilgileri yorumlayarak sunar”.²⁷

²⁵ Fersun Paykoç, *Tarih Öğretimi*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir 1991, s. 5.

²⁶ Köstüklü, a. g. e., s. 12.

²⁷ Erden, a. g. e., s. 36.

Tarih dersi, yaklaşık 200 yıldır eğitim programlarının bir parçasıdır ve uzun yıllar önemli kişilerin, yerlerin ve tarihlerin ezberlendiği bir ders olmuştur. Eğitim sistemimizde ilkokuldan başlayıp üniversitede de devam eden tarih dersinin önemi, hiç kuşkusuz herkes tarafından bilinen bir gerçek olmasına karşılık, bu konuda yapılan araştırmalar henüz yeterli düzeye ulaşmamıştır.

Eğitim sistemimizde tarih bilgisi çocuğun karşısına ilk defa 4. ve 5. sınıflarda çıkmaktadır. 10-11 yaşında olan öğrencinin hala çocukluk döneminde olduğu göz ardı edilmemekle beraber, öncelikle ilkokuldaki çocuğa tarih dersi neler kazandıracaktır sorusuna cevap aranmalıdır. Her şeyden önce çocuk, bu dersi neden okuduğunu anlamalı, kendisini, diğer insanları, toplumları, toplumsal yapıları ayırt edebilmeli ve insan-toplum ilişkisini kavrayabilmelidir. Bunun yanında çocuk; geçmiş, şimdi ve gelecek zaman ayrımlarını yapabilmeli, içinde yaşadığı toplumu, ülkeyi ve toplumsal yapıları (devlet gibi) ayırt edebilmelidir²⁸.

Tarih öğretimi ile ilgili araştırmalar yapan Baymur, tarih öğretiminin amaçlarını aşağıdaki gibi belirtmiştir:

- Çocuklara, yurtlarında geçen önemli hadiseleri, orada yaşamış dikkate değer kişileri ve atalarının yaşama tarzlarını öğretmek;
- Çocuklara, insanların çevreleriyle yaşayışları arasındaki münasebetleri ve onların çevreleri üzerine yaptıkları tesirleri kavratmak;
- Çocuklara, beşeri faaliyetlere (bilim, sanat, askerlik, güzel sanatlar gibi) karşı ilgi uyandırmak;
- Çocuklara, yurttaşlık hak ve vazifelerini öğretmek; Tarih aynı zamanda çocuklara ibret dersi verir. Tarih milletlerin ve fertlerin hayatı bakımından bir nevi ahlak dersidir. Bu bakımdan, asalet, fedakarlık, cesaret, sadakat, kahramanlık öykülerini içinde bulunduran bir hazine niteliğindedir.
- Tarih, çocuklara içinde bulunulan zamanı kavratarak yaşanan alemde geçmiş kuşakların da payı olduğunu anlamalarına yardımcı olur.

²⁸ Leyla Bilici, "İlkokul Ders Kitaplarında Tarih Bilgileri ve İlkokul Çocuğu", **Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir 1998, s. 371.

- Tarih, çocukların zihin kuvvetlerini geliştirmeye yardımcı olur ve çocuklara gözlem, incelemeye araştırma yollarını öğretir²⁹.

Sağlamer ise, tarihi geçmişimizin köklerinin tarihin derinliklerine kadar uzamış olmasının ve Türklerin pek çok uygarlık kurmuş olmasının, ilkökul programının hazırlanmasında güçlük çıkardığını belirtmektedir. Bu nedenle ilkökul sosyal bilgiler programının çocuğun gelişim düzeyine göre hazırlanarak, ezberlenecek tarihlerden ve savaşlardan arındırılması gerektiği görüşündedir. Böylece, ezber bilgiler yerine, çocukların anlamalarına ve yaşamalarına yönelik ünitelerin oluşturulması tarih derslerini daha etkin hale getirecektir³⁰.

Milli Eğitim Bakanlığı Sosyal Bilgiler Programı'nda tarih açısından kazandırılacak davranışlar şöyle sıralanmaktadır:

- Ailesine, milletine, vatanına, Atatürk İnkılap ve ilkelerine bağlı, çalışkan, araştırmacı, inceleyici, fedakar ve fazilet sahibi iyi bir vatandaş, mükemmel bir insan olarak yetişirler.
- Şerefli bir geçmişi olan büyük bir milletin evladı olduklarını anlar; milletin geleceğine olan güvenlerini artırır ve Türk Milletinin ülkülerini gerçekleştirmek için her fedakarlığı göze alabilecek bir karakter kazanırlar.
- Topluluk halinde yaşamamanın bir zaruret olduğunu, millet kavramını ve Türk milletinin karakterini kavrar; Türk milletine ,bayrağına, Türk askerine, Türk ordusuna karşı sevgi, saygı ve güven duygularını kuvvetlendirirler.
- Türk inkılabının anlamını, ayrı ayrı yönlerden önemini, Türkiye'nin refah ve mutluluğuna yaptığı ve ülkenin geleceğine yapacağı etkiyi kavrar: Türk inkılabının değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır, fedakar birer Türk evladı olarak yetişirler.
- Bugünkü uygarlığın uzun bir geçmişin eseri olduğunu kavrar; bu uygarlıkta Türk milletini ve payını anlarlar.

²⁹ Fuat Baymur, *Tarih Öğretimi, İnkılâp ve Aka Kitapevi, İstanbul 1964, ss. 6-8.*

³⁰ Sağlamer, *İlkokullarda Sosyal Bilgiler Öğretimi, Tekışık Matbaacılık, Ankara 1980, ss. 37-38.*

- Tarihte milletimize ve insanlığa hizmet etmiş olan Türk büyüklerini tanır; onlara karşı ilgi ve sevgi duyarlar.
- Türkiye Cumhuriyeti'nin, insan haklarına dayanan mili, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu bilir; cumhuriyet rejiminin özelliklerini ve önemini kavrarlar.
- Çevresindeki eski ve yeni sanat, kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanır; onları korumak gerektiğini öğrenirler³¹.

Çocukların zihinsel yapıları, yaş özelliklerine göre belirli bir gelişim çizgisi gösterdiğinden öğrenci ancak zihin yapısı bilgi ve becerileri almaya hazır olduğu durumlarda zihinsel özümleme ve uyum sağlamayı gerçekleştirebilmektedir. Zihinsel yapının işlevlerini gerçekleştiremediği şeklindeki öğrenme ise kalıcı olmayacağından genelleme yapmaya da elverişli olmaz³².

Günümüzde kullanılan tarih öğretim programının öğrencilerin gereksinmelerini karşılayıp karşılayamadığı tartışılan bir konudur. Tarih programında belirtilen tarih konularının öğrencilerin zihinsel özelliklerine uygun olup olmadığı konusu ise araştırmamızın ileriki bölümlerinde incelenecektir.

Tarih programları öğrenci ihtiyaçlarına cevap vermeli ve buna göre düzenlenmelidir. Bu ihtiyaçları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Çocukların yaşadığı dünyayı anlamalarına duyulan ihtiyaç,
- Boş zamanlarını değerlendirmeye duyulan ihtiyaç,
- Geçmişe neler borçlu olduğunu ve gelecekteki görevlerinin neler olması gerektiğini kavramaya yönelik ihtiyaç,
- Olaylara neden-sonuç ilişkisi içinde bakıp değerlendirme yapabilmeye yönelik ihtiyaç,
- Milli gelenekler konusunda bilgi sahibi olmaya yönelik ihtiyaç,

³¹ MEB, *Tebliğler Dergisi*, Sayı 2487, (Nisan 1998), s. 537.

³² Gülseren Günce, *Piaget Kuramına Toplu Bakış*, Baylam Matbaacılık, Ankara 1974, s. 142.

- Eleştirici düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik duyulan ihtiyaç³³.

Sonuç olarak; tarih öğretimi ile çocuklar, geçmiş ile gelecek arasında kendini tanıyacak ve geliştirecektir. Bunun yanında, çocukların tarih dersi ile insan hayatını etkileyen olayları öğrenip bilgi, beceri, tutum ve değerlerini geliştirmeleri amaçlanmaktadır .

1.2.3.Tarih Ders Kitaplarında Bulunması Gereken Özellikler

Okul eğitiminde ders kitapları önemli bir yere sahiptir Ders kitapları, okul programlarının üstlendiği toplumsal, siyasal, ekonomik ve bireyi geliştirme işlevleri sebebiyle büyük önem taşımaktadır. Gagne ders kitaplarında taşınması gereken özellikleri şu şekilde sıralamıştır:

- Öğrencinin derse ilgisini artırmalıdır.
- Konuların amaçlarını açıkça ortaya koymalıdır.
- Dersin önemli bilgilerini sunmalıdır.
- Yeterince örnek ve uygulamaya yer vermelidir.
- Öğrencinin bilgi ve becerilerini geliştirmelidir³⁴

Ders kitaplarının özellikleri diğer alanlar da olduğu gibi tarih dersi için de dersin anlaşılması, sevilmesi ve derse ilgi uyandırılması açısından önemlidir. Hasib Aytuna'ya göre ders kitapları, ders konularına ait bilgileri, öğrencilerin kendi kendilerine okuyarak, sıralı ve doğru bir şekilde kullanılmak üzere hazırlanan, öğretim programlarına uygun olarak düzenlenmiş yazılı metinlerdir³⁵.

Ülkemizde ders kitaplarının taşınması gereken özellikleri MEB Talim Terbiye Kurulu belirlemektedir. Kurulun Tebliğler Dergisinde yayınlamış olduğu kıstaslara

³³ Mustafa Safran, a .g .m ., s. 48.

³⁴ Cemalettin Şahin ve Diğerleri, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Klavuzu*, Nobel Yayınları, Ankara 2001, s .2.

³⁵ Cuma Sığan, İlkokulda sosyal bilgiler dersinin etkililiğini azaltan faktörlerin araştırılması, *(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997)*, s .46.

göre ders kitapları dil ve anlatım özelliği yönünden aşağıdaki özelliklere sahip olmalıdır:

- 1 Metinlerde kullanılan dil ve anlatım öğrencilerin gelişim ve kavrama seviyesine uygun olmalıdır.
- 2 Cümle uzunluklarının 4. sınıfta 12 kelime, 5. sınıfta ise 14 kelimeyi geçmemesine özen gösterilmelidir.
- 3 İfadelerde sadelik (gereksiz kelimeler kullanılmadan yalın anlatım ve açıklık) olmalıdır.
- 4 Ders kitaplarında kullanılan dil, imla yazım ve kurallarına uygun olmalıdır.
- 5 Ders kitaplarındaki metinler akıcılık, mantık dokusu ve fikir bütünlüğü yönünden uygun olmalıdır.
- 6 Kullanılan kelime ve cümle yapıları öğrenci seviyesine uygun olmalıdır³⁶.

Ders kitaplarda kullanılan cümleler, çocuğun anlayabileceği şekilde basit ve yalın bir dille yazılmış olmalıdır. Yazar ile çocuk arasında rahat bir ifade tarzı olması önemli bir konudur. Yazar; siz olsaydınız neler yapardınız ? gibi göndermelerle çocuğun ilgisini çekebilmelidir.

Ders kitapları görsellik özelliğine göre ise aşağıdaki özellikleri taşımalıdır:

1. Konuları öğrencilerin daha iyi öğrenilebilmesi için açıklayıcı, tamamlayıcı ve eğitici nitelikteki öğretime yardımcı unsurlara (harita, kroki, fotoğraf, şema, grafik ve resim) yer verilmelidir.
2. Öğretime yardımcı unsurlar, öğrencilerin yaşlarına ve konulara uygun olmalıdır.
3. Öğretime yardımcı unsurla, yeterince açıklanmalı ve metinle ilişkisi sağlanmalıdır.
4. Resimler estetik, fotoğraflar net ve temiz baskılı olmalıdır.
5. Yardımcı unsurlar, ders kitaplarına ilgi çekicilik katmalıdır.³⁷

Etkili bir ders kitabının öğrencinin ilgisini çekmesi ve öğrencide derse karşı ilgi uyandırması için bol miktarda resim, grafik ve hikayeler içermelidir. Kitaplarda

³⁶ MEB, *Tebliğler Dergisi*, Cilt 58, Sayı 2434, 1995, s. 611.

³⁷ MEB, a .g .e. , s .611.

geçen soyut bilgiler az, somut bilgiler çok olmalıdır. Bununla beraber, resimler, örnekler, örnek olaylar, araştırma ve projeler de yer almalıdır³⁸. Ders kitaplarında kullanılan resim, şema ve grafik ve haritalar, öğrencinin algılayabileceği düzeyde olmakla beraber bütün bu görsel materyaller ilk bakışta öğrencinin dikkatini çekebilmeli ve kitaba karşı ilgi uyandırabilmelidir.

Çocuklar için hazırlanan kitapların dil, anlatım ve içerik yönünden sanat değerine sahip olmasının gerektiği görüşünde olan M. Gönen; bu doğrultuda kitapların, çocuğun ilgi düzeyi, dikkat süresi, gelişme düzeyi ve ihtiyaçları göz önüne alınarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.³⁹

Tarih ders kitapları içerik yönünden bilimsel bilgiler dahilinde, ideolojik yaklaşımlardan uzak, konular mantıksal bütünlük ve neden-sonuç ilişkisi içinde, ezbere yönelik ayrıntılı bilgiler yerine önemli tarihi olay ve olguları kapsayacak biçimde oluşturulmalıdır. Kitaplarda kullanılan resim, harita, grafik ve şekiller ile renkler öğrencinin ilgisini çekmeli, öğrenciyi ders kitabından soğutmamalı, dil ve anlatım öğrenci düzeyine uygun, sade, anlaşılır ve açık olmalıdır.⁴⁰

Tarih ders kitaplarında kullanılan resimlerin önemi çok büyüktür. Öğrenciler, tarih derslerinde görmesi gereken yerleri resimler aracılığıyla görebilirler. Bununla beraber, öğrenciye kelime olarak hitap etmeyen nesnelere, (kale, heykel, Çin Seddi) resimlerle beraber verildiğinde kolayca anlaşılabilir. Buradan da anlaşılacağı üzere öğrencilerin bilgileri öğrenmesinde somut yaşantıların önemi büyük bir yer tutmaktadır.

Köstüklü, tarih öğretimi sürecinde tarih ders kitaplarının önemini vurgulamakla birlikte yaptığı çalışmalarda; İngiltere’de okutulmakta olan ders kitaplarıyla Türkiye’dekileri karşılaştırmıştır. Bu araştırma sonucunda, İngiltere’de

³⁸ Tuğba Yanpar Şahin ve Diğerleri, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*, Anı Yayıncılık, Ankara 1999, s. 53.

³⁹ Figen Başar, "Eğitimde Kitabın Önemi", *1. Eğitim Bilimleri Kongresi-Bildiriler*, (28-30 Nisan 1994), Cilt 3, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana 1994, s. 1227.

⁴⁰ Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, *Tarih Öğretiminin Yeniden Yapılandırılması*, Reyo Matbaası, İstanbul 2000, s. 6.

okutulan ders kitaplarının, öğrenciyi düşünmeye ve araştırmaya sevk ettiğini, Türkiye'deki tarih ders kitaplarının ise, öğrenciyi hazır cevaba ve ezberciliğe teşvik ettiğini belirtmektedir.⁴¹

İyi bir ders kitabı, dersin iyi anlaşılmasında ve derse ilgi uyanmasında en önemli etkenlerden birisidir. Bu anlamda, dersin amaçlarının gerçekleştirilmesinde kitabın yalın bir dille yazılmış olması, kitabın ilgi çekici görsel materyallerle desteklenmesi ve anlatımın öğrencilerin zihinsel gelişimine uygun olması önemli etkenler arasında yer almaktadır.

1.3. Zihinsel Gelişim Kavramı, Kuramları ve Tarih Öğretimi İle İlişkileri

Dört alt başlıktan oluşan bu bölümün ilk alt başlığında zihinsel gelişim kavramının tanımı ve içeriği üzerinde durulmaktadır. İkinci alt başlıkta, zihinsel gelişim kuramları hakkında bilgi verilmektedir. Bu bölümde, zihinsel gelişim kuramının oluşum ve gelişiminde en önemli isim olan Piaget'nin zihinsel gelişim kuramı ayrıntılı bir şekilde incelenerek, Bruner, Bloom ve Vygotsky tarafından geliştirilmiş olan yaklaşımlar ile çalışmalar hakkında bilgi verilmektedir. Üçüncü alt başlıkta, zihinsel gelişim dönemleri aktarılmaktadır. Dördüncü alt başlıkta ise zihinsel gelişim açısından çocuğun tarihsel kavrayışı ile ilgili teorik yaklaşımlar ele alınmaktadır.

1.3.1 Zihinsel Gelişim Kavramı

Bireyin çevresindeki dünyayı anlamasını ve öğrenmesini sağlayan aktif zihinsel faaliyete zihinsel gelişim denilmektedir. Zihinsel gelişim bebeklikten yetişkinliğe kadar devam eden bir süreçtir.⁴²

Çocuğa sağlıklı bir zihin gelişimi sağlamak eğitimin en önemli amaçlarından birisidir. Çünkü, zihin gelişimi bireyin ruhsal gelişiminin ekseni niteliğindedir. Bu

⁴¹Köstüklü, a. g. e., ss. 106-108.

⁴²Nuray Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, Özsen Matbaacılık, Ankara 1998, s. 39.

nedenle, konu ile ilgili kavram ve ilkeleri bilmek çocuk eğitimi için gerekli olmaktadır⁴³.

Öğrencilere etkili öğretim ortamlarını hazırlayabilmek için, onların zihinsel gelişim düzeyleri hakkında yeterli bilgiye sahip olunması gerekmektedir. Zihin gelişimi konusunda ilk akla gelen isim İsviçreli çocuk psikologu Jean Piaget'dir. Geliştirmiş olduğu zihinsel gelişim kuramında, çocukların kendilerine özgü zihin işleyişlerinin olduğunu ve çocuklara verilecek eğitimin bu işleyişe uygun bir anlayışa sahip olması gerektiğinin önemini vurgulamıştır. Öncelikle, bu kuramın daha iyi anlaşılabilmesi için zeka kavramı üzerinde durulması gerekmektedir.

1.3.1.1.Zekanın Tanımı ve Özellikleri

Zeka, psikologların üzerinde anlaşmakta güçlük çektikleri karmaşık konulardan birisi olduğundan, tanımı tam olarak yapılamamıştır. Bu nedenle zeka, çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır. Yapılan tanımlardan bazıları şunlardır:

- Zeka, hangi zeka testi kullanılmakta ise, o testin ölçtüğü şeydir.
- Zeka araç yapabilme yetisidir.
- Zeka, çevreye uyum yapabilme yeteneğidir.⁴⁴

Eğitim Sözlüğünde verilen zeka tanımları ise;

- Öğrenebilme ve öğrenileni eleştirme yeteneği,
- Soyutlama yapabilme yeteneği,
- Yeni durumlara uyum yapabilme ve yaşantılar aracılığı ile öğrenebilme yeteneğidir⁴⁵.

Daha kapsamlı bir tanıma göre zeka; yeni karşılaşılan alışılmamış durumlara

⁴³ Cavit Binbaşoğlu , *Eğitim Psikolojisi* , Yargıcı Matbaacılık , Ankara 1995 , s . 83.

⁴⁴ Hasan Bacanlı, *Eğitim Psikolojisi, Gelişim ve Öğrenme*, Nobel Yayınları, Ankara 1999, s . 46.

⁴⁵ Binbaşoğlu , a . g . e . , s . 85.

uyum sağlama yeteneği olup, somut, soyut veya sözel biçimde sunulan problemleri çözebilme yeteneğidir.⁴⁶

Zekanın tanımı üzerinde çalışan araştırmacılar, çeşitli zeka ölçme araçları geliştirmişlerdir. İlk zeka testi, 1905 yılında Dr. Simon ve Alfred Binet tarafından geliştirilmiştir. Zekanın ölçülmesinde belirli bir ölçü birimi bulunmamakla birlikte, belli yaşlarda bazı davranışları yapan kişilerin,yaptıkları ortalama tepkiler bir ölçüt olarak kullanılmaktadır. Fakat, bu ölçüt her yaş grubu için geçerli değildir. Örneğin, yetişkinler ile küçük yaştaki çocukların zekaları aynı test aracı ile ölçülememektedir.

1.3.1.2. Zekanın Gelişimi ve Gelişim Dönemleri

Zeka, 1,5-2 yaşlarından sonra, yavaş yavaş gelişmeye başlamakla birlikte, 4-6 yaşlarında gelişmede hızlanma görülmekte ve bu hız 15-16 yaşlarına kadar devam etmektedir.4-6 yaşları arasındaki çocuk, sürekli soru sorarak çevresini anlamak ve uyum sağlamak isterken, okul yıllarında ise zeka gelişimini sürdürmeye devam eder. Erinlik döneminde hızlı bir gelişme gösteren zeka, 20-25 yaşları arasında aynı kalır ve yavaş yavaş düşmeye başlar. Şunu da belirtmek gerekir ki,zeka her çocukta aynı hızda gelişmemektedir⁴⁷.

Zeka, gelişimi bakımından bireysel farklılıklar içermektedir. Zihin gelişimi dört ana etkenden (olgunlaşma, aktif yaşantı, sosyal etkileşim, dengelenme) etkilenmektedir. Olgunlaşmada, bazı bireylerin diğerlerine göre daha hızlı olgunlaştığı gözlenmektedir.Aynı yaştaki iki çocukta vücut yapısı, zekası,ve duygusal tepkileri ve özellikleri bakımından farklılıklar görülebilir. Aktif yaşantı; bireyin çevresindeki nesnelere anlaması ve yeniden örgütlemesidir. Çocuğun bir musluğun nasıl çalıştığını anlamak için musluğu söküp takması, musluğun çalışma sistemi hakkında düşünmesi aktif yaşantıya örnek olarak verilebilir. Sosyal etkileşim; bireyin çevrelerindeki insanlarla yaşantılar geçirmesi ve fikir alışverişinde bulunmasıdır.Bu etkileşimler bireye bir çok kelime, ilke, kavram ve kural

⁴⁶ Günsel Koptagel İlal, *Tıpsal Psikoloji*, Beta Basım, İstanbul 1984, s. 213.

⁴⁷ Binbaşıoğlu , a . g . e . , ss . 88-89.

öğretmektedir. Dengelenme ise; bireyin hayatının sistemli bir hale getirmek eğilimidir. Başka bir deyişle, bireyin yeni karşılaştığı durumlarla eski yaşantıları arasında denge kurma işlemidir⁴⁸.

1.3.2. Zihinsel Gelişim Kuramları

1.3.2.1. Jean PIAGET

Zihinsel gelişim kuramları içerisinde en önemli yeri Jean Piaget almaktadır. Piaget, zekayı uyum süreci olarak görmektedir. Uyum; organizma-çevre etkileşiminde denge demektir. Her etkinliğin amacı dengeye ulaşmaktır⁴⁹. Piaget, zekanın işleyiş ve gelişimini, biyolojik bir modelle açıklamıştır. Piaget'e göre bedensel büyüme bir takım uyumlar sonucu olup, bu uyum için bedenin ahenkli bir biçimde çalışması gereklidir. Bedenin büyümesi sırasında organizma, çevresi ile etkileşim halinde bulunmayı zorunlu kılar ve değişir. Değişme bir süreç olup her değişme yeni değişimleri hazırlar⁵⁰.

Çocuklar yetişkinler gibi düşünmezler yani çocuklar yetişkinlerden daha ilkel düşünen küçük yetişkinler değildirler. Kendilerine özgü bir dünya görüşleri olduğunu düşünmek onların dünyalarını anlamamız açısından çok önemlidir.

Çalışmalarında uzun yıllar çocukların zekalarını inceleyen Jean Piaget zekanın zeka testinden alınan puan olmadığını savunmuştur. Piaget'e göre zihinsel süreçler çocuğun dünyayı anlamasını sağlar. Zihinsel düşünme süreçleri ile ilgili deneylerden sonra bu süreçlerin gelişimlerinin düzenli bir sıra izlediği görülür. Çocuklar nasıl kollarını kuşlar gibi çırparak uçamıyorlarsa, zihinsel yetenekleri de o dönem içinde sınırlandırılmıştır⁵¹.

⁴⁸ Ziya Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, Pegem Yayıncılık, Ankara 1997, s. 68

⁴⁹ Yıldız Kuzgun, *Zeka Kuramları*, EBM Yayıncılık, Ankara 1968, s. 58.

⁵⁰ Kuzgun, a. g. e., s. 60.

⁵¹ Clifford T. Morgan, *Psikolojiye Giriş*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1988, s. 60.

1896'da doğan Piaget, 1980'deki ölümüne kadar gelişim psikolojisi alanındaki çalışmaları ile, öğrencileri tanımak ve anlamak için önemli bilgiler sunmuştur. Çocukların kendilerine has zihinsel anlayışları ve bakış açıları olduğunu söyleyen Piaget, zihinsel gelişimin yaş düzeyine bağlı olarak farklı özellikler taşıdığını düşünmüştür. Piaget, çocukta zihinsel gelişimi aydınlatmaya çalışırken, çocuğa hangi yaşta nasıl davranılması ve neler öğretilmesi gerektiği üzerinde de durmuştur.

“ Zihinsel gelişme, büyük bir binanın gerçekleşmesine benzeyen ve büyüüp giden bir yapıdır. Her eklenti esnek bir düzeneğin yapıya eklenmesi ile olur. Bu evreler derece derece ayarlanmalı ve parçalar arasında denge olmalıdır.”⁵² Piaget, çocuk gelişimini dört evreyle açıklamıştır: Duyusal-motor dönemi, işlem öncesi dönemi, somut ve soyut işlemler dönemidir.

Piaget'nin yaptığı araştırmalar ve ortaya koyduğu ilkeler, eğitimin etkinliğini ve verimliliğini artırmak için önemli bir yere sahiptir. O, geleneksel eğitim ve eğitimcilerin uygulamalarının çocukların zihinsel yapılarına uygun olmadığını düşünmektedir. Süregelen eğitim uygulamalarında öğretmen etkin, öğrenci ise edilgen bir tutum izlemektedir. Yani öğretmen, bir merkezde hazırlanan programları çocuklara aktarmaya çalışmaktadır. Piaget'e göre eğitim, çocuğun kalıtımla getirdiği özellikleri, zihinsel gelişimine uygun etkinliklerle desteklemelidir.⁵³

Zihin gelişimi, zekanın gelişimi olarak düşünüldüğünde zekayı geliştirmenin zihni geliştirmek demek olduğunu anlayabiliriz. Zeka kalıtıma bağlı olsa da eğitimin etkileri önemli bir yer tutmaktadır. Zeka işletildiği takdirde onun öğeleri olan yeti ve yetenekler de en son sınırına kadar kolayca gelişme olanağı bulmaktadır⁵⁴.

Çocuk nasıl öğrenir ve nasıl büyür? Bu sorunun cevabını Piaget şöyle açıklamıştır :

⁵²Jean Piaget ,Çocukta Zihinsel Gelişim, Çev.:Hüseyin Portakal , Cem Yayınevi, İstanbul 1999, s. 14.

⁵³ Senemoğlu , a . g . e . , s . 58.

⁵⁴ Binbaşıoğlu , a . g . e . , s . 135.

- Çocukların yetişkinlerden farklı olan bir zihinsel yapıları vardır. Onlar yetişkinlerin minyatürleri olmayıp kendilerine özgü bakış açlarına sahiplerdir.
- Zihinsel gelişim dönemleri sabit bir sıra izlediği halde, her çocuk bir dönemden diğerine farklı zamanlarda geçer.
- Çocukların zihinsel gelişimi, neyi nasıl öğrenebileceği konusunda belli sınırlılıklarla karşılaşır..
- Çocuklar, en iyi kendi somut tecrübelerinden öğrenirler.
- Çocuklar devamlı faal olup, dünyayı anlamak zorundadırlar. Böylece her zaman zihinsel yapılarını yenilerler.
- Zihinsel yapıların böyle yeniden yapılanması, gerçek öğrenmeyi oluşturur. Öğrenme kararlı ve devamlıdır⁵⁵.

1.3.2.2. Jerome BRUNER

Zihinsel gelişim kuramcıları üzerinde büyük etkileri olan Piaget'nin dışında zihinsel gelişim ile ilgilenen araştırmacıların başında Bruner gelmektedir. Bruner, 1960 ve 1970'li yıllarda öğrencilerin sınıfta daha bağımsız ve girişimci olarak hareket etmeleri gerektiği konusunda dünyayı etkilemiş olup, pek çok eser yazmıştır. Kitaplarında öğrenmede konu alanının yapısını anlamının önemli olduğunu vurgulayan Bruner bu yapıyı anlayabilmek için kişinin öğrenmede aktif olmasını ve buluş yapması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁶

Bruner'in zihinsel gelişim konusundaki yaklaşımı yapısal açıdan Piaget'nin zihinsel yapı kuramına benzemektedir. Her iki kuramcı da bilginin etkileşim ortamında, bilişsel işlemlerle yapılaşdırılarak öğrenildiği görüşündedirler. Fakat Bruner, Piaget gibi zihinsel gelişim süreçlerini aşamalı olarak yaş kesitlerine bağlamamaktadır. "Bruner'e göre, zihinsel gelişim ile ilgili üç form vardır: (1) Yapma/icra etme formu. Birey uyaran objelerle uğraşarak, ona dokunarak, hissederek bir iş meydana getirir.(2) İkonik form. Birey görsel algılarını düzenleyerek kaydeder. (3) Sembolik form. Öğrenme dille sembol kullanma ile

⁵⁵ C . M . Charles , Öğretmenler İçin Piaget İlkeleri , Çev: Gülten Ülgen , Lazer Matbaacılık, Ankara 1992, ss. 3-4.

⁵⁶ Senemoğlu, a .g .e . , s. 470.

gerçekleşir. Dil, düşünce ve hareket bütünlüğünde gelişir. Çocuk kültüründe edindiği tecrübeleriyle zihinsel açıdan hazır olduğunda her yaşta bu formlarla bilgiyi edinir.”⁵⁷

Bruner geliştirmiş olduğu bu evrelerin normal gelişimini çocuğun yaşadığı kültürel çevrenin çocuk üzerindeki etkisine bağlamaktadır. Çocukların zihinsel gelişimine okulun ve dilin etkisinin önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamakla birlikte, öğrenmenin kişiye faydalı olabilmesi için öğrenilen bilginin kişiye daha sonraki benzer durumlar karşısında zorlanmayacak biçime getirecek yapıda olması gerekmektedir.⁵⁸

Bruner’in zihinsel gelişimle ilgili teorisi iki temel görüşe dayanmaktadır. Bunlardan birincisi, kavramları konuların yapı taşı olarak görmesidir. Diğeri ise, bu kavramların kazanılmasında tümevarımsal yaklaşımın önemi üzerinde durmasıdır.⁵⁹ Tümevarımsal yaklaşımı örnek-kural yöntemi adı ile de bilinmektedir. Bruner çocukların kavramları kazanmasında örnek-kural yöntemi üzerinde ısrarla durmuştur. Bu yöntemin özü, özel örnekler kullanılarak genel ilkelere doğru gidilmesidir.

Çocuğa sunulan problem ya da bilginin, çocuğun onu tanıyabileceği biçimde verilmesini savunan Bruner, bilginin sunuluş biçiminin de çocuğun öğrenme stiline ve konuya göre değişiklik içermesi gerektiği görüşündedir. Çünkü, öğrenilecek olan bilgilerin sunulma sırası öğrenmenin güçlük derecesini etkilemektedir.⁶⁰

Bruner’e göre kişinin keşfetme arzusu ve yeni deneyimlere olan merakı doğuştan gelen bir özelliktir. Kişi, kavram ve ilkeleri, çevresinde açık ve sistemli olmayan bilgilerden denenceler geliştirip genellemeler yaparak oluşturur. Çocuklara verilen eğitim, onların merakına seslenebilmeli ve kendi kendilerine keşfederek öğrenmelerini sağlamalıdır.

⁵⁷ Gülten Ülgen, *Eğitim Psikolojisi*, Alkım Yayınevi, İstanbul 1997, s.149.

⁵⁸ Osman Kazancı, *Eğitimde Eleştireci Düşünme ve Öğretimi*, Kazancı Hukuk Yayınları, Ankara 1989, s .18.

⁵⁹ A. Sait Candan, *Kavramlara dayalı tarih öğretimi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998), s . 9.

⁶⁰ Fidan, a. g. e. , s .32.

Öğrencilere, öncelikle kavram ve genellemeler öğretilmelidir; çünkü kavramlar öğretilmeden genellemelere geçilemez. Bruner, herhangi bir konudaki çalışmanın, o çalışmayı oluşturan kavram ve genellemelerin temel olarak alınması gerektiğini belirtmektedir. Örneğin; “demokrasi, seçim inanç, dağ vb.” kavram ve genellemeler sosyal bilimlerden alındığı için sosyal bilgiler dersinin müfredat programı da bu kavram ve genellemeleri içermelidir. Demokrasi ve seçim kavramlarını öğrenmeyen çocuk bunlar arasındaki ilişkiyi de kavrayamayacaktır.⁶¹

Yapısal yaklaşımıyla Piaget'e ile benzeşen Bruner'in zihinsel gelişim yaklaşımlarına katkısı öğretim yöntemi olarak buluş yoluyla öğrenme üzerine vurgusundan kaynaklanmaktadır. Bu konudaki görüşleri çocuğun tarihsel kavrayışı ile ilgili yaklaşımlarda ele alınacaktır.

1.3.2.3. Benjamin BLOOM

Zihinsel gelişim konusunda çalışmaları olan bir diğer isim de Benjamin Bloom'dur. Bloom, İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme adlı kitabına, zihinsel gelişim ile ilgili yaklaşımının özüne uygun olarak Boswell'den bir alıntıyla başlamaktadır. "İnsanlar arasında zihinsel güçler bakımından doğuştan gelen bazı farkların bulunduğunu inkar edemem ama bunlar, eğitimin ürünü olarak sonradan meydana getirilmekte olanların yanında hemen hemen bir hiçtir."⁶² Alıntidan da anlaşılacağı üzere okulda öğretilmek istenen bilgi ve beceri, tutum ve davranışlar, hemen hemen bütün öğrenciler tarafından öğrenilebilmektedir.

“Bloom'a göre, belli bir dönemde gerçekleştirilen öğrenmeler daha sonraki dönemlerde öğrenilecek olanların temelini oluşturur. Öğrenme işinde yapılan hatalar azaldıkça herkesin öğrenmesi artacaktır. Eğer öğrenme işine duyarlı yaklaşırsa ve öğrencilere uygun öğrenme koşulları yaratılırsa okulda öğretilmek istenenleri bütün

⁶¹ Veysel Sönmez, Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı, Anı Yayıncılık, Ankara 2001, s. 121.

⁶² Benjamin S. Bloom, İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme, Çev: Durmuş Ali Özçelik, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1998, s. 1.

öğrenciler öğrenebilir.”⁶³ Bloom’un zihinsel gelişim kuramına kattığı önemli kavramlar; tam öğrenme, okulda öğrenme modeli, bilişsel giriş davranışları, duyuşsal giriş özellikleri ve öğretim hizmetinin niteliğidir.

Bloom, öğrencilerin duyuşsal özelliklerini, okulla, belli bir dersle ve akademik benlik tasarımı ile ilgili olarak gruplandırmıştır. Bu özellikler, öğrencilerin okula yönelik tutumlarını oluşturmaları, okulda aldıkları derslerin bazılarında farklı tutum geliştirmeleri ve bir işte başarılı olacağına inanmaları gibi duyuşsal özellikleri içermektedir. Okul ortamında öğrencilere; yaşanan ülkenin milli değerlerini paylaşma, okula, öğretmenlere ve derslere yönelik olumlu tutum geliştirme gibi konular kazandırılmaya çalışılmaktadır. Özetle, öğrencilerin duyuşsal özellikleri okul yaşantılarının bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.⁶⁴

1.3.2.4. Lev VYGOTSKY

Zihinsel gelişim kuramları açısından bir diğer önemli isim ise Lev Vygotsky’dir. Bir Rus psikologu olan Vygotsky, çocuğun sosyal çevresinin zihinsel gelişimde önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadır. Çocukların kavram kazanımında, olgu, fikir ve becerilerin yerleşmesinde etken olan öge çocuğun çevresidir.

Belli bir gelişim düzeyindeki çocuğun kendi başına gerçekleştirebildiği bir takım davranışları olduğu gibi henüz kendi başına başaramayarak ancak yetişkinin yardımı ile yapabileceği davranışlarının da olduğunu belirten Vygotsky bu yardım sayesinde çocuğun gelişimine faydalı olabileceğimiz görüşündedir.⁶⁵

Vygotsky çocuğun bilgiyi içselleştirmesine yardımcı olmak için iki özelliğinin bilinmesi gerektiğini belirtmektedir. Bunlardan birincisi, çocuğun herhangi bir kişinin yardımı olmaksızın bağımsız olarak kendi kendine

⁶³ Ramazan Arı ve Diğerleri, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Mikro Yayınları, Konya[t.y.], s.164.

⁶⁴ Sabahattin Deniz, "İlköğretim Dönemindeki Çocukların Yeni Davranışlar Kazanmalarında Tutumların Öğrenilmesi ve Öğretmenin Rolü", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, (Güz 2000), s . 88.

⁶⁵ Bacanlı, a . g . e . , s .58.

sağlayabileceği gelişim düzeyidir. Diğeri ise, bir yetişkinin yardımıyla ulaşabileceği potansiyel gelişim düzeyidir. İki özellik arasındaki fark, çocuğun yakınsal gelişim alanıdır. Yakınsal alan kavramı, Vygotsky'nin zihinsel gelişim ve öğrenme kuramlarına önemli bir katkısı olarak nitelendirilmektedir. Vygotsky, öğretimin önemini, çocuğun zihinsel gelişimini ileriye götürebilmesi özelliğine bağlamaktadır.⁶⁶

Dil gelişimi konusunda da araştırmalar yapan Vygotsky'e göre dil, düşünce ile paralel olarak gelişmektedir. Zihinsel gelişim ile dil gelişiminin farklı olduğu düşüncesine katılmayan Vygotsky, dil eğitimi ve öğretimi ile çocuğun içinde bulunduğu dil ortamının, zihinsel gelişim yeteneğine etki ettiği görüşündedir.⁶⁷

Vygotsky, düşünce ve sözcükler arasında bir ilişki olduğunu ve bu ilişkinin de gelişim aşamalarından geçtiği görüşündedir. Kısaca açıklamak gerekirse, tek sözcükten oluşan cümlelerden çok sözcükten oluşan cümlelere, yani parçadan bütüne ve düşünce bütününden bütünü oluşturan tanımlı parçalara doğru bir anlam gelişimi gerçekleşmektedir. Sonuç olarak denilebilir ki, kişinin söz dağarcığı düşünmede önemli bir yere ve role sahip olmakla birlikte, yaşantıların örgütlenmiş ürünleridir. Kişi, yaşantının (sürecin) son aşamasına eriştikten sonra kendi düşüncelerini formüle etmeğe ve başkalarının formüle ettiği düşünceleri anlamaya başlar.⁶⁸

Vygotsky, Piaget'e göre daha etkilenebilir bir zihin gelişimi düşüncesine sahip olmakla birlikte, çocuğun zihin gelişiminin dış etkilere daha açık olduğu görüşündedir. Piaget'nin geliştirmiş olduğu kuramında ise dış etkilerin yeri oldukça azdır.⁶⁹

Vygotsky ile Piaget'nin yaklaşımları birlikte ele alındığında; dil bir yandan zihinsel gelişim için hammadde oluştururken diğer taraftan da zihinsel gelişim sürecine göre işlemektedir. Kısaca söylemek gerekirse, dil ve düşünme kavramları

⁶⁶ Senemoğlu, a .g .e. ,s. 64 .

⁶⁷ Yaşar Özbay, Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi, Empati Yayınları, Trabzon 1999, s.70.

⁶⁸ Durmuş Ali Özçelik, Kavram (Söz Dağarcığı Gelişimi), Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir 1988, s .8.

⁶⁹ Bacanlı, a .g .e ., s .58.

birbirleriyle etkileşim içersinde oluşundan çocuğun kavramsal düşünme yeteneği arttıkça dili de gelişmektedir. Bu nedenden dolayı çocukların dersleri için hazırlanan materyaller bu etkileşim dikkate alınarak hazırlanmalıdır.

1.3.3.Zihinsel Gelişim Dönemleri

1.3.3.1-Piaget'nin Zihinsel Gelişim Dönemleri Hakkında Temel Bilgiler

Çocukların zihinsel gelişim evrelerini en kapsamlı olarak inceleyen ve literatürde Zihinsel gelişim evreleri konusundaki sınıflaması temel bir dayanak noktası oluşturan Piaget'nin zihinsel gelişim evreleri sırasıyla şöyledir: Duyusal-Motor Dönem, İşlem Öncesi Dönem, Somut İşlemler Dönemi, Soyut İşlem Dönemi. Piaget'e göre tüm çocuklar söz edilen gelişim evrelerinden sırasıyla geçmektedirler. Bir alt evre tamamlanmaksızın bir üst evreye geçilememektedir. İlk evre olan duyusal-motor dönemi 0-2 yaşları arasında, İşlem öncesi dönemi 2-7 yaşları arasında, somut işlem dönemi 7-11 yaşları arasında, soyut işlemler dönemi ise 11 yaş üzeri yaşlarda görülmektedir. Araştırmamızın konusu 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları ile ilgili olduğu için bu sınıf öğrencilerinin içinde buldukları zihinsel gelişim dönemi olan 'Somut İşlemler Dönemi' kapsamlı olarak ele alınacaktır.

1.3.3.2. Zihinsel Gelişim Açısından 4. ve 5. Sınıflar – Somut İşlemler Dönemi

Yedi-onbir yaş grubunu içeren somut işlemler döneminde çocuklar, çevrelerini somut olarak algılamaktadırlar. Bu yaştaki çocuklar düşünce deneylerini gerçekleştirebilirler fakat bu deney ve işlemler somut durumlarla sınırlı olup kolay hayal edebilecek gerçek durumlara ilişkindir.Somut işlemler döneminin en belirgin özelliği, soyut kavramlar üzerinde işlem yapılamamasıdır. Bu nedenden dolayı, çocuklar olayların nedenlerini açıklayabilirken görmedikleri durum ve objeler hakkında kavramlar geliştiremezler. Somut ve karmaşık olan problemlerin çocuklar

tarafından çözülebildiği fakat soyut problemlerin çözülemediği bu dönemde çocuklar, dili etkili olarak kullanabilmektedirler⁷⁰.

İlkokul döneminde somut düşünme döneminde olan çocuklar daha çok duyu organları yoluyla gözlem ve deneyime dayalı olarak bilgi edinirler ve yargıya varırlar.⁷¹

Eğer bir çocuk, tecrübelerini bütünlük içinde organize edebiliyor, tecrübelerine akılcı anlamlar verebiliyor, yeni düzenlemeler yapabiliyor ve bir olayı aynı anda farklı boyutlardan düşünebiliyor ise onun somut işlemler döneminde olduğu söyleyebiliriz.⁷²

1.3.3.3. Zihinsel Gelişim Açısından 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Öğrenme Özellikleri

Somut düşünme döneminin ilkökul dönemine rastladığı bu dönemde çocuk, gözüyle görebildiği eşya ve olaylar üzerinde çok boyutlu ve mantıklı bir düşünme gerçekleştirebilmektedir. Sayı kavramı ve sosyal bilgiler dersinde gözleme dayalı yapılan incelemeler çocuğun zihinsel gelişimini hızlandırmaktadır. Çocuğa verilen somut örneklerin yanında sözel açıklamalar, deney ve demonstrasyonlar da kavramların öğrenilmesine yardım etmektedir⁷³.

İlkokul çağındaki çocuklar, masallara, heyecanlı öykülere kendi yaşamlarıyla ilgili yakın çevre olaylarına ilgi göstermektedirler. Derslerin işlenişinde konularla ilgili öykü ve gezi yazıların verilmesi çok yararlıdır. Örneğin, bir ülkenin coğrafyası işlenirken oraya ait bir gezi yazısının okunması, öğretim açısından iyi bir güdüleme oluşturmaktadır. Kitaplar, dergiler, gazete ve sinemalar da çocuğun çevresini zenginleştiren araçlardan bazılarıdır. Bu dönemde, çocukların bilim ve keşiflerle

⁷⁰ Anı ve Diğerleri, a .g .e ., s. 71.

⁷¹ Nurettin Fidan, Münire Erden, *Eğitime Giriş*, Alkım Yayıncılık, Ankara [t.y.], s. 142.

⁷² C. M . Charles, a. g. e., s.13.

⁷³ Özdemir ve Diğerleri, a .g .e ., s . 15.

ilgili eserlere ilgileri artması okul, kitap ve uygulama bahçesi gibi çalışma alanlarına önem verilmesini gerektirmektedir.⁷⁴

Somut işlemler dönemindeki çocukların kitapları hazırlanırken, konular somutlaştırılarak verilmelidir. Henüz somut işlemleri yapabilecek düzeyde olan çocuk elle tutulamayan ve gözle görülemeyen konulara ilişkin işlemleri yapamazlar. Bu nedenle çocuklara verilecek eğitim, kazandıkları becerileri uygulamaya yönelik çalışmalar halinde olmalıdır.

On bir yaşından küçük çocuklar gördüklerinin arkasındaki muhtemel ilişkiyi kavrayamadıkları için somut işlemler evresindeki çocuklarla yapılan derslerde göze hitap eden araçlar ve somut nesnelere dayanarak yararlanması gerekmektedir. Konuların sunuluşları, okuma metinleri kısa olmalı, konuların zorluk derecelerine göre örnekler çoğaltılmalıdır. Bu dönem çocuğu bazı problemleri zihinsel olarak çözme düzeyine gelmiş ise de sunulan problemin somut nesnelere ilişkili olması gerekmektedir. Kısaca söylemek gerekirse soyut düşünebilme yeteneği tam olarak gelişmeyen çocuğun kuramsal olarak verilen bir problemi de çözmesi başarısızlıkla sonuçlanmaktadır.⁷⁵

Somut işlemler dönemindeki çocuklar, tarih ve coğrafyayı kavrarlarken verilen bilgilerin içeriğini tam olarak anlamamaktadırlar. Çünkü, merak ve dikkat motivasyonunu kullanamamaktadırlar. Çocukların bu dönemde en hızlı otomobili, en küçük kuşu, en yüksek dağı öğrenmek istedikleri, ilgilerinin tek verilere ve özelliklere yöneldiğini göstermektedir. Ders kitaplarının hazırlanmasında çocukların ezber yerine, düşünce yapısıyla gelişen öğrenmede başarılı oldukları unutulmamalıdır. Yapılan bir araştırma sonucuna göre, 6-18 yaş gurubu içinde en kolay hatırlanan cümleler somut anlamlı cümleler olduğu, soyut kelime içeren cümleleri hatırlamanın ise her yaş grubu için zor olduğu saptanmıştır.⁷⁶

⁷⁴ Cavit Binbaşıoğlu, *Genel Öğretim Bilgisi*, Binbaşıoğlu Yayınevi, Ankara 1977, s. 64.

⁷⁵ Ziya Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, Nobel Yayınevi, Ankara 1997, s. 81.

⁷⁶ Füsün Ataç, *İnsan Yaşamında Psikolojik Gelişim*, Beta Yayınları, İstanbul 1991, ss. 192-193.

BÖLÜM III

1. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1.1.Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Tarih düşüncesi ve bilişsel gelişim üzerine ilk çalışmayı R. N. Hallam 1967 yılında yapmıştır. Bu araştırmada 11-16 yaşları arasındaki öğrencilere test uygulamış ve çocukların soyut işlemler dönemine 16 yaşlarında ulaştıklarını bulmuştur. Hallam'ın ulaştığı sonuçlara göre, tarih dersleri çocukların karşısına somut işlemler döneminde çıkmaktadır ve bu sebepten dolayı zorluklara sebep olmaktadır⁷⁷.

Hallam, 1970'li yıllarda 9-13 yaş grubu arasındaki çocuklar ile çalışmalar yapmıştır. Çalışmalarında, tartışma pasajları ile rol yaparak (VIII. Henry olduğunu hayal et ve manastırları neden lağvetmeye karar verdiğini söyle) ve aktif problem çözümü vasıtasıyla deneysel sınıflar oluşturmuştur. Bunun sonucunda ise, aktif problem çözme yoluyla öğrenen sınıfların, geleneksel yolla öğrenen sınıflardan daha üst düzeyde performans sergilediklerini ortaya koymuştur⁷⁸.

Çocukta tarih düşüncesinin gelişimi üzerine çalışmalar yapan Erich Andraess ise, çocuğu tarihi kavrama açısından üç gelişim basamağına ayırmıştır. Birinci basamak olan "Masal Yaşı" 3-8 yaşları arasındaki çocukları , ikinci basamak 8-12 yaşları arasındaki çocukları, üçüncü basamak ise 12-19 yaşları arasındaki çocukları kapsamaktadır⁷⁹. Tezimizin konusunu 4. ve 5. sınıf çocukları oluşturduğundan ikinci basamak olan "Robinson" çağını geniş olarak inceleyeceğiz.

⁷⁷ Dursun Dilek, "Öğrencilerde Tarih Düşüncesinin Gelişimi: Tarih Derslerinde Öğrenme ve Anlama", *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı 145, (Ocak 2000), s .50.

⁷⁸ Hillary Cooper, *The Teaching of History in Primary Schools*, David Fulton Publishers, London 1992, s .12.

⁷⁹ Kemal Kaya, "Çocuk Tarih Öğretimi", *Yeni Kültür Dergisi*, Sayı 6-7, (1964), s .26.

* Stonohenge: İngiltere'de Salisbury yakınlarında M.Ö. 2000-1500 yılları arasında tamamlandığı söylenen ve her bir taşı yaklaşık 50 ton ağırlığında olan antik bir tarihi eserdir. Dursun Dilek, "Öğrencilerde Tarih Düşüncesinin Gelişimi: Tarih Derslerinde Öğrenme ve Anlama", *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı 145, (Ocak 2000), s .50.

Erich Andraess'ın tarihin gelişim basamakları ele alındığında çocukların zihinsel gelişim düzeylerine göre hareket etmenin ne derece önemli olduğu oraya çıkmaktadır. Piaget de çocukta zihinsel gelişimi aydınlatırken, çocuğa hangi yaşta nasıl davranılması ve neler öğretilmesi gerektiğini göstermektedir. Netice olarak denilebilir ki, çocuklara gereksiz ve anlayamayacakları kavramları vermek yanlıştır.

Piaget, çocukların tarihsel düşüncelerine ilişkin gelişimsel seviyeleriyle ilgili çalışmalarında çocukların tarihsel kanıtla ilgili sonuç çıkarmayı sevdiğini belirtmiştir. Tarihsel sonuç çıkarma ile ilgili çalışmalar yapan başka bir araştırmacı da L.Lodwick'tir. Lodwick, araştırmasında 7-14 yaşları arasındaki çocuklara Stonehenge'nin* resmini göstermiş ve onlara şu soruyu sormuştur: “ Sizce Stonehenge bir kale ya da bir tapınak mıdır?” Öğrencilerin cevapları, mantıksızlıktan mantıklıya doğru aşamalı bir gelişme göstermiştir. Daha sonra ise, çocuklar Stonehenge'nin bir mabet olduğunu ve neden bir kale olamayacağını belirtmişlerdir. Buradan da anlaşılacağı üzere, öğrencilerin bilgileri arttıkça akıl yürütmeleri becerileri de gelişmektedir⁸⁰.

Tarih öğretimi hakkında teori geliştirmiş olan Bruner'e göre ise, konuların yapı taşları dediği kavram, beceri ve araştırma yöntemi öğrenciler tarafından öğrenilmek zorundadır. Kavram ve yöntemlerin öğrenilmesi çocuğun okul hayatında erken başlamalı ve bu konuda ısrarcı olunmalıdır. Örnek olarak; küçük bir çocuk “krallar” hakkında “onlar taç giyerler ve tahta otururlar” şeklinde düşünülebilir. Görüldüğü üzere Bruner, 14 yaşından küçük çocukların net bir tanım yapamamakta olduklarını ileri sürmekle beraber, kavramların 14 yaş altındaki çocuklara somuttan soyuta doğru uygun bir yolla verilmesini belirtmiştir⁸¹.

Çocukların tarihi özdeşleştirmesi ile ilgili çalışmalar yapan S. Blakeway, 8-9 yaşları arasındaki çocukların sonuç çıkarabilme yeteneklerini araştırmıştır. Çocuklara; “eğer 15 yaşındaki Kral Richard siz olsaydınız, köylülerin ayaklanmasında isyancıların kavgaları için ne düşünürdünüz? Onların isteklerini

⁸⁰ Cooper, a .g . e . , s .11.

⁸¹ Candan, , a .g . e . , s . 9.

kabul eder miydiniz? ” sorularını sormuştur. Cevaplarda ise kral yorumlamalarının çocukların kendi yaşam deneyimiyle sınırlandığını görmüştür. Çünkü, hissedilen korku, kıskançlık ve kızgınlıklar insanların konularına göre değişmektedir. Çocukların yaşları büyüdükçe kralların nedenleri ile ilgili yorum ve açıklamaları değişmiştir. Sonuç olarak, Blakeway’ın çalışmaları çocukların düşüncelerini kontrol edebildiklerini ve anlamayı başarabildiklerini göstermiştir⁸².

Tarih öğretimiyle ilgili araştırmalar yapan Crawford ve R.Rogers ise İngiltere’deki ilköğretim tarih programlarına eleştiriler getirmişlerdir. Onlar için önemli olan; tarih öğretiminde öğrencilere hangi konuların ne zaman ve verileceği ve tarihsel akıl yürütme, genelleme, karşılaştırma ve sonuç çıkarma becerilerini nasıl içereceğidir. Bunun yanında tarih eğitiminin bilişsel anlamaya katkıda bulunmadığı sürece tek başına kayda değer bir önemi olmadığı görüşündedirler.⁸³

Tarih öğretmenin görevini, geçmişi uygun bir dille tanımlayarak öğrencilere anlatmak olduğunu söyleyen Husbands, tarih derslerinin renksiz bir tiyatro sahnesi şeklindeki sınıflarda işlenmesi gerektiği görüşündedir. Sınıfların, arşivin tozlu atmosferini veya kale mimarisi şeklini içermesi öğrencilerin dikkatini çekecek ve konuyu algılamalarını gerçekleştirecektir. Eğer sınıf tarihsel anlamayı ve tarihsel düşünmeyi desteklemezse o zaman geçmiş anlatımla göz önüne getirilmelidir. Bunun yanında, çocukların tarihi anlayabilmeleri için kullandıkları kelimelerin farkında olmaları için de dilin yalın olması gerekmektedir⁸⁴

J. Coltham, tarihi kavramlar hakkında yaptığı araştırmalarında, “kral”, “istila”, “hükümdar”, “yönetici”, “ticaret” kelimelerini seçerek, 9-11 yaşları arasındaki çocuklara bu kavramların ne anlama geldiğini ve çizimlerini istemiştir. Çizilen resimlere göre, çocukların önce görsel ve kişisel bilgilere bağlı olduklarını,

⁸² Cooper, , a .g . e . , s .17.

⁸³ Hülya Gölgesiz Gedikler, İlköğretim hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında tarih konularının işlenişi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998), s .13.

⁸⁴ Chris Husbands, What is History Teaching?, London 1986, ss.88-89.

daha sonrasında kendi deneyimleri ile farklı görüşleri koordine edebildiklerini, en sonunda ise zamanla değişen kavramların farkında olduklarını belirtmiştir.⁸⁵

Tarihi kavramlar hakkında araştırmalar yapan H.Klousmeier, somut kavramların örneğin, Tudor evlerinin, çatıların, iskelelerin, damların, sıvanın ve tuğlaların söz ile nasıl öğrenileceğini araştırmıştır.Klousmeier'e göre dil, görsel ve duyuşsal algılardan daha önemli olup, kavramlar sorular zincirlerinin cevaplanmasıyla oluşmaktadır. Bir balta, pul veya tığ ne için kullanılır? Nasıl? Bir yay, zıpkın veya mızrak ne için kullanılır? Nasıl? gibi örnekler verilebilir⁸⁶.Görüldüğü üzere kavramlar somut olsalar dahi çocuklara verilirken dilin etkin olarak kullanılması ve sorular ile desteklenmesi gerekmektedir.

Araştırmalar, kavramların doğru örneklerle düşünülerek seçildiğinde, görsel ve duyuya algılanan somut kavramlar kullanılarak ifade edildiğinde ve genel kavramlar tartışıldığında öğrenilebileceğini göstermiştir. Bundan dolayı, ruh bilimciler çocukların kavramları tartışarak daha iyi anlayabildiklerini ortaya koymuşlardır.

Çocuğun tarih kavrayışıyla ilgili araştırmalar yapan Kieran Egan tarihi roman ve hikayeleri kullanarak, tarih ve sosyal bilgiler kitaplarından kaynaklanan problemleri gidereceğini açıklamıştır. Çocukların kavrama biçimlerini araştırmış ve 8-13 yaşları arasındaki dönemi "Romantik Kavrama" olarak adlandırmıştır. Bu dönemde çocuklar Guinness Rekorlar Kitabı'ndaki en uzun, en kilolu, en yaşlı gibi bilgiler ile ilgilenir. Örneğin; öğretmen çocuklara elektriğin icadından bahsederken Thomas Edison ya da Benjamin Franklin gibi kişilerin hayat hikayelerinden de söz etmelidir. Egan, bunun sonucunda, tarihi roman ve hikayelerin tarih öğretiminde önemli bir yere sahip olabileceğini ve tarih öğretiminde etkili olabilecek bir anlatım biçimi olduğunu öne sürmüştür.⁸⁷

⁸⁵ Cooper, , a .g . e . , s .26.

⁸⁶ Cooper, a .g . e . , s .19.

⁸⁷ Bahri Ata, "Tarih Öğretiminde Bir Araç Olarak Tarihi Romanlar", *Türk Yurdu Dergisi* , Cilt 20, 2000, s.160.

Aynı konuda araştırmalar yapan başka bir araştırmacı ise Linda Lewstik'tir. Lewstik'in çalışmaları, çocukların roman tarzında yazılmış tarihten hoşlandıklarını göstermiştir. Roman doğru bir tarih ve cazip bir edebi tarzda ise çocuklar bazı insanların nasıl yaşadıkları, ne giydikleri, nasıl konuştukları gibi konularda bilgi edinirler. On yaşındaki bir ocuk görüşünü şoyale belirtmiştir: "Sosyal bilgiler ve tarih kitapları bize ayrıntılı bilgi vermeyip, olayların içindeki insanlar bize gerçek insanlarmış gibi anlatılmadığından biz de kendimizi orada hayal edemiyoruz." Bununla beraber Lewstik tarihi romanlardaki insancıl ayrıntıların çocukların ilgilerini çektiğini, roman karakterleriyle kendilerini özdeşleştirdiklerini ve tarihi romanlara olan ilgilerini arttırdığını belirtmiřtir⁸⁸.

Netice olarak denilebilir ki, tarihi romanlar, çocuğun tarih kavrayışında etkin ve ders kitaplarını tamamlayıcı özelliği olan önemli bir kaynaktır. Geçmişte yaşayan insanların, gerçekten de bir zamanlar var olduğuna inandırmakla birlikte tarihi daha eğlenceli bir hale getirdiği kuşkusuzdur.

1.2. Türkiye'de Yapılan Araştırmalar

Türkiye'de 1940 yıllarında yapılan çalışmalarda İsviçreli bilim adamı Jean Piaget'nin eserlerinin Türkçe'ye çevrilmesi tarih ğretimi alanında eksiklerimizin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Tarih öğretimiyle ilgili yapılan araştırmalar en büyük eksiklerimiz arasında olan ğretim alanında ocuk psikolojisinin göz ardı edildiği konusu ile tarih yazarlarının bu konuya eğilmeleri gerektiği üzerinde yoğunlaşmıştır.

Talat, tarih derslerini, "ocuğun vücuduna uymayan, eza veren bir elbise" şekline benzetmektedir. Görülüyor ki tarihçiler ,tarih ders kitabı yazarları, programcılar çocuğa ilişkin kitapları yazarlarken ocuk psikolojisine uygun olarak hareket etmelidirler. Bunun yanında tarih programları, çocukların düşünme süreçlerine uygun olarak düzenlenmeli ve bilimsel eleştirel ve yaratıcı düşünme, problem çözme, karar verme becerilerini geliştirecek düzeyde olmalıdır.⁸⁹

⁸⁸ Ata, a . g . m . , s .160.

⁸⁹ II. Maarif şurası, Tarih ğretimi, Milli Eğitim Basımevi, (12-15 şubat 1943) ,Ankara 1991, s. 223.

On-On bir yaşlarında olan çocuğa, tarih konuları hikaye şeklinde verilmelidir. Gerçekten de, çocuklar bu yaşlarda kişilere, özellikle kahramanların hayatlarına ilgi duymaktadırlar. Okumaya olan ilgiler artmakta olan çocuklar özellikle polis romanları, şövalye ve kahramanlık efsanelerinden zevk almaktadırlar. Çocuğa hikaye şeklinde verilecek tarih konularına Colomb'un seyahatları, Napeleon'un seyahat hikayeleri ve buz devri insanları örnek olarak verilebilir⁹⁰.

Kaya yapmış olduğu çalışmalarında: "Çocuğa tarihi bir kompleks olarak değil, ancak bir hikaye formu içinde ve tarihsel hikayeler halinde vermeliyiz." görüşündedir. Dokuz-Onbir yaşları arasındaki çocuklar şövalye kahramanların hayatlarını tercih eder ve kendileri ile özdeşim kurarlar. Denilebilir ki, Vikingler, Haçlı Seferleri, Esnaf Loncaları, eski zamanda okullar ve tarih öncesi zamanlar gibi tarihi bilgiler bu dönemde verilmek için uygundur⁹¹.

Baymur'a göre, tarihi yeniden canlandırıp, öğrenci için yaşama konusu haline getirmek öğretmenin elindedir. Çocukların düzeyine seslenen öğretmenler tarih olaylarını çocukların imgelemelerine ve heyecanlarına mal etmelidirler. Çocuk, tarihi olaylar içinde geçen insanları canlı olarak gözünün önüne getirmeyi ve onların yaşadığını, düşündüğünü ve hareket ettiğini görmek istemektedir. Şunu da belirtmek gerekirse, tarih öğretimi çocukların zeka gelişimine uygun olmalı ayrıca çocuğun tecrübesine, yaşına, imgelemine, his ve iradesine de hitap etmelidir.⁹²

Tarih ders kitaplarının nasıl olması gerektiği, 1943 yılında yapılan II. Maarif Şurası'nda incelenmiştir. Burada alınan kararlara göre, ilkokul tarih müfredatı programı, çocuğun ruh yapısına göre hazırlanmalıdır. Bu kitaplarda, tarihin devirlerinden seçilmiş efsane, olay ve şahıslar çocukların ilgisini çekecek hikaye şeklinde sade, canlı ve renkli bir üslupla verilmelidir. Gereksiz tarih ve isimlere yer verilmemelidir.⁹³

⁹⁰ Kaya, a . g . m , s .26.

⁹¹ Kemal Kaya, a . g . m., ss .203-204.

⁹² Baymur, a .g .e ., 85.

⁹³ II. Maarif Şurası, a .g .e ., s .200.

Tarihin çocuklara nasıl verileceği hakkında yapılan çalışmalar göstermektedir ki kitaplar, öncelikle çocuğun zihin gelişimine uygun olarak hazırlanmalıdır. Çocuk, kendi zihinsel gelişimine uygun olarak verilmeyen tarih bilgilerini sadece ezberlenmekte ve doğal olarak da kısa zamanda unutmaktadır. Konunun dikkate alınması ve çalışmaların bu doğrultuda yapılması gerekmektedir.

Sakaoğlu, tarih kitaplarındaki en büyük yanlışlardan birisinin de çocuklara, kronoloji bilgisini ezberletmek olduğunu belirtmiştir. İlkokul çocuğunun zaman şeridi üzerinde uzun bir geçmişi algılamalarının istenmesiyle birlikte çağların başlama ve bitişlerinin bir süreç değil, anlık olaylarla olduğunu sanmalarına da yol açmaktadır. Örnek verecek olursak; ilkokul çocukları Fatih'in İstanbul'u aldığı 29 Mayıs 1453 salı gününde Orta Çağ'ın kapandığını sanmaktadır. Bununla beraber ilköğretim için hazırlanan tarih kitaplarının ortaöğretim için hazırlanan tarih kitaplarından özetleme tekniği ile yazılmış ve konuların hikayeci şekilde verilmemiş olduğunu belirtmektedir⁹⁴.

Gedikler araştırmasında, sosyal bilgiler programında, tarih öğretiminin temel kavramları olan geçmiş, zaman, değişim gibi kavramlar üzerinde fazla durulmadığını ve tarih dersi ile daha çok çocuğa vatandaşlık bilgileri kazandırılmaya çalışılmış olduğunu gözlemlemiştir. Bunun yanında, programda belirtilen tarih konularının ise öğrencilerin zihinsel gelişim düzeylerine uygun olmadığı da görülmektedir.⁹⁵

Çocuğun zihinsel gelişim özelliklerine göre hazırlanan sistemli bir tarih eğitiminin, onbir yaş sonrasında başlaması gerekmektedir. Yine de ilköğretimin ilk yıllarını kapsayan dönemde çocuğun tarihle ilgisinin olmaması önemli fırsatların kaçmasına neden olabilir. Bu dönem, çocuğun tarihe ilgi duymasını özendirerek plan dahilinde olmalıdır. Özellikle yakın çevrenin ve güncel olayların tarihi, çevredeki

⁹⁴Necdet Sakaoğlu, "İlkokul Tarih Programları ve Ders Kitapları", *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir 1998, s. 149.

⁹⁵ Gedikler, a. g. e., s. 7.

tarihi alanlara ziyaret, tarihi basit öyküler ve çizgi filmler ders malzemesi olarak kullanılabilir.⁹⁶

Türkiye'deki tarih öğretimi konusunda çalışmalar yapmış ve bu konuda bir çok makale yayınlamış olan Safran, araştırmalarında son yıllarda dünyadaki tarih anlayışında gelişmeler kaydedildiğini fakat bu değişikliklerin tarih programlarına ve ders kitaplarına yansıtılmadığı görüşündedir. Tarih ders kitaplarının sık sık değiştirilmesinin siyasi kararlar neticesinde olduğunu ve bu kararlar ile bazı sektörlerin desteklendiğini belirtmektedir⁹⁷.

Tarih dersi programları on dört yaşından küçük çocuklar için hazırlanırken soyut olan kavramlara fazla yer verilmemesi ile öğrencinin tarih konularına ilgisini, katılımını ve motivasyonunu olumlu yönde etkileyeceği düşünülebilir. Bu nedenle küçük yaşta çocuklara daha az detaylı olan ilk çağ konularını içeren tarih öğretilmeli, karmaşık konular içeren yakın çağ tarih konuları ise olgun ve mantık yürütebilecek çocuklara verilmelidir. Küçük çocuklara tarih bilgisi verilirken daha çok yazı, evler, eğlence, giyim, ulaşım gibi somut konular öncelikli olmalıdır⁹⁸.

Bilici, sosyal bilgiler ders kitapları ile ilgili yaptığı araştırmalarında, ilkökul düzeyinde amacın tarih öğretmek olmaması gerektiği üzerinde durmuştur. İlkokuldaki derslerde çocuğa, geçmiş, şimdi, gelecek (zaman) ayırımlarını yapabilme becerisini vermek amaç olmalıdır. Bunun yanında çocuk, içinde yaşadığı toplumu, ülkeyi ve toplumu fark edebilmelidir⁹⁹.

Sosyal bilgiler tarih konularının öğretiminde karşılaşılan problemler hakkında Toklu'da (1997) yılında bir araştırma yapmıştır. Beşinci sınıflara yönelik olan çalışmada, 76 sorudan oluşan tarih öğretimi sorun envanterini 200 öğrenciye uygulamıştır. Elde edilen bulgulara göre sorunların, fiziksel ortam(süre, sınıf ortamı, materyal eksikliği), öğretmen ve ders kitapları eksikliği gibi konularda toplandığı

⁹⁶Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, a . g . e . , s . 28.

⁹⁷ Mustafa Safran, a . g . m . , s . 46.

⁹⁸Mustafa Safran, "Tarih Öğretimi ve Çağdaş Müfredat Teorileri", XII. Türk Tarih Kongresi, Bildiriler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt 3, (12-16 Eylül 1999), Ankara, s . 1002.

⁹⁹ Leyla Bilici, a . g . e . , s . 371.

görülmüştür. Toklu'ya göre; ders kitaplarının tarafsız olarak yazılması ve konuların öğrencilere geçmişlerini sevdirecek ve düşüncelerini geliştirecek şekilde olması gerekmektedir.¹⁰⁰

Tarihçiler tarihi anlatırlarken bazı kavramlardan yararlanmaktadırlar. Soyut ve karmaşık olan kavramları anlamak çocuklara zor gelebilir. Bununla beraber, çocuklar kavramları anlamamalarına rağmen günlük dillerinde kullanabilmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin tarih derslerinde kavram öğretimine önem vermeleri ve ders kitaplarını hazırlayan kişilerin de konuya önem vermeleri gerekmektedir. Öğretmen kavram öğretirken somuttan soyuta doğru hareket etmeli ve bol örnekler vermelidir.

Sosyal bilimler öğretiminde karşılaşılan problemler hakkında Deniz' de 1991 yılında bir araştırma yapmıştır. Öğretim sürecinde öğretmen önemli bir unsur olduğu gibi sosyal bilgiler derslerinin öğretiminde de öğretmenin rolünün büyük olduğunu belirten Deniz, öğretmenlerin çağdaş düzeydeki eğitim teknolojilerinden yararlanacak yeterlilikte olmaları gerektiği görüşündedir. Öğretmen, öğrencileri bireysel olarak araştırmaya sevk etmeli ve onları sosyal bilgiler derslerinde aktif hale getirebilmelidir.¹⁰¹Bu nedenle öğrenme-öğretme süreci öğrencinin ve öğretmenin öğretim etkinliğini artırmada en önemli yardımcı kaynak olan ders kitaplarının muhteva ve dil-anlatım yönünden seçimini önemli kılmaktadır.

Başaran, kavramların öğretimiyle ilgili görüşlerinde, şu konular üzerinde önemle durulması gerektiğini belirtmektedir. “Öğrencilere kavramlar öğretilirken öncelikle somut örneklerin verilmesi ile zamanla soyut düşünmeye doğru gidilecektir. Öğrencide somut örnekler birleştikçe soyut düşünmeye doğru bir gelişme olacaktır. Kılıç, kale,mızrak gibi somut tarihsel kavramlar öğrenciler için öğrenilmesi kolay kavramlardır. Bu kavramları resimlerini göstermek ya da çizmekle öğretebiliriz. Fakat, soyut kavramlar öğrenciye verilirken onların bu

¹⁰⁰ Sevinç Toklu, Öğretmen algısına göre ilkökul 5. sınıf sosyal bilgiler dersinde karşılaşılan sorunlar, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,1997), s. 50.

¹⁰¹ Sabahattin Deniz, Genel liselerde sosyal bilimler öğretiminde karşılaşılan sorunlar,(Basılmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991), ss.11-12

konulardaki yaşantılarını çoğaltmak ve eğitim araçlarından yararlanmak gerekmektedir. Bunun için film, resim, amaca uygun okuma parçaları, görsel-işitsel araçlar kullanılabilir¹⁰².

Netice olarak denilebilir ki; öğretmenler soyut olan kavramları öğrencilere verirken onların anlayacağı şekilde ve bol somut örnekler vermelidirler. Tarih bilgilerinin kalıcı olması öğrencinin tarihi bilgileri ne oranda öğrendiğiyle ilgilidir. Bu nedenle, öğrenilen kavramları pekiştirmek tekrar gibi uygulamalara yer verilmelidir.

¹⁰² İbrahim Ethem Başaran, **Eğitim Psikolojisi**, Gül Yayınları, Ankara 1994, s .291.

BÖLÜM IV

1. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, araştırmada kullanılan veri toplama teknikleri, toplanan verilerin çözümlenmesinde kullanılan istatistiksel yöntemler yer almaktadır.

1.1.Araştırmanın Modeli

Araştırma tarama modeline göre yapılmış olup, ilköğretim okullarının 4. ve 5. sınıflarında okutulmakta olan sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih üniteleri incelenmiştir

1.2. Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evreni, MEB Talim ve Terbiye Kurulu tarafından Haziran-2002 tarihinde yayınlanan 2537 sayılı Tebliğler Dergisi'nden yararlanılarak kaynak kitap olarak önerilen, 14 adet 4. ve 5. sınıflar sosyal bilgiler ders kitabı ve Muğla ili MEB'a bağlı ilköğretim okulları oluşturmaktadır. Araştırmanın evrenini oluşturan kitaplar günümüzde okutulan kitaplar olmaları nedeniyle elde edilen bulgular günümüzde 4. ve 5. sınıflarda okutulan sosyal bilgiler kitaplarının tarih ünitelerine genellenebilecek niteliktedir. Araştırmanın evrenini oluşturan kitapların listesi **Tablo- 1**'de yer almaktadır.

Tablo 1- Araştırmanın Evrenini Oluşturan Sosyal Bilgiler Ders Kitapları

Yazarı	Yayınevi	Okutulduğu Sınıflar		Basım Tarihi
		4	5	
Şenünver,Karabulut	M.E.B.	X	-	1998
Şenünver,Karabulut	M.E.B.	-	X	1999
Aydın, Kaya, Özen	Doğan Yayıncılık	X	-	2000
Aydın, Kaya, Özen	Doğan Yayıncılık		X	2000
Kara, Vural, Kaman	Serhat Yayıncılık	X	-	2001
Kara, Vural, Kaman	Serhat Yayıncılık	-	X	2001
Şahin, Yamanlar,Göze	Ders Kitapları A.Ş.	X	-	2001
Şahin, Yamanlar,Göze	Ders Kitapları A.Ş.	-	X	2000
Karabıyık, Tiryaki	Üner Yayınları	X	-	2001
Karabıyık, Tiryaki	Üner Yayınları	-	X	2001
Yılmaz	Tutibay Ltd.	X	-	2000
Fidan, İlbey	Tutibay Ltd.	-	X	2000
Tomsuk, Kurtcan	Özgün Matbaası	X	-	2000
Arslan, Yanıkoğlu	Okyay Yayınları	X	-	2001

1.3.Araştırmanın Örnekleme

Örneklemin oluşturulmasında Muğla İli Milli Eğitim Müdürlüğü İlköğretim okullarında 4. ve 5. sınıf düzeyinde, ders programında yer alan sosyal bilgiler dersinde okutulacak kitaplar ile ilgili gönderilen tutanaklar incelenerek,okutulan kitaplar ve İl merkezinde yer alan okullarda belirlenen kitapları okutan 45 sınıf öğretmeni örnekleme oluşturmuştur.Bu nedenle araştırmanın örneklemini oluşturan kitaplar, ilköğretim okullarında 4. ve 5. sınıflarda okutulan sosyal bilgiler kitapları evrenine dahil bütün kitaplarından oluşturulmuştur. 14 adet kitaptan oluşan örneklem, Tablo 1’de listelenmiştir.

1.4. Veriler ve Verilerin Toplanması

Araştırmada, ders kitapları 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin zihinsel gelişim özellikleri dikkate alınarak oluşturulan iki kritere göre incelenmiştir. Ders kitaplarının analizinde kullanılan; biçimsel içerik ve dil ve anlatım kriterleri, incelenen literatür ışığında, 4. ve 5. sınıf yaş grubu öğrencilerinin zihinsel gelişimleri ve algılamalarına uygun olarak oluşturulmuştur. Ayrıca, Muğla Merkez İlköğretim Okullarında görev yapan 4. ve 5. sınıf öğretmenlerine uygulanan gözlem formundan yararlanılmıştır.

1.5.Verilerin Çözümlemesi

Biçimsel içerik, dil ve anlatım özelliklerine göre incelenen ders kitaplarından elde edilen verilerin frekans dağılımları ve yüzdeler oranları için SPSS programından yararlanılmıştır. Ayrıca, kitaplardaki ilgili ünitelerden alınan örnekler birbirleriyle karşılaştırılmış ve yorumlanmıştır.

BÖLÜM V

1.BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırma için toplanan verilerin çözümlenmesi sonucunda elde edilen bulgular, araştırma amaçlarına göre ele alınmış ve yorumlanmıştır.

1.1.Birinci Alt Probleme İlgili Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın birinci alt problemi” İlköğretim okullarında okutulmakta olan sosyal bilgiler 4. ve 5. sınıf ders kitaplarındaki tarih üniteleri biçimsel içerik yönünden çocukların zihinsel gelişimlerine uygun mudur?” şeklinde ifade edilmişti.

Gözlem formunun 1, 2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13’üncü maddeleri birinci alt problemi ölçmek amacıyla düzenlenmiştir. Bu soruların her biri için elde edilen bulguların sırasıyla ayrı ayrı yorumları yapılmıştır.

Tablo 2’de öğretmenlere uygulanan gözlem formundan elde edilen sonuçların dağılımı yer almaktadır.

Tablo – 2 Gözlem Formu Biçimsel İçerik Soruları Yüzde ve Frekans Dağılımı

Biçimsel İçerik Soruları		Evet		Kısmen		Hayır	
		F	%	F	%	F	%
1	Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki tarih üniteleri, öğretim programında belirtilen hedeflere uygun mu?	55.6	25	16	35.6	4	8.9
2	Konu başlıkları anlaşılıyor mu?	27	60.0	17	37.8	1	2.2
3	Konu başlıkları ile metin arasında ilişki var mı?	25	55.6	20	44.4	0	0
4	Metinler ünitelerle ilişkili mi?	24	53.3	19	42.2	2	4.4
5	Metinler öğrencilerin ilgilerine ve yaşamlarına uygun mu?	6	13.3	19	42.2	20	44.4
6	Konular öğrencilerin gelecekteki yaşamlarına hazırlayıcı mı?	8	17.8	14	31.1	23	51.1
7	Konular bir önceki sınıf programını tamamlayıcı, bir sonrakine hazırlayıcı mı?	14	31.1	19	42.2	12	26.7
8	Metinler öğrencilerin yaş ve sınıf düzeylerine uygun mu?	12	26.7	17	37.8	16	35.6
9	Ünite ve bölüm sonlarında özet var mı?	3	6.7	5	11.1	37	82.2
10	Yapılan özetler metinde verilmek istenen bilgileri yansıtıyor mu?	2	4.4	11	24.4	32	71.1
11	Ünitelerde proje konuları, gözlem, anket gibi etkinlikler var mı?	2	4.4	4	8.9	39	86.7
12	Kitabın sonunda sözlük var mı?	37	82.2	8	17.8	0	0
13	Kitabın sonunda kaynakça var mı?	32	71.1	6	13.3	6	13.3

Soru 1-Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih üniteleri öğretim programında belirtilen hedeflere uygun mu?

Tablo 2’deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin seçeneklere sırasıyla % 55.6 ile evet, %35.6 ile kısmen, %8.9 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Bu bulgulara göre “evet” ve “kısmen” düzeyindeki bulguları birleştirdiğimizde öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih ünitelerinin öğretim programında belirtilen hedeflere uygun olduğu görüşünü belirtmektedirler..Bu nedenle 4. ve 5. sınıf düzeyindeki ders kitaplarındaki tarih ünitelerinin öğrenci düzeyine uygun hedeflere sahip nitelikte olduğu

söylenbilir.Hedeflerin MEB'ı tarafından belirlenmesi ders kitaplarının hazırlanmasında ve okullarda kullanımında kolaylık sağladığını göstermektedir.

Soru 2- Konu başlıkları anlaşılıyor mu?

Tablo 2' deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin seçeneklere sırasıyla % 60.0 ile evet, %37.8 ile kısmen, %2.2 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Bu bulgulara göre “evet” ve “kısmen” düzeyindeki bulguları birleştirdiğimizde öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih ünitelerinin konu başlıklarının anlaşılmağa olduğu görüşünü savunmaktadırlar.Konu başlıklarının ilgi çekici, öğrenci düzeyine uygun, sade ve anlaşılır olması öğretme-öğrenme sürecini daha ilgi çekici ve aktif hale getirmektedir. Bu durum öğrencinin okula ve derse olumlu tutumlar geliştirmesini sağlamaktadır.

Soru 3- Konu başlıkları ile metin arasında ilişki var mı?

Tablo 2' deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin seçeneklere sırasıyla % 55.6 ile evet, %44.4 ile kısmen, % 0 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Bu bulgulara göre “evet” ve “kısmen” düzeyindeki bulguları birleştirdiğimizde öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih ünitelerinin konu başlıkları ile metin arasındaki ilişkinin birbirini destekler nitelikte olduğu görüşünü savunmaktadırlar.Konu başlıkları ile metin arasındaki ilişkinin doğru orantılı olması öğrencinin konuları-bütünlük açısından öğrenmesine yardım etmektedir.

Soru 4- Metinler ünitelerle ilişkili mi?

Tablo 2' deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin seçeneklere sırasıyla % 53.3 ile evet, %42.2 ile kısmen, % 4.4 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Bu bulgulara göre “evet” ve “kısmen” düzeyindeki bulguları birleştirdiğimizde öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih üniteleri ile metinlerin arasında ilişkinin tatmin edici bir düzeyde olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Bu da içeriğin düzenlenmesinde konular arasında birbirini destekleyen bir yapılanmanın olduğunu göstermektedir. Konular arasındaki ilişki öğrencinin öğrenme ilkelerine uygun hazırlanana bir ders kitabı ile daha kalıcı bir öğrenmede etkileşim içerisine girmesini kolaylaştıracağı söylenebilir

Soru 5- Metinler öğrencilerin ilgilerine ve yaşamlarına uygun mu?

Tablo 2’ deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin seçeneklere sırasıyla % 13.3 ile evet, % 42.2 ile kısmen, %44.4 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Bu bulgulara göre “evet” ve “kısmen” düzeyindeki bulguları birleştirdiğimizde öğretmenlerin çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih üniteleri ile ilgili metinlerin öğrencilerin ilgi ve yaşamlarına uygun olup olmadığı konusunda bir kararsızlık sergilemektedirler. Öğretmenlerin % 44.4 ders kitaplarındaki metinlerin öğrencilerin ilgilerinden uzak ve günlük yaşamda kullanılabilecek bilgiler olmadığını belirtmektedirler. Bu da çocuğun ders kitabıyla karşı karşıya kaldığında istenilen öğrenme sürecine katılmakta sıkıntı yaratacağını göstermektedir. Yani öğrenmenin eksik ya da hatalı olmasına neden olabilir. Öğrenmenin kalıcı olabilmesi için öğrenciye hangi yaşta ve sınıf düzeyinde neler öğretilmesi gerektiğini iyi bilmek gerekmektedir. İlgi ve zihinsel gelişim düzeyine uygun olmayan gereksiz bilgi ve kavramların verilmesi öğrencinin tarih öğretiminden kayda değer sonuçlar almamasına hatta dersten uzaklaşmasına ve okuldan kopmasına neden olabilmektedir.

Soru 6- Konular öğrencileri gelecekteki yaşamlarına hazırlayıcı mı?

Tablo 2’ deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin seçeneklere sırasıyla % 17.8 ile evet, %31.1 ile kısmen, %51.1 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Bu bulgulara göre öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih üniteleri ile ilgili metinlerin öğrencileri gelecekteki yaşamlarına hazırlayıcı nitelikte olmadığı görüşünü savunmaktadırlar. Konuların öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek, öğrendiklerini günlük hayatlarında uygulayabilecek ve gelecek yaşamlarına hazırlayıcı nitelikte olması gerekmektedir. Tarih öğretimi çocuğun kendi kültürünü öğrenmesini kolaylaştırdığı gibi dünya devletlerini tanımasına da yardımcı olabilmesini kolaylaştırmaktadır. Tarih çocuğun ait olduğu toplumsal kimliğin oluşmasında önemli bir etkidir. Çocuğun gelişim özelliği dikkate alınmayarak hazırlanan tarih ders kitapları onun gelecekte tarihi ile ilgili ilişkiler yaşamasına yol açabilir.

Soru 7-Konular bir önceki sınıf programını tamamlayıcı, bir sonrakine hazırlayıcı mı?

Tablo 2' deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin seçeneklere sırasıyla % 31.1 ile evet, %42.2 ile kısmen, %26.7 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Bu bulgulara göre “evet” ve “kısmen” düzeyindeki bulguları birleştirdiğimizde öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih ünitelerinin konularının bir önceki sınıf programını tamamlayıcı olduklarını belirtmişlerdir. Ancak sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih konularının, bir önceki sınıf programını tamamlayıcı ve bir sonrakine hazırlayıcılık yönünden sürekli gözden geçirilmesi ve yeni araştırmalarla ilişkilendirilmesi öğrenmeyi olumlu yönde etkileyebilir.

Soru 8-Metinler öğrencinin yaş ve sınıf düzeyine uygun mu?

Tablo 2' deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin seçeneklere sırasıyla % 26.7 ile evet, %37.8 ile kısmen, %35.6 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Bu bulgulara göre “evet” ve “kısmen” düzeyindeki bulguları birleştirdiğimizde öğretmenlerin çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih üniteleri ile ilgili

metinlerin öğrencilerin yaş ve sınıf düzeyine uygun olup olmadığı konusunda bir kararsızlık sergilemektedirler. Öğretmenlerin belirli bir kısmı sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih üniteleri ile ilgili metinlerin öğrencilerin yaş ve sınıf düzeyine uygun olmadığı görüşünü savunmaktadırlar. Metinlerin öğrenciler tarafından anlaşılması, amaçlanan hedeflere ulaşılmasını engelleyeceğinden ve öğrenciyi ezberciliğe yönlendireceğinden kitapların yazımında eğitim konusunda uzman kişilerin görüşlerinden yararlanılabilir. Çocuğun gelişim özellikleri dikkate alınmadan hazırlanan ders kitapları okul öğrenmelerini olumsuz yönde etkilenmesine neden olmaktadır.

Soru 9-Ünite ve bölüm sonlarında özet var mı?

Tablo 2' deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin seçeneklere sırasıyla % 6.7 ile evet, %11.1 ile kısmen, %82.2 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Bu bulgulara göre öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitaplarındaki ünite ve bölüm sonlarında özet olmadığını belirtmektedirler. Böylece, öğretmenlerin ünite ve bölüm sonlarında özetlerin yer almadığı konusunda aynı görüşte olduklarını söyleyebiliriz. Ayrıca ünite ve bölüm sonlarında özetlere yer verilmesi öğrencinin konuyu daha iyi öğrenmesini ve pekiştirmesini sağlayacağından dikkate alındığında önemli bir eksiklik olduğu söylenebilir. Oysa özetler öğrencinin ders ortamında kaçırdıkları öğrenme materyallerini yakalama fırsatı olarak düşünülürse öğrencinin öğrenmesini olumsuz yönde etkileyen bir sorun olarak karşımıza gelebilir.

Soru 10- Yapılan özetler metinde verilmek istenen bilgileri yansıtıyor mu?

Tablo 2' deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin seçeneklere sırasıyla % 4.4 ile evet, %24.4 ile kısmen, 71.1 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Bu bulgulara göre öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitaplarındaki ünite bölüm sonlarındaki özetlerin metinde istenilen bilgileri

yansıtmadığı görüşünü savunmaktadırlar. Azda olsa özetlerin yapıldığı görüşünü belirten öğretmenlerin, özetlerin metindeki bilgilerle az da olsa ilişkili olduğu görüşü yeterli olmamaktadır. Ünite ve bölüm sonlarında yer alması gereken özetler öğrencinin bilgilerini daha kalıcı hale getireceğinden ders kitabı yazarlarının bu konuya önemle eğilmeleri gerekmektedir.

Soru 11- Ünitelerde proje konuları, gözlem, anket gibi etkinlikler var mı?

Tablo 2' deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin seçeneklere sırasıyla % 4.4 ile evet, %8.9 ile kısmen, %86.7 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Bu bulgulara göre öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitaplarındaki ünitelerde proje konuları, gözlem, anket gibi etkinliklerin olmadığı görüşünü savunmaktadırlar. Oysa ders kitaplarındaki bu etkinlikler, öğrenciyi inceleme, araştırma ve muhakeme yapmaya yönlendirecek çalışmalar niteliğinde olduğundan bu noktaya özen gösterilebilir. Öğrencinin öğrenmeye aktif katılımı öğrenmeyi kolaylaştırmakta ve kalıcılığı artırmaktadır. Ders kitabının öğrenciyi nasıl öğreneceği konusunda yönlendirecek öğretim yöntem ve teknikleriyle desteklenmesi öğrenmeyi etkin kılabilir.

Soru 12- Kitabın sonunda sözlük var mı?

Tablo 2' deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin seçeneklere sırasıyla %82.2 ile evet, %17.8 ile kısmen, % 0 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Bu bulgulara göre “evet” ve “kısmen” düzeyindeki bulguları birleştirdiğimizde öğretmenlerin tamamı sosyal bilgiler ders kitaplarının sonunda sözlük olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Dördüncü ve beşinci sınıftaki bir öğrenci sözlük kullanabilecek düzeyde olduğundan, öğrenme ihtiyacı duyduğunda bilgiye kolayca ulaşabilmesi bakımından ders kitabında sözlüklerin bulunması olumlu bir desteklemedir.

Soru 13- Kitabın sonunda kaynakça var mı?

Tablo 2' deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin seçeneklere sırasıyla %71.1 ile evet, %13.3 ile kısmen, %13.3 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Bu bulgulara göre “evet” ve “kısmen” düzeyindeki bulguları birleştirdiğimizde öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitaplarının sonunda kaynakça olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Dördüncü ve beşinci sınıftaki bir öğrenci kaynakça bölümünden yararlanabilecek düzeyde olduğundan, öğrencinin gerekli kaynaklara ulaşması bakımından önemlidir.

1.2.İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın birinci alt problemi” İlköğretim okullarında okutulmakta olan sosyal bilgiler 4. ve 5. sınıf ders kitaplarındaki tarih üniteleri dil ve anlatım yönünden çocukların zihinsel gelişimlerine uygun mudur?” şeklinde ifade edilmişti.

Gözlem formunun 14,15,16,17,18,19,20,21,22 'inci maddeleri ikinci alt problemi ölçmek amacıyla düzenlenmiştir. Bu soruların her biri için elde edilen bulguların sırasıyla ayrı ayrı yorumları yapılmıştır.

Tablo –3 Gözlem Formu Dil ve Anlatım Soruları Yüzde ve Frekans Dağılımı

Dil ve Anlatım Soruları		Evet		Kısmen		Hayır	
		F	%	F	%	F	%
14	Metinler anlaşılır bir üslupla yazılmış mı?	11	24.4	25	55.6	9	20.0
15	Metinler sade ve açık bir dille yazılmış mı?	11	24.4	27	60.0	7	15.6
16	Metinlerde dolaylı ve detaylı anlatıma yer verilmiş mi?	5	11.1	19	42.2	21	46.7
17	Cümleler sınıf düzeyine uygun uzunlukta mı?	10	22.2	17	37.8	18	40.0
18	Cümle yapısı öğrencinin seviyesine uygun mu?	11	24.4	20	44.4	14	31.1
19	Cümleler basitten karmaşığa, bilinenden bilinmeyene, somuttan soyuta doğru sıralanıyor mu?	14	31.1	16	35.6	15	33.3
20	Cümleler yazım kurallarına uygun mu?	20	44.4	22	48.9	3	6.7
21	Metinler görsel materyalle (resim, grafik, şema) destekleniyor mu?	17	37.8	19	42.2	9	20.0
22	Kitaplardaki resimler öğrenci seviyesine ve metin içeriğine uygun mu?	14	31.1	17	37.8	14	31.1

Soru 14-Metinler anlaşılır bir üslupla yazılmış mı?

Tablo 3’ deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin seçeneklere sırasıyla %24.4 ile evet, %55.6 ile kısmen, %20.0 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Bu bulgulara göre “evet” ve “kısmen” düzeyindeki bulguları birleştirdiğimizde öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih üniteleri ile ilgili metinlerin anlaşılır bir üslupla yazıldığını belirtmektedirler. Bununla birlikte azımsanmayacak %20 oranında hayır yanıtını veren öğretmenler de bulunmaktadır. Metinlerdeki bilgilerin öğrencilerin anlama düzeyine uygun ve akıcı bir üslupla verilmiş olması öğrencinin konuyu daha çabuk anlamasını sağlayacağından ders kitaplarının hazırlarken dilin öğrenci seviyesine uygun olmasına önem verilmelidir.

Soru 15- Metinler sade ve açık bir dille yazılmış mı?

Tablo 3’ deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin seçeneklere sırasıyla %24.4 ile evet, %60.0 ile kısmen, %15.6 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir

Bu bulgulara göre “evet” ve “kısmen” düzeyindeki bulguları birleştirdiğimizde öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih üniteleri ile ilgili metinlerin sade ve açık bir dille yazıldığını belirtmektedirler.

Sosyal Bilgiler kitapları incelendiğinde, az da olsa ders kitaplarında metinlerde kullanılan dil sorunları, öğrencinin tarihi öğrenmesini olumsuz etkilemektedir. Açıklık ve yalınlığa ilişkin karşılaşılan sorunların başında Türkçe olmayan ya da çocuğun bilgi dağarcığına dahil olmayacak sözcüklerin kullanımı gelmektedir. Bu konuya ilişkin kitaplarda yer alan kullanımlardan büyük bir kısmı **Tablo 8** ve **Tablo 9**'da verilen soyut ifadelerle de örtüşmektedir.

Yani tablolarda verilen sözcüklerin büyük bir kısmı hem çocuğun sözcük dağarcığının üzerinde yalın ve açık olmayan ifadeler olup birlikte hem de soyut olma özelliği taşımaktadırlar. Soyut olmayan, somut olan fakat çocukların sözcük dağarcıklarının dışında bilgi gerektiren kullanımlarla ilgili örnekler aşağıda verilmiştir:

“Uçları daha kesici ve sivri silahlar yaptılar, taştan yaptıkları araçları kumla perdahlayarak cilaladılar.”¹⁰³ Örnekten de anlaşılacağı üzere perdahlamak kelimesi çocukların bilgi düzeylerine uygun olmayan bir sözcüktür.

“Yapılardaki kubbe ve kemer, Türklerin İslam mimarlığına kazandırdığı öğelerdir.”¹⁰⁴ Belirtilen cümleden önce ya da sonra kubbe ve kemer kelimelerinin anlamına ilişkin bir bilgi olmamakla beraber bunlarla ilgili hiçbir görsel materyal de bulunmamaktadır.

Ders kitapları kullanılan dil ve anlatım özelliği yönünden dikkatli olarak hazırlanmalı, çocuğun anadil bilincini kazandırabilecek duru ve anlaşılabilir bir Türkçe kullanılmalıdır. Kullanılan kelime ve cümle yapıları öğrencinin gelişim düzeyine uygun olmalıdır.¹⁰⁵

¹⁰³ Celal Aydın ve Diğerleri, *Sosyal Bilgiler 4*, Doğan Yayınları, Ankara 2000, s. 127.

¹⁰⁴ Celal Aydın ve Diğerleri, *Sosyal Bilgiler 5*, Doğan Yayınları, Ankara 2000 s. 152.

¹⁰⁵ Özcan Demirel, *Öğretme Sanatı*, Pegem Yayınları, Ankara 1999, s.41.

Cümlede anlamı bilinmeyen tek bir sözcüğün kullanılması bile, çocuk tarafından cümlenin anlaşılmasına neden olmaktadır. İncelenen kitaplarda Türkçe olmayan, Eski Türkçe olup gündelik dilde artık kullanılmayan ya da Osmanlıca olan sözcüklerin (hakimiyet, müdahale, himaye, ihtimal, suretiyle, tercüme v.b.) sıkça kullanıldığı görülmektedir. Araştırmamızın cümlelerde soyut ifadelerin kullanımını incelenen bölümünde örnek olarak verilmiş olan sözcüklerin büyük bir kısmının, soyut olmalarının yanı sıra araştırmamızın yalınlık ve açıklık bölümüne de örnek teşkil ettiğini görmekteyiz. Bu da öğrencinin konuyu anlamasını bir kez daha güçleştirmektedir. Kitabın dilinin ağırlaşması öğrenciyi kitaptan uzaklaştırmakta, ezberci bir yönteme zorlamakta ve öğrencinin derse olan ilgi ve merakını azaltmaktadır.

Kullanılan dilin yalın olması, anlatım bozukluklarının olmaması okunan kitabın anlaşılır olmasını sağlar. Ders kitaplarının dili çocukların kelime hazinesi dikkate alınarak hazırlanmalı ve cümlelerin şekli çocuk diline uygun olmalıdır. Bilici'ye göre Türkçe olmayan, başka dillerden gelen bir çok kelime çocuğu anlamaya değil ezberlemeye itmektir.¹⁰⁶

Soru 16- Metinlerde dolaylı ve detaylı anlatıma yer verilmiş mi?

Tablo 3' deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin seçeneklere sırasıyla %11.1 ile evet, %42.2 ile kısmen, %46.7 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Bu bulgulara göre öğretmenlerin çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih üniteleri ile ilgili metinlerde dolaylı ve detaylı anlatıma yer verildiği görüşünü savunmaktadırlar.

MEB Tebliğler Dergisi'nde de belirtildiği üzere ders kitaplarında kullanılan dil ve anlatım çocuğun gelişim basamaklarına ve kavrama düzeyine uygun olmalıdır.

¹⁰⁶ Bilici, a .g .e., s.366.

Öğrencilerin konuyla ilgili ana düşünceyi algılayabilmeleri için kitaplarda dolaylı anlatımlardan kaçınılmalı, soyut anlamlı cümle ve sözcüklere yer verilmemelidir.¹⁰⁷

Metinlerde karşılaşılan anlatım bozuklukları da, anlatılan konunun anlaşılmasına neden olmaktadır. “Türkler, Müslüman Araplarla, Çinliler arasında 751 yılında yapılan Talas Savaşı’nda, Karluk Türkleri Müslüman Arapları destekleyerek savaşı kazanmalarını sağladılar.”¹⁰⁸ Cümlesi görüldüğü üzere anlatım bozukluğu içermektedir. Tarih gibi önemli bir konuda anlam bütünlüğünü bozacak cümleler yanlış öğrenmelere neden olabilir. Bu da çocuğun duygusal v zihinsel öğrenmelerini olumsuz etkileyebilir.

Soru 17- Cümleler sınıf düzeyine uygun uzunlukta mı?

Tablo 3’ deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin seçeneklere sırasıyla %22.2 ile evet, %37.8 ile kısmen, %40.0 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Bu bulgulara göre öğretmenlerin çoğunluğunun sosyal bilgiler ders kitaplarındaki cümle uzunluklarının sınıf düzeyine uygun olduğu görüşünü savunurken, azımsanamayacak bir kısmı da uygun olmadığı görüşünü belirtmektedirler. Bu farklılığın öğretmenlerin değişik ders kitaplarını okutmaktan kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitaplarında tarih konuları tek bir üniteden oluşmaktadır. Ünitelerde yer alan konular ise; Tarihi Konusu, Tarih Öğrenmenin Gerekliliği, Tarihte Zaman, Takvim ve Çeşitleri, Tarihin Başlangıcı ve Çağlar, Türklerin İlk Yurdu ve İlk Türk Devletleri, İlk Türk Devletlerinde Kültür ve Uygarlık, Türk Milletinin Tarihteki Yeri, İlk Çağ’da Anadolu Uygarlıkları, İlk Çağ’da Anadolu’da Kurulan Devletlerde Kültür ve Uygarlık ve Çevre Uygarlıklarının Anadolu’ya Etkisidir. İncelenen kitaplardaki tarih ünitelerinin sayfa ve cümle sayıları **Tablo-4’**te verilmiştir

¹⁰⁷ MEB, a .g .e ., s. 611.

¹⁰⁸ Kemal Kara ve Diğerleri, *Sosyal Bilgiler 5*, Serhat Yayınları, İstanbul 2001, s.137.

Tablo 4- 4.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Tarih Ünitelerinin Sayfa ve Cümle Sayıları

Kitabın Yayınevi	Sayfa Sayısı	Toplam Cümle Sayısı
MEB	36	447
Serhat Yayınları	34	429
Tutibay Yayınları	34	442
Ders Kitapları A.Ş.	36	504
Özgün Yayınları	36	464
Okyay Yayınları	21	440
Doğan Yayınları	31	509
Üner Yayınları	27	421

Ders kitaplarındaki cümle ve paragraf uzunluklarını öğrencinin zihinsel gelişim özelliklerine göre oluşturulması, öğrencinin anlatılan konuyu anlayabilmesi açısından dikkat edilmesi gereken önemli hususlardan biridir. Bu nedenle araştırmada sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ünitelerindeki cümle uzunlukları, sözcük sayılarına göre taranmıştır. Elde edilen bulgular 4. sınıftaki bir öğrencinin zihinsel gelişimi ve algılamasına uygunluğu yönünden tartışılmıştır. Sosyal bilgiler 4. sınıf ders kitaplarından elde edilen bulgular **Tablo- 5**'te verilmiştir.

Tablo 5- 4.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Tarih Ünitelerindeki Cümlelerin Uzunluklarının Frekans ve Yüzdelerlik Dağılımı

Kitabın Yayınevi	Cümlelerin Sözcük Sayısı Yüzdeleri %							
	2-12		13-20		21 ve Üzeri		Toplam	
	F	%	F	%	F	%	F	%
MEB	390	87.24	57	12.76	-	-	447	100
Serhat Yayınları	348	81.11	77	17.94	4	0.95	429	100
Tutibay Yayınları	357	80.78	80	18.09	5	1.13	442	100
Ders Kitapları A.Ş.	444	88.09	56	11.11	2	0.40	504	100
Özgün Yayınları	409	88.15	55	11.85	-	-	464	100
Okyay Yayınları	395	89.78	45	10.22	-	-	440	100
Doğan Yayınları	416	81.72	91	17.87	2	0.41	509	100
Üner Yayınları	375	89.08	46	10.92	-	-	421	100
Genel Ortalama	392	85.74	63	13.84	2	0.42	457	100

Tablo 5'te de görüldüğü üzere, sözcük sayısı açısından en sık olarak kullanılan cümle uzunluğunun %85.74 ile 2-12 sözcükten oluştuğu, bunu takip eden cümle uzunluklarının ise %13.84 ile 13-20 sözcüklü ve %0.42 ile 21 ve üzeri sözcüklü oldukları görülmektedir. Görüldüğü üzere sözcük sayısı yönünden uzun olan cümlelerin ders kitaplarında yer almaktadır. Bu tür kullanımlara örnek olarak aşağıdaki cümleler verilebilir.

“Bilim adamları, Altay Dağları ve çevresini, Baykal gölü ve Yenisey ırmağı arasını veya Balkaş ve Aral gölleri civarını Türklerin ilk yurdu olarak gösterirler.”¹⁰⁹

“Tarih; insan topluluklarının yaşayışlarını, kültür ve uygarlık alanında yapmış oldukları ilerlemeleri yer ve zaman göstererek neden ve sonuç ilişkileri içinde inceleyen ve açıklamalarını belgelere dayandıran bilimdir.”¹¹⁰

¹⁰⁹ O Üçler Bulduk ve Diğerleri, Sosyal Bilgiler 4, Tutibay Yayınları, Ankara 2000, s.133.

¹¹⁰ Kemal Kara ve Diğerleri, Sosyal Bilgiler 4, Serhat Yayınları, İstanbul 2001, s.114.

“Altay ve Tanrı dağlarındaki mezarlarda yapılan kazılarda, Göktürklere ait seramik, deri ve madenden yapılmış çeşitli araç ve gereçler bulunmuştur.”¹¹¹

“İnsanlar gözleyerek birbirini dönüşümlü olarak izleyen gece ve gündüz gibi değişikliklerin dünyanın hareketiyle ilgili olduğunu fark etmişlerdir.”¹¹²

Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitaplarında tarih konuları iki ünitelen oluşmaktadır. Ünitelerde yer alan konular ise; Mondros Ateşkes Anlaşması, Kurtuluş Savaşı, Savaş Dönemi, Barış Dönemi, Türk İnkılabı ve Önemi, Atatürkçü Düşünce Sistemi, Cumhuriyetimizin Kurucusu: Atatürk, İslamiyet'ten önce Araplar, İslamiyet'in doğuşu, İslamiyet'in yayılışı, İslam kültür ve uygarlığı, Türkler ve İslamiyet, Orta Asya ve Yakın Doğu'da kurulan Türk devletleri, Orta Asya ve Yakın Doğu'da kurulan Türk devletlerinde kültür ve uygarlıktır. İncelenen kitaplardaki tarih ünitelerinin sayfa ve cümle sayıları **Tablo-6'**da verilmiştir.

Tablo 6- 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Tarih Ünitelerinin Sayfa ve Cümle Sayıları

Kitabın Yayınevi	Sayfa Sayısı	Toplam Cümle Sayısı
MEB	80	1640
Doğan Yayınları	88	1737
Serhat Yayınları	78	1429
Tutibay Yayınları	98	2051
Ders Kitapları A.Ş.	80	1508
Üner Yayınları	58	1488

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitaplarındaki cümlelerin sözcük sayılarına göre dağılımları ise **Tablo 7'**de verilmiştir.

¹¹¹ Celal Aydın ve Diğerleri, *Sosyal Bilgiler 4*, Doğan Yayınları, Ankara 2000, s.140.

¹¹² Kara, a.g.e., s.115.

Tablo 7- 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Tarih Ünitelerindeki Cümlelerin Uzunluklarının Yüzdeler ve Frekans Dağılımı

Kitabın Yayınevi	Cümlelerin Sözcük Sayısı							
	2-14		15-20		21 ve Üzeri		Toplam	
	F	%	F	%	F	%	F	%
MEB	1586	96.70	52	3.17	2	0.13	1640	100
Doğan Yayınları	1538	88.54	188	10.82	11	0.64	1737	100
Serhat Yayınları	1293	90.58	106	7.41	30	2.1	1429	100
Tutibay Yayınları	1870	91.17	154	7.50	27	1.33	2051	100
Ders Kitapları A.Ş.	1405	93.16	82	5.45	21	1.39	1508	100
Üner Yayınları	1408	94.62	66	4.44	14	0.94	1488	100
Genel Ortalama	1517	92.46	108	6.46	17	1.08	1642	100

Tablo 7’de de görüldüğü üzere sözcük sayısı açısından en sık olarak kullanılan cümle uzunluğunun %92.46 ile 2-14 sözcükten oluştuğu, bunu takip eden cümle uzunluklarının ise %6.46 ile 15-20 sözcüklü ve %1.08 ile 21 ve üzeri sözcüklü oldukları görülmektedir. Görüldüğü üzere sözcük sayısı yönünden uzun olan cümleler ders kitaplarında yer almaktadır. Bu tür kullanımlara örnek olarak aşağıdaki cümleler verilebilir:

“Karahanlılar, Gazneliler ve Büyük Selçukluların egemen olduğu topraklardan, dünyanın en önemli yolu olan İpek Yolu Eyyubilerin ve Memluklerin egemen olduğu topraklardan da Baharat Yolu geçmekteydi.”¹¹³

“26 Aralık 1925’te kabul edilip 1 Ocak 1926 tarihinde uygulanmaya başlayan kanunla; o güne kadar kullanılan rumi ve hicri takvim kaldırılarak miladi takvim kabul edildi.”¹¹⁴

¹¹³ Kemal Kara, *Sosyal Bilgiler 5*, Serhat Yayınları, İstanbul 2000, s.147.

¹¹⁴ Erol Ünal Karabıyık, *Sosyal Bilgiler 5*, Üner Yayınları, Ankara 2001, s .38.

“Hz. Muhammed, Mekkelilerin İslam ordusunu yandan kuşatmaları ihtimaline karşı bir miktar okçu askerini Uhud dağında önemli bir geçide yerleştirip, buradan ayrılmamalarını bildirdi.”¹¹⁵

“Bu savaşa İttifak Devletlerinin yanında katılan Osmanlı Devleti, İttifak devletleri savaşı kaybedince Mondros Ateşkes Anlaşması gibi koşulları çok ağır bir anlaşmayı imzalayarak savaştan çekilmek zorunda kaldı.”¹¹⁶

“Sivas Kongresi’nde alınan en önemli karar, daha önce kurulmuş olan milli cemiyetlerin, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (Anadolu ve Rumeli’nin Haklarını Koruma Cemiyeti) adı altında birleştirilmesiydi.”¹¹⁷

Cümlelerin uzunluğu, o cümlede anlatılmak istenen konunun öğrenci tarafından anlaşılması ve bellekte tutulması açısından önemlidir. Bellek ile ilgili yapılan araştırmalarda bellek, kısa süreli ve uzun süreli bellek olarak ikiye ayrılmaktadır. Kısa süreli bellek bilgilerle ilk karşılaşma sonrasında bunların kaydedilmesi iken, uzun süreli bellek ise kısa süreli bellekte depolanmış olan bilgilerin pekiştirilmesi ve kullanılması ile kalıcı hale getirilmesidir. Yani kısa süreli belleğe işlenmemiş olan bir bilginin uzun süreli belleğe aktarımı olamayacaktır. Cümlelerin uzun ya da kısa olması onların kısa süreli belleğe alınması açısından önemlidir.

A. Miller’e göre yetişkin bir kişinin kısa süreli belleği en fazla yedi \pm iki birimlik (grupluk) yani 5 ile 9 birimlik bilgi miktarını depolayabilmektedir. Birimlerdeki farklılık kişisel özelliklerle ilişkilidir (zeka v.b.).¹¹⁸ Bir birimde bulunması gereken bilgi miktarının ne kadar büyüklükte olması gerektiği sorusunu cevaplandırmak için yapılan deneysel incelemelerde deneklerin kendilerine gösterilen bazı sözcükleri ne kadar belleklerinde tutabildikleri araştırılmıştır. Her ne kadar tam olarak bu sorunun yanıtı konusunda bir kesinliğe hala ulaşılmadıysa da

¹¹⁵ Kara, a .g .e ., s. 129.

¹¹⁶ Cemalettin Şahin, *Sosyal Bilgiler 5*, Ders Kitapları Anonim Şirketi, İstanbul 2000, s .24.

¹¹⁷ O. Üçler Bulduk, *Sosyal Bilgiler 5*, Tutibay Yayınları, Ankara 2000, s .34.

¹¹⁸ Senemoğlu, a. g .e ., s . 274.

erişkin bir insanın normalde 7-9 sayılık dizileri doğru olarak akıllarında tutabildikleri bulgulanmıştır.¹¹⁹ Sönmez'e göre ise ders kitaplarının içeriğinde tanım ve betimlemelerde özellikle ilköğretim 4. ve 5. sınıflar için cümlelerdeki sözcük sayısı genellikle yediyi geçmemelidir.¹²⁰

MEB Talim ve Terbiye Kurulu ders kitapları yönetmeliği "ders kitaplarında en uzun cümledeki sözcük sayısı ilköğretimin 4. sınıfları için 12'yi, ilköğretimin 5. sınıfları için ise 14'ü geçemez."¹²¹ açıklamasını yapmaktadır. Araştırmanın bulgularına göre 4. sınıf ders kitapları için 12'den fazla sözcükten oluşan cümlelerin kitap içindeki oranı %14.26, 5. sınıf ders kitapları için 14'ten fazla sözcükten oluşan cümlelerin kitap içindeki oranı %7.54'tür. Çalışmamızda elde etmiş olduğumuz oranlardan da anlaşılacağı üzere ders kitaplarındaki cümle uzunluklarının genelini MEB Talim Terbiye Kurulu'nca çocukların yaş özelliklerine göre belirlemiş olduğu cümle uzunluklarına göre hazırlandığı fakat yapılan bilimsel araştırma bulgularının gerektirdiği kıstaslara ise uygun olduğu sonucuna ulaşılabilir. Ancak azda olsa ders kitaplarında yer alan uzun cümlelerin kısaltılması öğrencinin öğrenmesini kolaylaştırabilir. Karmaşık ve bilinmeyen anlamaları ortadan kaldırabilir.

Soru 18- Cümle yapısı öğrencinin seviyesine uygun mu?

Tablo 3' teki veriler incelendiğinde öğretmenlerin seçeneklere sırasıyla %24.4 ile evet, %44.4 ile kısmen, %31.1 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Bu bulgulara göre öğretmenlerin çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitaplarındaki cümle yapısının öğrencinin seviyesine uygun olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Ancak belirli bir kısım ise uygun olmadığı görüşünü ileri sürmektedir. Ders kitaplarının dil bilimciler tarafından gözden geçirilmesi bu sorunu büyük bir oranda ortadan kaldırabilir.

¹¹⁹ Koptagel İlal, a. g. e. , s. 167.

¹²⁰ Veysel Sönmez, Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu, MEB Yayınları, İstanbul 1999, s. 107.

¹²¹ MEB, a. g. e. , s. 611.

Sönmez'e göre, ders kitaplarındaki cümlelerdeki sözcük sayısı genellikle yediye geçmemelidir. Cümle ne kadar uzun olursa çocuğun anlaması da zor olmaktadır. Kullanılan cümleler kuralsız olmamalı, dil açık, anlaşılır ve yalın olmalıdır. Kitaplarda gereksiz ayrıntıya gidilmemeli, kullanılan punto öğrencinin gelişim düzeyine uygun şekilde düzenlenmeli ilkeler, genellemeler renkli şekil, kroki, plan ve haritalarla desteklenmelidir.¹²²

Soru 19- Cümleler basitten karmaşığa, bilinenden bilinmeyene, somuttan soyuta doğru sıralanıyor mu?

Tablo 3' teki veriler incelendiğinde öğretmenlerin seçeneklere sırasıyla %31.1 ile evet, %35.6 ile kısmen, %33.3 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Bu bulgulara göre öğretmenlerin çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitaplarındaki cümlelerin basitten karmaşığa, bilinenden bilinmeyene, somuttan soyuta doğru sıralandığı görüşünü belirtmektedirler. Belirli bir kısmı ise bu görüşe katılmadıklarını belirtmektedirler. Bu durum ders kitaplarında yer alan cümlelerin öğrencine düzeyine uygun olmadığını göstermektedir.

Araştırma örneklemini oluşturan ders kitaplarında kullanılmış olan sözcükler soyutluk özelliklerine göre incelendiğinde çocuğun yaşının getirdiği zihinsel gelişim özelliklerinin dışında bir yetenek gerektiren ifadelerin hiçbir somutlaştırmaya gidilmeden ve anlamları açıklanmadan cümlelerin içinde kullanıldığı görülmektedir. Sosyal bilgiler 4. sınıf kitaplarının tarih ünitelerinde yer alan soyut ifadeler **Tablo- 8'** de verilmiştir.

¹²² Veysel Sönmez, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, Anı Yayıncılık, Ankara 2001, s .112

Tablo 8- Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Tarih Ünitelerinde Yer Alan Soyut İfadeler

Kültür, Kültür varlığı, Kültür ürünleri, Uygarlık, Medeniyet, Kapsamlı medeniyet, Çağdaş uygarlık düzeyi, İnsanlık, Ulus, Millet, Milli Birlik, Milli bilinç, Milli Kültür, Türkleşmek, Hak, Özgürlük, Demokrasi, İhtilal, Hükümet, Cumhuriyet, Demokratik, Meclis, Egemenlik, Özerk, Bağımsızlık, Devlet, Merkezi devlet, Şehir devleti, Kent devleti, Eyalet, Krallık, Cumhuriyet, Hükümdarlık, Krallık, Kölelik, Önderlik, Politika, Heyet, İşgal, Teşkilatçılık, Teşkilatlı ordu, Daimi ordu, Fetih, Yetki, Gelenek, Görenek, Töre, Kuşak, Soylu, Disiplin, Siyasi Birlik, Siyasi yapı, Entrika, Kölelik, Yasal güvence, Hukuk, Mimari, Edebiyat, Sanat, Felsefe, Filozof, Astronomi, Zanaat, Endüstri, Kavim, Boy, Koloni, Han, Kağan, Yabgu, Hakan, Hatun, Yuğ, Kurultay, Beylik, Boy, Birlik, Pankuş, Miladi, Hicri, Milat, İhtilal, Form, Sembol, Simge, Unvan, Kutsal, Fazilet, Benlik, Ruh, Algı, Anlamlandırma, Doğa güçleri, Direktif, Bayındır, Göçebe.

Belirtilen soyut ifadelerin cümle içindeki kullanımları sözcüklerin anlamlarını açıklayacak nitelikte de değildir. Buna örnek olması açısından “Yabgu” sözcüğünün incelenen her üç kitaptaki kullanımı verilebilir.

Milli Eğitim 4. Sınıf ders kitabında: “Bumin Kağan, kısa sürede devletin sınırlarını genişletti, O, kardeşi İstemi’yi batı ülkelerine Yabgu olarak atadı. Bumin Kağan ölünce yerine Mukan Kağan geçti. Mukan Kağan amcası İstemi Yabgu ile birlikte devleti en iyi şekilde yönetti.”¹²³

Doğan Yayıncılık 4. sınıf ders kitabında: “Devletin Kurucusu Bumin Kağan’dır. Bumin Kağan Orhun yakınlarındaki Ötüken’i devletin merkezi yaptı. Kardeşi İstemi’yi de batı ülkelerine Yabgu olarak atadı.”¹²⁴

Serhat Yayıncılık 4. sınıf ders kitabında: “Bumin Kağan’dan sonra yerine oğlu Mukan Kağan geçti ve amcası İstemi Yabgu ile devleti iyi yönetti.”¹²⁵

¹²³ Güler Şenünver ve Diğerleri, *Sosyal Bilgiler 4*, M.E.B. Yayınları, , Ankara 1999, s.123.

¹²⁴ Celal Aydın ve Diğerleri, *Sosyal Bilgiler 4*, Ankara 2000, s.135.

¹²⁵ Kemal Kara ve Diğerleri, *Sosyal Bilgiler 4*, İstanbul 2001, s.127.

Her üç örnekte de görüldüğü üzere hem soyut olan hem de yalın olmayan ifadeler birbirlerinin ardı sıra, hiçbir açıklama ihtiyacı duyulmaksızın adeta öğrencinin ders kitabında yazılmış olan bu ifadeleri bildiklerini varsayılarak kullanılmaktadır.

Özgürlük, demokrasi, ihtilal gibi kavramların kullanıldığı bir örnek ise şöyledir: “İstanbul’un alınması Türk ve dünya tarihinde önemli sonuçlara yol açmıştır. Bu nedenle Ortaçağ sona ermiş, Yeniçağ başlamıştır. Fransız İhtilali ise dünya üzerinde büyük ölçüde özgürlük ve demokrasi düşüncesinin yayılmasını ve gelişmesini sağlamıştır.”¹²⁶

“Tarihin konusunu meydana getiren olayların başında insan topluluklarının yaşayışları (klan, aşiret, şehir devleti, devlet ve imparatorluk durumuna gelmeleri) gelir. İnsan topluluklarının meydana getirdikleri kültür ve uygarlıklar (Yönetim şekilleri, askerlik, hukuk, din, güzel sanatlar, edebiyat, tarım, ticaret, endüstri), savaşlar ve anlaşmalar da tarihin konusudur.”¹²⁷ Metinden de anlaşılacağı üzere bir çok soyut kavram bir arada verilmiştir. Alıntı yapılan örnekler kitaplarda yer alan istisnai örnekler değildir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitapları tarih ünitelerinde yer alan soyut ifadeler ise **Tablo 9’da** verilmiştir.

¹²⁶ Aydın ve Diğerleri, a . g . e . , s. 129.

¹²⁷ Kara ve Diğerleri, a . g . e . , s. 114.

Tablo 9- Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Tarih Ünitelerinde Yer Alan Soyut İfadeler

Kültür, Kültür varlığı, Uygarlık, Medeniyet, Çağdaş uygarlık düzeyi, İnsanlık,, Millet, Hak,, Meclis, Egemenlik, Bağımsızlık, Devlet, Kent devleti, Eyalet, Krallık, Cumhuriyet, Hükümdarlık, Politika, Heyet, İşgal, Teşkilatçılık, Daimi ordu, Fetih, Yetki, Gelenek, Görenek, Töre, Kuşak, Soylu, Disiplin, Siyasi Birlik, Siyasi yapı, Entrika, Kölelik, Hukuk, Mimari, Teknik, Edebiyat, Sanat, Ahlak, Felsefe, Filozof, Ansiklopedik, Astronomi, Zanaat, Endüstri, Ziraat, Ticaret, Kervan ticareti, Kutsal, İnanç, Tapmak, Sosyal yaşam, Yorum, Şeyh, Emir, Kan davası, İbadet, Vahiy, Peygamberlik, Azatlı köle, Dini, Adli, İdari, Hukuki, Mali, Askeri, Evlatlık, İhtimal, Donanma, Kuşatma, Adalet, Devlet hazinesi, Saltanat, Makam, Sınır boyu, Örgüt, Merkezi teşkilat, İnanç özgürlüğü, Haraç, Cizye, Haremlik-selamlık, Halk, Alt tabaka, Konum, Refah, Resmi dil, Bilim dili, Kültür dili, Edebiyat dili, Sözlü edebiyat, Yazılı edebiyat, Halk edebiyatı, Düşünce hayatı, Kafiye söz söyleme sanatı, tercüme faaliyeti, tefsir, hadis, Fıkıh, Kelam, Şeyh, Pozitif bilimler, Kimya, Ayin, Totemizm, Animizm, Maniheizm, Budizm, Zerdüştlük, Putperest, Musevilik, Haçlı, Irkçı, Medrese, Taht mücadelesi, Anadolu birliği, Hutbe, Divan, Vekil, 10'lu sistem, Hassa askeri, İhta askeri, Mülkiyet, Kabile, Soy, Siyasi birlik, Maddi güç, Manevi güç, Din ve dünya işi, Zekat, Saltanat, Melik, Hakan, Hatun, Kadı, Maliye teşkilatı, Emniyet teşkilatı, Töre, Gelenek, Görenek, Festival, Yağma, Himaye, Başına buyruk, Ayaklanma, Makbul, Cephe almak, Özgün, İhtilal, Milliyetçilik, Azınlık, Aydın, Meşrutiyet, Sanayi Devrimi, Bilimsel, Demokratikleşme, İtilaf Devletleri, İttifak Devletleri, Vilayet, İşgal, Dernek, İstiklal, Örgütlenmek, Ulusal Bilinç, Protesto, Miting, Genelge, Milli Kurul, Ulusal Kongre, Delege, Milli Dernek, Temsil Heyeti, Mebuslar Meclisi, Önerge, Yürürlük, Yasa, Tüzük, Yönetmelik, Kuva-yı Milliye, Otorite, Cephe, Gazilik, Ayaklanma, Konferans, Mevzi, Hattı Müdafaa, Sathı Müdafaa, Taarruz, Süvari, Kapitulasyon, Komisyon, Çağdaşlaşma, Ulusal Egemenlik, Hilafet, Halife, Rejim, Uygur, İnkılap, Laiklik, Özel Teşebbüs, Vasiyet, Feyiz Ruhu, Softa Sınıfı, Vicdan, Kanaat Hürriyeti, Mezhep, Zümre, Milli Dayanışma, Hukuk Devleti, Sosyo-Kültürel, Mürşit, İktisat.

Tablo 9' da verilen örnekler cümle içinde açıklamaları yapılmadan kullanılan soyut ifadelerdir. Bu ifadelerin büyük bir kısmı soyut olmakla birlikte beşinci sınıfta okuyan bir çocuğun günlük yaşantısında karşılaşmış olabileceği sözcükler olmayıp belki de ilk defa derste karşılaşmış oldukları sözcüklerdir. Bu ifadelerin cümle içindeki kullanımlarına örnekler aşağıda verilmiştir.

“Selçuklu ordusunun büyük bölümü aylıklıydı. Bir bölümü ise ikta askerlerinden oluşurdu. Aylıklı askerler sultana bağlı hassa ordusu idi.”¹²⁸

“Selçuklu ordusu, Mete Han tarafından ilk kez uygulanmış olan 10'lu sisteme göre teşkilatlanmıştı.”¹²⁹

“Türkler, boylar halinde yaşıyordu. Boyların başında cesareti ve doğruluğu ile tanınmış bir bey bulunurdu. Beylerin görevi, boyu törelere göre yönetmek, boy içinde dayanışmayı ve adaleti sağlamaktı.”¹³⁰

“Hz. Muhammed, bir tek tanrının varlığına inanıyordu. Zaman zaman Mekke yakınlarındaki Nur Dağı'nda bulunan Hira mağarasına çekiliyordu. Burada düşüncelere dalıyordu. İlk vahiy böyle bir anda geldi. Cebrail adlı melek ona, “Yaratan Rabb'inin adıyla oku!” diye başlayan ilk vahyi getirdi.”¹³¹ Cümlede de görüldüğü üzere “tanrı”, “vahiy”, “melek” gibi soyut kavramlar bir arada verilmiştir.

Bunun yanında bazı okuma parçaları ve Atatürk'ün sözleri doğal olarak soyut kavramlar içermekte ve 4. ve 5. sınıf öğrencisinin zihinsel gelişim düzeyinin üzerine çıkmaktadır. Bu parça ve sözler sadeleştirilmeden verilmiştir. Bununla ilgili bazı örnekler şunlardır:

¹²⁸ Güler Şenünver ve Diğerleri, *Sosyal Bilgiler 5*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1998, s.148.

¹²⁹ Kemal Kara ve Diğerleri, *Sosyal Bilgiler 5*, Serhat Yayınları, İstanbul 2001, s.146.

¹³⁰ Celal Aydın ve Diğerleri, *Sosyal Bilgiler 5*, Doğan Yayınları, Ankara 2000, s.151.

¹³¹ Cemalettin Şahin ve Diğerleri, *Sosyal Bilgiler 5*, Ders Kitapları Anonim Şirketi, İstanbul 2000, s.136.

“ Vatanın birliğini, özgürlüğünü ve bağımsızlığını sağlایa, milletimizi cumhuriyet yönetimine kavuşturan inkılabımız, ekonomik refah ve mutluluğumuzu, uygarlık aleminde bize yakışan yeri de sağlayacaktır.”¹³²

“Milli kültürün her alanda açılarak yükselmesine, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel dileği olarak sağlayacağız.”¹³³

“Asıl uğraşmaya mecbur olduğumuz şey, atalarımız gibi yüksek kültürde ve fazilette dünya birinciliğini tutmaktır.”¹³⁴

“ Medeni dünya çok ilerdedir. Buna yetişmek, o medeniyet çemberine girmek mecburiyetindeyiz...”¹³⁵

“Atalarım Türk ülkesini, sıkı tuttular, öylesine bilgelikle, öyle güzel törelerle idare ettiler ki Türk milleti bahtiyar oldu ...”¹³⁶

Araştırmada incelenen kitaplarda soyut ifadelerle çok sık yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca, tarihin aktarımında konu edilen dönemlerin kültür ve uygarlıklarına ilişkin somut bilgiler verilmeyerek bu konularda genellemeler yapıldığı görülmüştür. Oysa ki, 9-11 yaş dönemi çocuğunun tarihe ilgisini uyandırabilmek için konular onun anlayabileceği dil ile aktarılmalıdır.

Kavram öğretiminde, küçük sınıflardan itibaren somuttan soyuta doğru bir sıra izlenmeli ve bol örnekler verilerek bilgilerin pekiştirilmesi sağlanmalıdır. Soyut kavramlar öğrencinin zihinsel gelişim süreci içinde anlaşılmaya başlanmaktadır. Bu konuda araştırmalar yapan D. Ali Özçelik'e göre; öğrenciler duyu organlarına hitap

¹³² Üçler Bulduk, a .g . e.,s . 76.

¹³³ Aydın ve Diğerleri, Sosyal Bilgiler 4, Doğan Yayınları, Ankara 2000, s .141.

¹³⁴ Kara ve Diğerleri, Sosyal Bilgiler 4 , Serhat Yayınları, İstanbul 2001,s .133.

¹³⁵ Karabıyık ve Diğerleri, Sosyal Bilgiler 4, Üner Yayınları, Ankara 2000, s .93.

¹³⁶ Şenünver ve Diğerleri, Sosyal Bilgiler 4, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1999,s . 142.

eden bilgileri küçük yaşlarda öğrenirlerken, görünmeyen ayırt edici özellikleri ise 12 yaş sonrasında kavradıklarını belirtmektedir.¹³⁷

Zihinsel gelişim özelliği yönünden 4.ve 5. sınıf öğrencileri tarih konuları ile görmedikleri durum ve objeler hakkında kavramlar geliştirememektedirler. Bu dönemdeki çocuklar, somut problemleri karmaşık da olsa çözebilmekte ancak basit de olsa soyut problemleri çözememektedirler.

“Yapılan bir araştırmaya göre, 6-18 yaş arası kişilerde en kolay anımsanan cümleler somut anlam taşıyan cümlelerdir. Her yaş grubu için soyut cümleleri ve kelimeleri anımsamak zordur. Küçük çocuklar büyük çocuklara oranla çabuk ve kolay öğrenemezler. Ayrıca anlamı ve bağlantıları verilen isimler, olaylar, yerler v.b. daha kolay ve çabuk öğrenilir ve saklanılır. Her şeyden önce çocuk, öğreneceği şeyi anlamalıdır.”¹³⁸

Bu dönemde bulunan çocuklar, dili etkin bir şekilde kullanabildikleri halde ülke, egemenlik, uygarlık, medeniyet vatan, millet, gibi soyut kavramları anlayamazlar. İncelenen kitaplar, bu açıdan çocukların zihinsel gelişim dönemlerine uygun olarak hazırlanmamıştır. Tam tersine kitaplarda en sık kullanılan kelimeler soyut kavramlardan oluşmaktadır. Somut anlatımlar ise, yer ve kişi isimleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Konular devletlerin yıkılışı, kuruluşu, savaşları üzerine odaklanmakta, anlatılan dönemin genel özellikleri, günlük hayatı, kültürü en az değinilen özellikleri oluşturmaktadır. Kültür ve uygarlık sözcüklerinin çok sık kullanıldığı ders kitaplarında kültür ve uygarlıkla ilgili örneklerin verildiği bölümler çok sınırlı bilgileri içermektedir. Örneğin Serhat Yayıncılığın sosyal bilgiler ders kitabında Orta Asya’da kurulan Türk devletleri konusunda, devletlerin kuruluşu, yıkılışı ve savaşları ile ilgili bilgiler sekiz sayfada işlenirken, bu devletlerin kültür ve uygarlıkları ile ilgili bilgiler üç sayfayla sınırlandırılmıştır. Bu devletlerin bilim hayatı ile ilgili bilgi üç satırla ifade edilmiştir. Sunulan bilginin çocuk tarafından ne

¹³⁷ E.Nazif Bayazıtöğlü, İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler programında öngörülen kavramların kazandırılma düzeyi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991), s.13.

¹³⁸ Ataç, a. g .e ., s.193.

derece somutlaştırılarak anlaşılabilirliği ise şu örnekte görülmektedir: “Eski Türklerin ne gibi bilimsel etkinliklerde buldukları konusunda yeterli belgeler yoktur. Fakat, onlardan kalan 12 Hayvanlı Türk Takvimi, yaptıkları bilimsel çalışmalar hakkında bir fikir vermektedir.”¹³⁹ İncelenen tüm sosyal bilgiler 4. sınıf ders kitaplarının hiç birinde belirtilen takvimin özellikleri, astronomi ile ilişkilendirilmemekle birlikte, bu takvim hakkında görsel materyal de kullanılmamıştır.

İncelenen sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitaplarında bilim ve sanat hayatı ile ilgili verilen bilgilerde 4. sınıf kitaplarında olduğu gibi sınırlıdır ve açıklayıcı olmaktan uzaktır. Örnek olarak; “Mimarının yanı sıra gelişme gösteren diğer sanatlar ise çinicilik, halıcılık, minyatür, süsleme ve kabartma olmuştur” ifadesi verilebilir. Örnekte de görüldüğü üzere, bu sanat dalları hakkında çocuğun bilgi sahibi olduğu varsayılarak bu ifadeler hakkında hiçbir açıklama getirilmemiş, çocuğun zihninde somutlaştırılmasına imkan verilmemiş ve görsel materyal ile de desteklenmemiştir. Kitaplarda halkın günlük yaşantısı, gelenek ve görenekleri ile ilgili bilgiler, bu kelimeler çok sıklıkla kullanılmış olmasına rağmen verilmemiştir.

İncelenen kitaplarda soyut ifadelerin kullanıldığı ve bunların içeriklerini açıklayacak bilgilerin, canlı örneklerin, çocuğun hayal gücünü harekete geçirecek anlatımların ve resim v.b. görsel materyallerin kullanılmamış olduğu bulgulanmıştır. Araştırmamızın bulguları ülkemizde tarih öğretiminden zevk alınmamasının sebeplerini gözler önüne sermektedir. Kitaplar, çocuklar için zihinsel gelişimleri ve algılama kapasitelerinin dışında beceriler gerektirmektedir. Çocuğun tarihi sevebilmesi ve kendi ülkesinin tarihiyle özdeşleşebilmesi ona soyut ve bu nedenle anlayamadığı bir takım kavramlar sunarak sağlanamaz. 4. 5. sınıflarda okuyan öğrenciler oyun çağını yaşadıkları için bu sınıfa hitap eden ders kitaplarının da nitelik ve nicelik olarak onların özelliklerine uygun olarak hazırlanmasını gerektirmektedir. Ders kitapları aynen çizgi filmler, masallar, kahramanlık ve macera öykülerinde olduğu gibi çocuğun hayal dünyasına seslenebilmeli, çocuk kendisini

¹³⁹ Kara ve Diğerleri, a. g . e . , s.132.

tarihin içinde gibi hissedebilmeli, tarihsel olaylarla heyecan duyabilmelidir. Çocuğun merakının uyandırılabilmesi, tarihi sevebilmesi ve kendi ülkesinin tarihiyle özdeşleşebilmesi onun zihinsel elverişliliklerine hitap edebilmekle mümkündür.

Soru 20- Cümleler yazım kurallarına uygun mu?

Tablo 3' teki veriler incelendiğinde öğretmenlerin seçeneklere sırasıyla %44.4 ile evet, %48.9 ile kısmen, %6.7 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Bu bulgulara göre öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitaplarındaki cümlelerin yazım kurallarına uygun olduğu görüşünü belirtmektedirler.

Buna rağmen sosyal bilgiler ders kitapları tarih ünitelerinde noktalama işaretlerinin kullanımları incelendiğinde, kitaplarda bazı sorunlarla karşılaşmıştır. Bu konuda en belirgin sorunlar “,” ve “;” işaretlerinin; hatta bazı cümlelerde “.” işaretinin kullanılması ile ilgilidir. Bu cümlelere ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

“*Mete Han döneminde Hunlar, kuzeyde Baykal Gölü'nden, güneyde Tibet Yaylası'na; doğuda Kore'den batıda Aral Gölü'ne kadar egemen oldular.*”¹⁴⁰ Cümlede de görüldüğü üzere, “*Yaylası'na*” kelimesinden sonra “,” yerine “;” kullanılmıştır.

“*Erkek birden çok kadınla evlenebilir, istediği zaman da karısını boşayabilirdi.*”¹⁴¹ Bu cümlede erkek kelimesinden sonra “,” işaretinin kullanılması gerekmektedir.

Sosyal bilgiler kitaplarında anlatım bozuklukları, yazım ve noktalama hatalarının dışında baskı yanlışlıklarına da rastlanmaktadır. Bu kitaplarda görülen bazı baskı hataları şunlardır:

¹⁴⁰ Aydın ve Diğerleri, a . g . e . , s.132.

¹⁴¹ Kemal Kara ve Diğerleri, *Sosyal Bilgiler 5*, Serhat Yayınları, İstanbul 2001, s. 128.

“Cilalı Taş Devri’nde bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de iklimde yumuşama oldu Bunun sonucunda insanlar mağaralardan çıkarak ovalara, yol ve ırmak kenarlarına yerleşmeye başladılar.”¹⁴² Cümlede de görüldüğü üzere, “oldu” kelimesinden sonra “.” işaretinin kullanılması gerekmektedir.

“Orta Asya ve Yakın Doğu’da kurulan Türk devletleri İslâmiyeti kabul ederek yaymaya çalıştılar.”¹⁴³ Cümlede de görüldüğü üzere, “İslâmiyeti” kelimesi “İslâmiyeti” şeklinde yazılması gerekmektedir.

Özel isimlerin yazılışı ile ilgili yanlışlardan bazıları da şunlardır: “Bir güneş yılı, 365 gün 6 saattir.”¹⁴⁴ Güneş, buradaki kullanım şekline göre özel isim olduğundan büyük harfle başlaması gerekmektedir.

“Baybars’ın amacı, bütün Müslümanları Memlûk devletinin yönetimi altında toplamaktı.”¹⁴⁵ İfadenin doğru şekli “Memlûk Devleti’nin” olması gerekmektedir.

“Babası Abdullah, annesi Amine Hatundur.”¹⁴⁶ Doğrusu ise, “Hatun’dur” şeklinde olmalıdır.

“Medreselerde, İslâmi bilimlerin yanında tarih, matematik, astronomi, tıp, kimya, coğrafya gibi bilimlerde okutulmaktadır.”¹⁴⁷ Cümleden de görüldüğü üzere, doğru ifade “bilimler de” şeklinde olmalıdır.

“Hz. Muhammed, önce yakınlarını sonra da Mekke’deki diğer insanları İslâm dinine davet etmeye başladı. Onun davetini ilk kabul edip Müslüman olan karısı Hz. Haticedir.”¹⁴⁸ Doğrusu; “O’nun” ve “Hatice’dir” şeklinde olmalıdır.

¹⁴² Aydın ve Diğerleri, a . g . e . , s.126.

¹⁴³ Kemal Kara ve Diğerleri, *Sosyal Bilgiler 4*, Serhat Yayınları, İstanbul 2001, s.146.

¹⁴⁴ Aydın ve Diğerleri, a . g . e . , s.123.

¹⁴⁵ Kara ve Diğerleri, a . g . e . , s.144.

¹⁴⁶ Güler Şenünver ve Diğerleri, *Sosyal Bilgiler 5*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1998, s.133.

¹⁴⁷ Kara ve Diğerleri, a . g . e . , s.148.

¹⁴⁸ Şenünver ve Diğerleri, a . g . e . ,s.133.

“Gazneli Sultan Mahmut, görüşmek için Arslan Beyi yanına çağırdı.”¹⁴⁹
Doğrusu; “Arslan Bey’i ” şeklinde olmalıdır.

Belirtilen örneklerden de görüleceği üzere incelenen kitaplarda en çok görülen yazım yanlışlıklarının arasında kelimelere gelen eklerin ayrı yazılması gereken yerlerde bitişik yazılması, özel isimlere gelen eklerin yanlış yerden ayrılması, büyük harfle başlayan kelimelerin küçük harfle yazılması ve bitişik yazılması gereken kelimelerin bazılarının ayrı şekilde yazılmış olmasıdır. Bu nedenlerden dolayı kitapların yazım aşamasında dil bilimcilerin görüşlerinden yararlanılabilir.

Soru 21- Metinler görsel materyalle (resim, grafik, şema) destekleniyor mu?

Tablo 3’ teki veriler incelendiğinde öğretmenlerin seçeneklere sırasıyla %37.8 ile evet, %42.2 ile kısmen, %20.0 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Bu bulgulara göre “evet” ve “kısmen” yanıtlarını birleştirdiğimizde öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitaplarındaki metinlerin görsel materyalle desteklendiği görüşünü savunmaktadırlar. Ayrıca %20’lik azımsanmayacak sayıdaki bir grup öğretmen ise metinlerin görsel materyalle desteklenmedikleri kanısındadırlar.

Araştırma örnekleminde bulunan ders kitapları görsel materyal yönünden; resim, fotoğraf, harita ve çizelge kullanımları kıstas alınarak incelenmiş olup sosyal bilgiler 4. sınıf ders kitaplarından elde edilen veriler **Tablo 10-11’** de verilmiştir.

Sosyal bilgiler ders kitapları görsel materyal yönünden incelendiği zaman fotoğraf kullanımının sırasıyla Ders Kitapları Anonim Şirketi %73, Özgün Yayınları %70, Okyay Yayınları %64, Milli Eğitim Basımevi %63, Tutıbay Yayınları %62, Doğan Yayınları %60 ve Üner Yayınları’nın %59 oranında yer verdiği

¹⁴⁹ Şenünver ve Diğerleri, a . g . e . , s.143.

görülmektedir. En fazla fotoğraf kullanımına Ders Kitapları A.Ş. , en az fotoğraf kullanımına ise Doğan Yayınları sahiptir.

Ders kitapları harita kullanımı yönünden incelendiğinde sırasıyla Serhat % 32,Tutibay %29, Üner %25, Ders Kitapları %21, Özgün %19, MEB %15, Doğan %13 oranında yer vermiştir.En fazla harita kullanımına yer veren yayınevi Tutibay olurken, en az yer veren yayınevi ise Doğan olmuştur.

Resim yönünden incelenen ders kitaplarında ise oranlar; % 22 ile Doğan, %17 ile MEB, %4.87 ile Özgün, % 4 ile Okyay ve Serhat, %3 ile Üner şeklindedir. Ders kitaplarında öğretim materyali olarak önemli bir yere sahip olan resim Tutibay Yayınları ve Ders Kitapları A.Ş.'de hiç kullanılmamış olması dikkate değer niteliktedir. Konu olan yayınevlerinin bu noktaya dikkat etmeleri önerilebilir.

Minyatür kullanımında, % 6 Üner ve % 2 oranları ile Doğan Yayınları yer almaktadır. MEB, Serhat, Tutibay, Ders Kitapları, Okyay Yayınları ise hiç minyatür kullanmamış olmaları dikkat çekicidir.

Ders kitapları çizelge kullanımı yönünden incelendiğinde sırasıyla % 8 ile Serhat, %7 ile Tutibay, % 6 ile Üner, % 4 ile Ders Kitapları , Okyay ve Özgün,% 3 ile MEB, % 2 ile Doğan şeklindedir.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında görsel materyallerin kullanımları genel olarak incelendiğinde ise en fazla görsel materyale yer veren kitaplar sırasıyla MEB, Doğan, Ders Kitapları A.Ş. ve Özgün , Üner, Tutibay, Okyay ve Serhat Yayınları şeklindedir.Okyay ve Serhat Yayınevlerinin ders kitaplarının hazırlanmasında görsel materyal kullanımına dikkat etmeleri önerilebilir.

Tablo 10- 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Görsel Materyal Kullanımına Ait Frekans ve Yüzdelerlik Dağılımı

	MEB		Doğan		Serhat		Tutubay		Ders Kitapları		Okuyay		Özgülün		Üner	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
Resim	9	17.30	10	22.22	1	4	-	-	-	-	1	4	2	4.87	1	3.12
Minyatır	-	-	1	2.22	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	6.25
Fotoğraf	33	63.46	27	60	14	56	17	62.96	30	73.17	16	64	29	70.75	19	59.38
Harita	8	15.40	6	13.34	8	32	8	29.64	9	21.95	7	28	8	19.51	8	25
Çizelge	2	3.84	1	2.22	2	8	2	7.40	2	4.88	1	4	2	4.87	2	6.25
Toplam	52	100	45	100	25	100	27	100	41	100	25	100	41	100	32	100

Tablo 11- 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kullanılan Resim Minyatür ve Fotoğrafların Niteliklerine Ait Frekans ve Yüzdellik Dağılımı

	MEB		Dcğan		Serhat		Tutibay		Ders Kitapları		Okıay		Özğün		Üner	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
Yaşam Şekli	4	10.25	9	27.27	2	13.33	1	5.55	1	3.33	1	6.25	1	3.24	1	4.54
Araç Gereç	8	20.51	8	24.24	3	20	2	11.13	15	50	4	25	12	38.70	8	36.36
Kıyafet	1	2.56	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.25	-	-	-	-
Devlet Adamları	1	2.56	3	9.10	1	6.66	1	5.55	-	-	-	-	1	3.24	-	-
Tarihi Mekan	10	25.64	4	12.12	5	33.35	4	22.22	6	20	5	31.25	10	32.25	8	36.36
Yazı- Levha	5	12.82	5	15.15	1	6.66	4	22.22	4	13.34	1	6.25	4	12.90	1	4.54
Para- Amblem	3	7.69	-	-	-	-	-	-	1	3.33	-	-	-	-	1	4.54
Heykel- Kabartma	5	12.82	4	12.12	3	20	6	33.33	3	10	3	18.75	3	9.67	2	9.12
Mitze	1	2.56	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6.25	-	-	1	4.54
Medrese-Cami- Türbe	1	2.56	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	39	100	33	100	15	100	18	100	30	100	16	100	31	100	22	100

Dördüncü sınıfların ders kitaplarında kullanılan görsel materyaller incelendiğinde yaşam şekli ile ilgili resimleri sırasıyla %27 ile Doğan Yayınları, %13 ile Serhat Yayınları, %10 ile MEB, %6 ile Okyay Yayınları, %5 ile Tutibay Yayınları, %4 ile Üner Yayınları, %3 ile Özgün ve Ders Kitapları kullanmıştır. Araç ve gereç ile ilgili resimleri sırasıyla %50 ile Ders kitapları, %38 ile Özgün, %36 ile Üner, %25 ile Okyay, %24 ile Doğan, %20 ile MEB, %20 ile Serhat %11 ile Tutibay Yayınları kullanmıştır. Kıyafet ile ilgili resimleri; %6 ile Okyay, %7 ile MEB kullanmıştır. Diğer yayınevlerinin bu alanda hiç görsel materyal kullanmamış olması dikkat çekicidir. Devlet adamları ile ilgili resimleri sırasıyla; %9 ile Doğan, %6 ile Serhat, %5 ile Tutibay %3 ile Özgün ve %2 ile MEB'dir. Ders Kitapları, Okyay ve Üner Yayınları bu alanda hiçbir görsel materyale yer vermemişlerdir.

Tarihi mekanla ilgili görsel materyal kullanımında sırasıyla %36 ile Üner, %33 ile Serhat, %32 ile Özgün, %31 ile Okyay, %25 ile MEB, %22 ile Tutibay, %20 ile Ders Kitapları, %12 ile Doğan Yayınları yer almıştır. Ders kitaplarında yazı-levha kullanımları ise; %22 ile Tutibay, %15 ile Doğan, %13 ile Ders Kitapları, %12 ile MEB ve Özgün, %6 ile Serhat ve Okyay ve %4 ile Üner Yayınları şeklindedir. Para-Amblem kullanımları %7 ile MEB, %4 Üner ve %3 ile Ders Kitaplarına aittir. Diğer yayınevleri bu alanda hiçbir görsel materyale yer vermemiştir. İlgili yayın evlerinin ders kitaplarının hazırlanmasında bu konuya daha fazla önem vermeleri gerektiği önerilebilir.

Ders kitaplarında heykel-kabartma kullanımları sırasıyla; %33 ile Tutibay, %20 ile Serhat, %18 ile Okyay, %12 ile MEB ve Doğan, %10 ile Ders Kitapları, %9 ile Özgün ve Üner Yayınları şeklindedir. Görüldüğü üzere en fazla heykel-kabartma kullanımı Tutibay yayınlarına aittir. Müze ile ilgili görsel materyal kullanımında sırasıyla %6 ile Okyay, %4 ile Üner ve %2 ile MEB yer almıştır. Diğer yayınevlerinin bu alanda görsel materyal kullanmamaları dikkat çekicidir. Medrese-cami-türbe kullanıma ise sadece %2 ile MEB yer vermiştir. Bu alanda da diğer yayınevlerinin görsel materyal kullanmamaları dikkat çekici olup, üzerinde durulması gereken başka bir özellik olduğu söylenilebilir.

Tablo 12- 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Görsel Materyal Kullanımına Ait Frekans ve Yüzdeler Dağılımı

	MEB		Doğan		Serhat		Tutibay		Ders Kitapları		Üner Yayıncı.	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
Resim	2	2.89	5	7.69	5	11.11	-	-	-	-	7	12.50
Minyatür	-	-	2	3.09	4	8.90	-	-	4	7.29	-	-
Fotoğraf	60	86.95	51	78.46	29	64.44	34	82.92	45	81.81	42	75
Harita	7	10.16	7	10.76	7	15.55	7	17.08	6	10.90	7	12.50
Çizelge	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	69	100	65	100	45	100	41	100	55	100	56	100

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları görsel materyal yönünden incelendiği zaman fotoğraf kullanımının sırasıyla %86 ile MEB, %82 ile Tutibay, %81 ile Ders Kitapları, %78 ile Doğan, %75 ile Üner ve %64 ile Serhat Yayınları olduğu görülmektedir. En fazla fotoğraf kullanımına MEB, en az fotoğraf kullanımına ise Serhat Yayınları sahiptir.

Ders kitapları harita kullanımı yönünden incelendiğinde sırasıyla Tutibay %17, Serhat %15, Üner %12, MEB, Doğan ve Ders Kitapları %10 oranında yer vermiştir. En fazla harita kullanımına yer veren yayınevi Tutibay olurken, en az yer veren yayınevleri ise MEB, Doğan ve Ders Kitapları'dır.

Resim yönünden incelenen ders kitaplarında ise oranlar; %12 ile Üner, %11 ile Serhat, %7 ile Doğan, %2 ile MEB şeklindedir. Ders kitaplarında öğretim materyali olarak önemli bir yere sahip olan resim, Tutibay ve Ders Kitapları Yayınlarında hiç kullanılmamış olması dikkate değer niteliktedir. Bu durum aynı yayınevlerinin 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları için de geçerlidir. Bundan dolayı ilgili yayınevlerinin bu noktaya önem vermeleri gerektiği önerilebilir.

Minyatür kullanımında %8 ile Serhat, %7 ile Ders Kitapları ve %3 ile Doğan Yayınları yer almaktadır. Diğer yayınevleri ise ders kitaplarında hiç minyatür kullanmamışlardır. 4. sınıf ders kitaplarında da görülen bu durum nedeniyle ilgili yayınevlerinin bu noktaya da önem vermeleri gerektiği önerilebilir.

Ders kitapları çizelge kullanımı yönünden incelendiğinde ise hiçbir yayınevinin bu konuya dikkat etmediği görülmektedir. Söz konusu kitaplarda bu görsel materyale yer verilmemiş olması ilgili yayınevlerinin üzerinde önemle durması gereken başka bir husustur.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında görsel materyallerin kullanımları genel olarak incelendiğinde ise en fazla görsel materyale yer veren kitaplar sırasıyla; MEB, Doğan, Üner, Ders Kitapları, Serhat ve Tutıbay Yayınları şeklindedir. Serhat ve Tutıbay Yayınevlerinin ders kitaplarının hazırlanmasında görsel materyal kullanımına dikkat etmeleri önerilebilir.

Tablo 13- 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kullanılan Resim Minyatür ve Fotoğrafların Niteliklerine Ait Frekans ve Yüzdeler Dağılımı

	MEB		Doğan		Serhat		Tutıbay		Ders Kitapları		Üner Yayıncı.	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
Yaşam Şekli	10	13.88	17	29.33	8	18.60	8	22.85	7	14.58	20	40
Araç Gereç	18	25	1	1.72	9	20.93	4	11.45	3	6.25	-	-
Kıyafet	2	2.77	1	1.72	-	-	-	-	-	-	1	2
Devlet Adamları	25	34.72	27	46.55	17	39.53	10	28.57	27	56.25	17	34
Tarihi Mekan	4	5.55	4	6.89	3	6.97	5	14.28	8	16.66	6	12
Yazı- Levha	1	1.38	-	-	-	-	2	5.71	-	-	-	-
Para- Amblem	-	-	-	-	2	4.65	-	-	-	-	-	-
Heykel- Kabartma	1	1.38	-	-	1	2.35	3	8.57	1	2.10	1	2
Müze	2	2.77	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2
Medrese-Cami- Türbe	9	12.55	8	13.79	3	6.97	3	8.57	2	4.16	4	8
TOPLAM	72	100	58	100	43	100	35	100	48	100	50	100

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanılan görsel materyallerin nitelikleri incelendiğinde yaşam şekliyle ilgili resimleri sırasıyla %40 ile Üner, %29 ile Doğan, %22 ile Tutıbay, %14 ile Ders Kitapları ve %13 ile MEB kullanmıştır. Yaşam şekli ile ilgili en fazla resim Üner Yayınlarına aittir. Araç ve gereçlerin kullanımları ile ilgili resimleri sırasıyla MEB %25, Serhat %20, Tutıbay %11, Ders Kitapları %6, Doğan %1 oranında kullanmıştır. Üner Yayınları bu alanda hiçbir görsel materyale yer vermemiştir. İlgili yayınevinin bu konuya daha fazla önem vermesi gerektiği önerilebilir. Kıyafet ile ilgili görsel materyal kullanımı ise %2 ile

MEB ve Üner Yayınları, %1 ile Doğan Yayınlarıyla sınırlı kalmıştır. Diğer yayınevlerinin bu görsel materyale hiç yer vermemiş olmaları dikkat çekicidir.

Devlet adamları ile ilgili resim kullanımında %56 ile Ders Kitapları, %46 ile Doğan, %39 ile Serhat, %34 ile MEB ve Üner ve %28 ile Tutibay yer almaktadır. Ders Kitapları bu materyale en fazla yer veren yayınevidir. Tarihi mekanla ilgili görsel materyal kullanımı sırayla %16 ile Ders Kitapları, %14 ile Tutibay, %12 ile Üner, %6 ile Doğan ve Serhat, %5 ile MEB' dir. Ders kitaplarında yazı-levha kullanımları ise %5 ile Tutibay ve %1 MEB ile sınırlı kalmıştır. Diğer yayınevleri bu alanda hiçbir görsel materyale yer vermemiştir. Para-amblem kullanımı ise %4 ile Serhat Yayınlarına aittir. İlgili yayınevlerinin ders kitaplarında yazı-levha, para-amblem kullanımlarına yer vermeleri önerilmektedir.

Ders kitapları heykel-kabartma kullanımı yönünden incelendiğinde %8 ile Tutibay, %2 ile Serhat, Ders Kitapları, Üner ve %1 ile MEB yer almaktadır. Doğan Yayınları heykel-kabartma ile ilgili hiçbir resme yer vermemiştir. Müze ile ilgili görsel materyal kullanımı %2 ile MEB ve Üner Yayınlarıyla sınırlı kalmıştır. Diğer yayınevleri bu alanda hiçbir görsel materyale yer vermemesi dikkat çekicidir. Medrese-cami-türbe ile ilgili görsel materyal kullanımında sırayla %13 ile Doğan, %12 ile MEB, %8 ile Tutibay ve Üner, %6 ile Serhat ve %4 ile Ders Kitapları yer almaktadır.

4. ve 5. sınıf öğrencilerine hitap eden ders kitaplarında, anlatılan dönemin yaşam şekli, kullanılan araç ve gereçler, kıyafetler gibi günlük yaşamla ilgili görsel materyallere fazla yer verilmesi çocuğun öğrenmesine olumlu yönde etki edeceği bir gerçektir. İncelenen ders kitaplarında dikkat çeken bir nokta da devlet adamları resimlerine çok fazla yer verilmesidir. Oysa çocuğun ilgi ve merakına hitap eden günlük yaşamla ilgili resimler daha önemli oranda olmalıdır.

Yapılan bazı araştırmalar neticesinde çocuğun öğrenmesinin % 80'inin görme duyusuna bağlı olduğu, resim, fotoğraf, şekil ve grafiklerin de bu açıdan önemli

olduğu tespit edilmiştir.¹⁵⁰ Bu nedenle, ders kitaplarında görsel materyallere sıklıkla yer verilmesi, öğrencinin soyut olarak ifade edilen konuları somutlaştırabilmesini ve daha kolay öğrenebilmesini sağlamaktadır.

Fransız tarih-coğrafya kitaplarını inceleyen bir araştırmada bu kitapların görsel açıdan çok zengin olduğu, 6. sınıflara ait bir ders kitabında resim, fotoğraf, karikatür, şema, harita gibi toplam 516 görsel materyalin kullanıldığı belirtilmektedir.¹⁵¹ Araştırmamızdan elde ettiğimiz bulgulara göre ise Türkiye’de okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarında görsel materyaller bu kadar sık olmasa da azımsanmayacak sayıda kullanılmaktadır.

Kitapların ilgi çekici olmalarını sağlayan öğelerin başında kitapta yer alan görsel materyaller gelmektedir. Bu yaş dönemindeki çocuklar kitapların yazılarını okumanın yanı sıra kitaplarda yer alan resimlere dalarak işlenen konuları zihninde somutlaştırabilmektedirler.

Tarihi ve coğrafyayı okuturken kullanılacak resimler hiç kuşkusuz çok değerlidir. Kale, gaz lambası gibi ifadeler eğer bu yer ve nesnelere ya da bunların resimleri daha önce görülmediyse çocuklar için bir şey ifade etmeyebilir.¹⁵²

Resim, fotoğraf ve minyatürlerin kullanılması, çocuğun tarih ünitelerinde sıklıkla kullanılan (su kemeri, sur, kopuz, kalkan, gürz, kabartma, çivi yazısı, kümbet, put tapınak, yazıt, kitabe, tuğra, kalpak v.b.) fakat günlük hayatında karşılaşmadığı nesne ve ifadeleri zihninde somutlaştırabilmesi ve algılaması açısından önemlidir.

¹⁵⁰ Sığan, a .g .e ., s.70.

¹⁵¹ Özkan Güngör, *Fransa’da Tarih-Coğrafya Eğitimi Ortaokul 1 ve 2. Sınıf Tarih-Coğrafya Kitapları*, Ankara Üniversitesi Tömer Dil Öğretim Merkezi Yayını, Ankara 1997, s. 5.

¹⁵² Yedigöller Doğan, *İlköğretim 4. ve 5. sınıflardaki sosyal bilgiler dersleri için gerekli görsel ve işitsel materyal üzerine bir araştırma*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1998), s. 20.

Soru 22- Kitaplardaki resimler öğrenci seviyesine ve metin içeriğine uygun mu?

Tablo 1' deki veriler incelendiğinde öğretmenlerin seçeneklere sırasıyla %31.1 ile evet, %37.8 ile kısmen, %31.1 ile hayır yanıtını verdikleri görülmektedir.

Bu bulgulara göre öğretmenlerin çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitaplarındaki resimlerin öğrenci seviyesine ve metin içeriğine uygun olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Ayrıca azımsanmayacak nitelikteki bir grup öğretmen ise metinlerdeki resimlerin öğrenci seviyesine ve metin içeriğine uygun olmadığı kanısındadırlar.

Ders kitaplarında konu ile ilgili resim, şema, fotoğraf gibi görsel materyaller ait oldukları metinlerle aynı sayfada yer almalıdır. Kullanılan materyaller konuyu desteklemeli, ilgi ve merak uyandırmalı ve eğitici ve öğretici özelliğine sahip olmalıdır¹⁵³. Bu nedenle kitapların hazırlanması ve resimlerin seçimi sırasında görsel ve biçimsel tasarımcıların görüşlerine yer verilebilir.

Ayrıca, sosyal bilgiler ders kitapları tarih ünitelerindeki görsel materyal ile ilgili araştırmamızdan elde edilen bulgulara göre, her ne kadar kitaplarda kullanılan görsel materyaller sayıca az olmamakla birlikte, nitelikleri açısından çocuğun konuya ilgisini çekecek, soyut konuları somutlaştırmasını sağlayacak, anlatılan dönemin yaşantısını gözünde canlandırarak hayal dünyasını geliştirecek özellikteki görsel materyallerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca incelenen ders kitaplarındaki resimlerin bir kısmının aynı ya da benzer resimler oldukları, kullanılan çizelgelerin ise renkleri değişik olmakla birlikte tamamen birbirlerinin aynısı olduğu gözlenmiştir. Bu nedenlerden dolayı, sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel materyallerin niteliği konusunda da geliştirilmeleri gerektiği düşünülebilir.

¹⁵³Şahin, a . g . e . , s. 8.

BÖLÜM VI

1.SONUÇ

Araştırmada, ilköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih üniteleri, öğrencilerin zihinsel gelişimlerine uygunluğu biçimsel içerik , dil ve anlatım yönünden incelenmiştir. Ayrıca ilköğretim okullarında öğretmenlere uygulanan gözlem formunun verileri değerlendirilmiştir. Elde edilen bulguların ortaya çıkardığı sonuçlar aşağıda verilmiştir.

1.1.Birinci Alt Probleme Dayalı Sonuçlar

Sosyal bilgiler 4. ve 5. sınıf ders kitapları biçimsel içerik yönünden incelendiğinde Milli Eğitim Bakanlığı'nca öngörülen özellikler bakımından eksiklikleri olduğu görülmektedir.

Ders kitaplarındaki bilgilerin öğrenciyi ezbercilikten uzaklaştırması, araştırmaya ve incelemeye yönelmesi gerekmektedir. Oysa incelenen ders kitaplarının sonunda özet, anket, proje konuları gibi etkinlikler yer almamaktadır. Bu etkinlikler ile öğrenci derste aktif hale gelecek ve düşünme sürecine girecektir.

Ders kitaplarındaki metinler öğrencinin yaş ve sınıf düzeyine uygun, konular günlük hayatla bağlantılı ve öğrencileri gelecek yaşamlarına hazırlayıcı olmalıdır.İlköğretim okullarında okutulmakta olan ders kitapları bu özelliklerden uzak olmakla beraber öğrencilerin dersten uzaklaşmasına neden olmaktadır.

İlköğretim okulları bir alanda uzman yetiştiren kurumlar değildir. En önemli amaçlarından biri çocukları yaşam için hazırlamaktır. Bu nedenle ders kitapları öğrencinin gelişim düzeyine uygun, onun zihinsel ve duygusal öğrenmesini kolaylaştıracak bir tasarımla sürekli değişmeye ve gelişmeye açık olarak hazırlanmalıdır. Okul öğrenmelerinde önemli unsur öğrenci olduğuna göre sosyal

bilgiler ders konuları onun öğrenmesini kolaylaştıracak, öğrenmeye katılımını etkin kılacak biçimde olmalıdır.

1.2.İkinci Alt Probleme Dayalı Sonuçlar

Sosyal bilgiler 4. ve 5. sınıf ders kitapları dil ve anlatım yönünden incelendiğinde elde edilen bulgu ve yorumlarda da görüldüğü gibi öğrencinin bilişsel öğrenmesini kolaylaştıracak düzeyde olmadığı görülmektedir. Kitaplar sade, akıcı ve öğrencilerin düzeylerine uygun bir dille yazılmalıdır. Bir dilin yazım dili olarak etkin bir yapıya dönüştürülmesi öğretim materyali ile karşı karşıya kalan her bireyin öğrenmesini anlamlı bir biçimde farklılaştırır. Öğrencinin bireysel olarak öğrenme sürecinde etkileşim içerisinde olduğu muhteva ders kitabında yer almaktadır. Ders kitabının dil ve anlatım yönünden öğrencinin gelişim düzeyine uygunluğu çocuğun okuduğunu anlamsını ve anladığı bilgileri kavramasını ve ihtiyaç duyduğunda günlük yaşamında kullanmasını sağlar. Kullanılmayan bir bilginin anlamlı olması beklenemez. Sosyal bilgiler 4. ve 5. sınıf ders kitaplarında yer alan tarih ünitelerinde kullanılan cümlelerin uzunluğu, uygun olarak kullanılmamıştır. Cümlelerin uzun kullanımı, onların çocuklar tarafından bir bütün olarak algılanmalarına ve belleklerine yerleşmesine olanak sağlayacak elverişlilikte olmamasına yol açmaktadır. Ders kitaplarındaki cümle ve paragraf uzunluklarının öğrencinin zihinsel gelişim özelliklerine göre oluşturulması, anlatılan konunun anlaşılabilmesi açısından dikkat edilmesi gereken önemli hususlardan birisidir.

MEB Tebliğler Dergisi'nde ders kitaplarındaki cümle uzunluklarına ilişkin sınırlamalar yapılmıştır. Öğretmenlere uygulanan gözlem formunun verileri incelendiğinde ders kitaplarındaki cümlelerin öğrenci düzeyine uymadığı görüşünde olmaları ders kitaplarının bu yönden geliştirilmeleri gerektiği ortaya çıkarmaktadır.

Cümlelerin uzun kullanımı, henüz çocukluk döneminde olan ve bu nedenle de dikkatleri çabuk dağılan öğrencilerin, ders kitaplarında anlatılan konuları anlamamasına, cümlelerin sonuna geldiğinde cümlenin başını unutmasına,

cümlelerde ifade edilen ana fikri anlayamadığı için cümleleri ezberleyerek öğrenmeye çalışmasına neden olmaktadır.

Öğrenme ancak motivasyonun sağlanması ile oluşacak bir durumdur. Dolayısıyla da ders kitaplarının öğrenci motivasyonunu teşvik etmesi, onun ilgisini çekecek şekilde hazırlanmış olmasıyla mümkündür. Öğrencinin ilgisini çekebilmek, ona iletilmek istenen mesajın doğru şekilde ulaştırılmasına bağlıdır. Buna rağmen; ders kitapları uzun cümle içerikleri ile adeta çocuklar için yazılmamış oldukları izlenimini uyandırmaktadırlar.

Araştırma örneklemini oluşturan ders kitaplarında kullanılmış olan sözcükler soyutluk özelliklerine göre incelendiğinde söz konusu kitapların tümünde ciddi sorunlarla karşılaşmıştır.

Çocukların 12 yaş öncesinde soyut kavramları algılayamadıkları eğitim bilimcileri tarafından bilinmeyen bir özellik değildir. Hatta öğrenci gelişimini konu edinen her kitapta Piaget'nin zihinsel gelişim kuramı ve dönemleri yer almaktadır. Bu kadar sık tekrarlanan bir bilginin ders kitaplarında uygulamaya dökülmemiş olması dikkat çekicidir. İncelemiştir olduğumuz ders kitaplarında, çocuğun yaşının getirdiği zihinsel gelişim özelliklerinin dışında bir yetenek gerektiren ifadelerin, hiçbir somutlaştırmaya gidilmeden, anlamları açıklanmadan cümlelerin içinde kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca tarihin aktarımında konu edilen dönemlerin kültür ve uygarlıklarına ilişkin somut bilgilerin de verilmediği ve bu konularda genellemeler yapıldığı tespit edilmiştir.

Tarih konusu gereği soyut bir içeriğe sahiptir. Çocuğa geçmişte olup biten, başka bir ifadeyle; hiç görmediği ve ilk defa ders kitapları aracılığıyla tanışacağı bilgilerin öğretilmesi, özellikle somut işlemler döneminde olan çocuklara sunulması maharet isteyen bir görevdir.

Ders kitaplarında soyut ifadelerin kullanımının araştırıldığı ve bunların çok sıklıkla kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu soyut ifadelerin içeriklerini açıklayacak

bilgilerin, canlı örneklerin, çocuğun hayal gücünü harekete geçirecek anlatımların ve resim gibi görsel materyallerin kullanılmamış olduğu görülmüştür.

Sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ünitelerinde, Türkçe'nin açık ve yalın olarak kullanımı ile ilgili sorunlarla da sıkça karşılaşmakta ve kitapların bir çoğunda anlatım bozukluklarının olduğu görülmektedir. Açıklık ve yalınlığa ilişkin karşılaşılan sorunların başında ise Türkçe olmayan ya da çocuğun bilgi dağarcığına dahil olmayan sözcüklerin kullanımı gelmektedir. Sözcüklerin büyük bir kısmı çocuğun kelime dağarcığının üzerinde, yalın ve açık olmayan ifadeler oluşturmakla birlikte soyut olma özelliği de taşımaktadır. Dolaylı ve detaylı bilgiler öğrenmeyi zorlaştıracağı bilinmektedir. Bu durum; çocukların ders kitaplarında aktarılan bilgileri anlamalarını daha da güçleştirmektedir. Öğrencinin sınıf düzeyine uygun olmayan bir dil ve anlatım öğrenciyi öğrenmeden uzaklaştırır. Ders kitabında kullanılan somut olan pek çok sözcük ise, çocukların o yaşa kadar olan kelime hazinesi dışında bir birikim gerektirmektedir.

Sosyal bilgiler ders kitapları tarih üniteleri görsel materyallerin kullanımı açısından incelendiğinde, bu materyallerin yeterli sayıda kullanıldığı halde nitelik açısından çocukların zihinsel gelişim özelliklerine göre seçilmediği tespit edilmiştir. Ders kitaplarında yer alan görsel materyaller, öğrencinin soyut olarak ifade edilen konuları somutlaştırabilmesini ve daha kolay öğrenebilmesini sağlamaktadır.

Çocuklar için kitapların ilgi çekici olması, kitapta yer alan resim, fotoğraf gibi görsel materyallerin doğru şekilde kullanımına bağlıdır. Bu yaş dönemindeki çocuklar kitapların yazılarını okumanın yanı sıra resimlerine dalarak işlenen konuları zihninde somutlaştırabilmektedirler. Ders kitaplarındaki resimler metinlerin anlaşılmasını destekler nitelikte, ilgi çekici renklere, hoş ve göze hitap edecek şekilde olmalıdır.

İncelenen kitaplarda resim kullanımındaki bu benzerlik metin kullanımında da görülmektedir. Öyle ki, kitaplardaki konular, aynı tanımlamalar, aynı sıfatlar ve aynı benzetmelerle aktarılmaktadır. Ayrıca, kitaplarda yer alan konuların

aktarımındaki farklılık ya cümlelerin öğelerinin sıralamasının değiştirilmesinden ya da paragraftaki cümlelerin sıralarının değiştirilmesinden meydana gelmiş izlenimini vermektedir. Böyle bir izlenimin uyanması bile kitapların hazırlanmasında gerekli duyarlılığın ne derece gösterildiğini gözler önüne sermektedir.

2. ÖNERİLER

1.Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih üniteleri öğrencilerin ilgilerine cevap verecek nitelikte yeniden yapılandırılmalıdır.Kitapların çocuklara hitap edecek, algılanabilir düzeyde olması için bu kitapların yazım aşamasında çocukların zihinsel gelişimleri konusunda uzman olan kişilerin aktif olarak katılmalıdır. Hazırlanan kitapların bu uzmanların görüşleri doğrultusunda daha dikkatli olarak düzenlenmesi gerekmektedir.

2. Sosyal bilgiler ders kitaplarında öğrenciyi araştırmaya yönlendirecek etkinliklere yer verilmelidir.

3. Ders kitapları tek başına yeterli olamayacağından yardımcı araç ve gereçlerden yararlanılmalıdır. Çocuklar için hazırlanmış tarihi romanlar, öyküler, hatta çizgi romanlar tarih derslerine yardımcı kaynak olarak kullanılabilir. Bunların yanında TV, bilgisayar, CD gibi teknolojik araçlardan da faydalanma yoluna gidilmelidir.

4.İlköğretim 4. ve 5. sınıf düzeyindeki öğrenciler için görsel materyallerin kullanma sıklığı ve niteliklerinin ne derece önemli olduğu bilinmektedir. Özellikle tarih ders kitaplarında görsel materyal kullanımı, diğer ders kitaplarında görsel materyal kullanımına göre daha önemli bir yere sahiptir. Çünkü, çocuk resim ve fotoğraflarla, soyut olarak aktarılmış olan kavramları ya da bilmediği geçmişte kullanılan nesnelere gözünde canlandırabilmekte ve böylece aktarılan konuyu zihninde somutlaştırabilmektedir. Görsel materyaller resim, fotoğraf ve harita ile sınırlandırılmamalı öğrencilerin dikkatini çekecek nitelikte çeşitlendirilmelidir. Ders kitabı yazarları bu konuda uzman kişilerin görüşlerine yer vermelidir.

5.İncelenen ders kitaplarındaki resimlerin bir kısmının tamamen benzer oldukları, kullanılan çizelgelerin ise renkleri değişik olmakla birlikte bütünüyle birbirlerinin aynısı olduğu gözlenmiştir. Bu nedenden ötürü ders kitaplarının görsel materyallerin niteliği konusunda da geliştirilmeleri gerekmektedir.

6.Eğer tarihçiler, çocukların tarih ile ilk karşılaşmalarında onları tarihten uzaklaştırmak istemeyip, tarihe merak duymalarını ve tarihleriyle özdeşleşmelerini istiyorlarsa, öncelikle ders kitaplarının hazırlanmasında gerekli duyarlılığı göstermeli ve çocukların bu dönemde dünyayı somut olarak algıladıklarını unutmamalıdır.

7.Çocuğun tarihi sevebilmesi ve kendi ülkesinin tarihiyle özdeşleşebilmesi, ona tekrar tekrar soyut ve bu nedenle anlayamadığı bir takım kavramların sunulmasıyla sağlanamaz. Ders kitapları aynen çizgi filmler, masallar, kahramanlık ve macera öykülerinde olduğu gibi çocuğun hayal dünyasına seslenebilmeli, çocuk kendisini tarihin içinde gibi hissedebilmelidir. Çünkü, çocuk tarihsel olaylarla heyecan duyabilmelidir.

KAYNAKÇA

a. Kitaplar

- ARI, Ramazan ve Diğerleri :Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi, Mikro Yayınları,Konya [t.y.].
- ATAÇ, Fusun :İnsan Yaşamında Psikolojik Gelişim, Beta Yayınları, İstanbul 1991.
- BACANLI, Hasan :Eğitim Psikolojisi, Gelişim ve Öğrenme,Nobel Yayıncılık,Ankara 1999.
- BARTH, James L. :İlköğretim-Sosyal Bilgiler Öğretimi, Çev : Abdullah Demirtaş,YÖK-Dünya Bankası Yayını,Ankara 1996.
- BAŞARAN, İ. Ethem :Eğitime Giriş,Sevinç Matbaası, Ankara 1987.
- :Eğitim Psikolojisi, Sevinç Matbaacılık, Ankara 1990.
- BAYMUR, Fuat :Tarih Öğretimi, İnkılâp ve Aka Kitapevi, İstanbul 1964.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit :Eğitim Psikolojisi, Yargıcı Matbaacılık, Ankara 1995.
- :Genel Öğretim Bilgisi, Binbaşıoğlu Yayınevi, Ankara 1977.
- BLOOM, Benjamin S. :İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme,Çev: Durmuş Ali Özçelik, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1998.
- CHARLES, C. M. :Öğretmenler İçin Piaget İlkeleri, Çev: Gülten Ülgen, Lazer Matbaacılık, Ankara 1992.
- ÇİLENTİ, Kamuran : Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi Öğretimi, Anadolu Üniversitesi Yayını,Eskişehir 1988.
- COOPER, Hillary :The Teaching of History in Primary Schools,David Fulton Publishers,London 1992.

- DEMİREL, Özcan :**Öğretme Sanatı**, Pegem Yayıncılık,Ankara 1999.
- DUVERGER, Maurice :**Sosyal Bilimlere Giriş**,Bilgi Yayınevi,Ankara 1990.
- ERDEN, Münire :**Sosyal Bilgiler Öğretimi**,Alkım Yayınevi,Ankara [t.y.].
- ERTÜRK, H. Selahattin : **Eğitimde Program Geliştirme**,Yelkenkaya Yayınevi, Ankara 1984.
- FİDAN, Nurettin :**Okulda Öğrenme ve Öğretme**,Alkım Yayınevi,Ankara 1996.
- FİDAN, Nurettin
- ERDEN, Münire :**Eğitime Giriş**, Alkım Yayıncılık, Ankara [t.y.].
- GÜNCE, Gülseren :**Piaget Kuramına Toplu Bakış**,Baylam Matbaacılık, Ankara 1974.
- GÜNGÖR, Özkan :**Fransa'da Tarih-Coğrafya Eğitimi Ortaokul 1 ve 2. Sınıf Tarih-Coğrafya Kitapları**,Ankara Üniversitesi Tömer Dil Öğretim Merkezi Yayınları,Ankara 1997.
- HUSBANDS, Chris :**What is History Teaching?**,London 1986.
- İLAL, Günsel Koptagel :**Tıpsal Psikoloji**, Beta Basım,İstanbul 1984.
- KAZANCI, Osman :**Eğitimde Eleştirici Düşünme ve Öğretimi**,Kazancı Hukuk Yayınları, Ankara 1989.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri :**Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi**,Kuzucular Yayınevi, Konya 1998.
- KUZGUN, Yıldız :**Zeka Kuramları**, EBM Yayıncılık, Ankara 1968.

- MORGAN, Clifford T. :**Psikolojiye Giriş**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1988.
- OĞUZKAN, A. F. :**Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örnekleriyle Çocuk Edebiyatı**,Anı Yayınları,Ankara2001
- ÖZBAY, Yaşar :**Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**, Empati Yayınları, Trabzon 1999.
- ÖZÇELİK, Durmuş Ali :**Kavram (Söz Dağarcığı Gelişimi)**,Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir 1988.
- ÖZDEMİR, Mustafa ve Diğerleri :**Sınıf Öğretmeni Adaylarına Öğretmen El Kitabı**, Pegem Yayıncılık, Ankara 1997.
- PAYKOÇ, Fersun :**Tarih Öğretimi**, A.Ü. Açık Öğretim Fakültesi, Eskişehir 1991.
- PIAGET, Jean :**Çocukta Zihinsel Gelişim**, Çev: Hüseyin Portakal, Cem Yayınevi,İstanbul 1999.
- PİNGEL,Falk :**Tarih Eğitimi ve Tarihte "Öteki" Sorunu**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995
- SAĞLAMER, Emin :**İlkokulda Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Tekışık Matbaacılık, Ankara 1980.
- SELÇUK, Ziya :**Eğitim Psikolojisi**, Nobel Yayınevi, Ankara 1997.
- SENEMOĞLU, Nuray :**Gelişim Öğrenme ve Öğretim**, Özsen Matbaacılık, Ankara 1998.
- SÖNMEZ, Veysel :**Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Pegem Yayıncılık, Ankara 1995.
- :**Eğitim Felsefesi**,Anı Yayıncılık,Ankara 2002.
- :**Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu**, MEB Yayınları, İstanbul 1999.
- :**Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı**,Anı Yayıncılık, Ankara 2001.

- ŞAHİN, Tuğba Yanpar ve Diğerleri** :**Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme**,Anı Yayıncılık,Ankara 1999.
- ŞAHİN, Cemalettin ve Diğerleri** :**Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2001.
- Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı** :**Tarih Öğretiminin Yeniden Yapılandırılması**, Reyo Matbaacılık, İstanbul 2000.
- TURGUT, İhsan** :**Eğitim Üzerine Felsefi Bir Deneme**, Bilgehan Matbaası, İzmir 1991.
- ÜLGEN, Gülten** :**Eğitim Psikolojisi**, Alkım Yayınevi, İstanbul 1997.
- VARIŞ, Fatma ve Diğerleri** :**Eğitim Bilimine Giriş**,Alkım Yayınevi, İstanbul 1998.
- MEB** :**İlk Öğretim Programı**,MEB Yayını, Ankara 1995.
- II. Maarif Şurası** :**Tarih Öğretimi**, Milli Eğitim Basımevi, (12-15 Şubat 1943) ,Ankara 1991

b. Makaleler, Tebliğler, Yıllıklar, Tezler ve Dergiler

- ATA, Bahri** :**"Tarih Öğretiminde Bir Araç Olarak Tarihi Romanlar"**, **Türk Yurdu Dergisi**, Cilt 20,2000,ss. 158-165.

- BAŞAR, Figen :**"Eğitimde Kitabın Önemi",1. Eğitim Bilimleri Kongresi-Bildiriler,Çukurova Üniversitesi Basımevi,Cilt 3,(28-30 Nisan 1994),Adana, ss. 1226-1231.**
- BAYAZITOĞLU, E. Nazif :**"İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Öngörülen Kavramların Kazandırılma Düzeyi",(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),H.Ü.S.B.E.,Ankara 1991.**
- BİLİCİ, Leyla :**"İlkokul Ders Kitaplarında Tarih Bilgileri ve İlkokul Çocuğu",Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir 1998, ss. 371-380.**
- CANDAN, A. Sait :**"Kavramlara Dayalı Tarih Öğretimi", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),G.Ü.S.B.E.,Ankara 1998.**
- DENİZ, Sabahattin :**"İlköğretim Dönemindeki Çocukların Yeni Davranışlar Kazanmalarında Tutumların Öğrenilmesi ve Öğretmenin Rolü", M.Ü.S.B.E. Dergisi,Güz 2000,Cilt 1,Sayı 2,ss. 87-91.**
- :**"Genel Liselerde Sosyal Bilimler Öğretiminde Karşılaşılan Güçlükler",(Basılmamış Bilim Uzmanlığı Tezi), İ.Ü.S.B.E., Malatya 1991**
- DİLEK, Dursun :**"Öğrencilerde Tarih Düşüncesinin Gelişimi: Tarih Derslerinde Öğrenme ve Anlama",M.E. Dergisi, Sayı 145,2000, ss. 50-54.**
- DOĞAN, Yadigar :**"İlköğretim 4. ve 5. Sınıflardaki Sosyal Bilgiler Dersleri İçin Gerekli Görsel ve İşitsel Materyal Üzerine Bir Araştırma", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),U.Ü.S.B.E.,Bursa 1998.**

- GEDİKLER, Hülya Gölgesiz :**"İlköğretim Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Tarih Konularının İşlenişi"**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), D.E.Ü.S.B.E.,İzmir 1998.
- KAYA, Kemal :**"Çocuk Tarih Öğretimi"**,**Yeni Kültür Dergisi**, Sayı 6-7,1964, ss. 200-206.
- SAFRAN, Mustafa :**"Tarih Programları Nasıl Düzenlenmelidir?"**,**G.Ü.G.E.F. Dergisi**, Sayı 4,Ankara 1996.ss.47-55
- :**"Tarih Öğretimi ve Çağdaş Müfredat Teorileri"**,**XII. Türk Tarih Kongresi**,Türk Tarih Kurumu Yayınları,Cilt 3,(12-16 Eylül), Ankara 1999,ss. 997-1003.
- SAKAOĞLU, Necdet :**"İlkokul Tarih Programları ve Ders Kitapları"**,**Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir 1998, ss. 143-152.
- SİĞAN, Cuma :**"İlkokullarda Sosyal Bilgiler Dersinin Etkililiğini Azaltan Faktörlerin Araştırılması"**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),M.Ü.S.B.E., İstanbul 1997.
- TOKLU, Sevinç :**"Öğretmen Algısına Göre İlkokul 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Karşılaşılan Sorunlar"**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),D.E.Ü.S.B.E.,İzmir 1997.
- MEB :**Tebliğler Dergisi**, Cilt 58, Sayı 2434,1995.
- MEB : **Tebliğler Dergisi**, Cilt 65, Sayı 2537, Haziran 2002.

c. İncelenen Ders Kitapları

- KARA, Kemal ve Diğerleri :**Sosyal Bilgiler 4**,Serhat Yayınları,Ankara 2000.
- :**Sosyal Bilgiler 5**,Serhat Yayınları,Ankara 2000.
- AYDIN, Celal ve Diğerleri :**Sosyal Bilgiler 4**, Doğan Yayıncılık,Ankara 2000.
- :**Sosyal Bilgiler 5**, Doğan Yayıncılık,Ankara 2000.
- ŞENÜNVER, Güler ve Diğerleri :**Sosyal Bilgiler 4**, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul 1999.
- :**Sosyal Bilgiler 5**, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul 1998.
- ŞAHİN, Cemalettin ve Diğerleri :**Sosyal Bilgiler 4**,Ders Kitapları A.Ş.,İstanbul 2000.
- : **Sosyal Bilgiler 5**,Ders Kitapları A.Ş.,İstanbul 2000.
- BULDUK, Üçler ve Diğerleri :**Sosyal Bilgiler 4**,Tutibay Yayınları,Ankara 2000.
- : **Sosyal Bilgiler 5**,Tutibay Yayınları,Ankara 2000.
- KARABIYIK, Erol Ünal
TİRYAKİ, Figen : **Sosyal Bilgiler 4**, Üner Yayınları, Ankara 2001.
- : **Sosyal Bilgiler 5**, Üner Yayınları, Ankara 2001.

**KURTCAN, Yasemin ve
Diğerleri**

**: Sosyal Bilgiler 4,Özgün Matbaacılık,Ankara
2000.**

**ARSLAN, Mehmet Metin
ve Diğerleri**

**: Sosyal Bilgiler 4,Okyay Yayıncılık, Ankara
2001.**

Ek 1: Gözlem Formu**GÖZLEM FORMU**

Değerli öğretmen arkadaşlarım; okumaya başladığınız bu gözlem formu, ilköğretim okullarında (4. ve 5. sınıf) okutulmakta olan sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih ünitelerini değerlendirmek amacıyla hazırlanmış bilimsel bir çalışmadır. Soruları dikkatle okuyup, kendinize uygun olan seçeneği içtenlikle belirtmeniz araştırmanın güvenilirliği açısından önemlidir. Yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederim

Hesna Bahar.

1. Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih üniteleri öğretim programında belirtilen hedeflere uygun mu?

Evet Kısmen Hayır

1. Konu başlıkları anlaşılıyor mu?

Evet Kısmen Hayır

2. Konu başlıkları ile metin arasında ilişki var mı?

Evet Kısmen Hayır

3. Metinler ünitelerle ilişkili mi?

Evet Kısmen Hayır

4. Metinler öğrencilerin ilgilerine ve yaşamlarına uygun mu?

Evet Kısmen Hayır

5. Konular öğrencileri gelecekteki yaşamlarına hazırlayıcı mı?

Evet Kısmen Hayır

6. Konular bir önceki sınıf programını tamamlayıcı, bir sonrakine hazırlayıcı mı?

Evet Kısmen Hayır

7. Metinler öğrencilerin yaş ve sınıf düzeylerine uygun mu?

Evet Kısmen Hayır

8. Ünite ve bölüm sonlarında özet var mı?

Evet Kısmen Hayır

9. Yapılan özetler metinde verilmek istenen bilgileri yansıtıyor mu?

Evet Kısmen Hayır

10. Ünitelerde proje konuları, gözlem, anket gibi etkinlikler var mı?

Evet Kısmen Hayır

11. Kitabın sonunda sözlük var mı?

Evet Kısmen Hayır

12. Kitabın sonunda kaynakça var mı?

Evet Kısmen Hayır

13. Metinler anlaşılır bir üslupla yazılmış mı?

Evet Kısmen Hayır

14. Metinler sade ve açık bir dille yazılmış mı?

Evet Kısmen Hayır

15. Metinlerde dolaylı ve detaylı anlatıma yer verilmiş mi?

Evet Kısmen Hayır

16. Cümleler sınıf düzeyine uygun uzunlukta mı?

Evet Kısmen Hayır

17. Cümle yapısı öğrencinin seviyesine uygun mu?

Evet Kısmen Hayır

18. Cümleler basitten karmaşığa, bilinenden bilinmeyene, somuttan soyuta doğru sıralanıyor mu?

Evet Kısmen Hayır

19. Cümleler yazım kurallarına uygun mu?

Evet Kısmen Hayır

20. Metinler görsel materyalle (resim, grafik, şema) destekleniyor mu?

Evet Kısmen Hayır

21. Kitaplardaki resimler öğrenci seviyesine ve metin içeriğine uygun mu?

Evet Kısmen Hayır

Ek 2: Gözlem Formu Sonuçları Frekans ve Yüzdeler

S1

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1.00	25	55.6	55.6	55.6
2.00	16	35.6	35.6	91.1
3.00	4	8.9	8.9	100.0
Total	45	100.0	100.0	

S2

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1.00	27	60.0	60.0	60.0
2.00	17	37.8	37.8	97.8
3.00	1	2.2	2.2	100.0
Total	45	100.0	100.0	

S3

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1.00	25	55.6	55.6	55.6
2.00	20	44.4	44.4	100.0
Total	45	100.0	100.0	

S4

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1.00	24	53.3	53.3	53.3
2.00	19	42.2	42.2	95.6
3.00	2	4.4	4.4	100.0
Total	45	100.0	100.0	

S5

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1.00	6	13.3	13.3	13.3
2.00	19	42.2	42.2	55.6
3.00	20	44.4	44.4	100.0
Total	45	100.0	100.0	

S6

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1.00	8	17.8	17.8	17.8
	2.00	14	31.1	31.1	48.9
	3.00	23	51.1	51.1	100.0
	Total	45	100.0	100.0	

S7

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1.00	14	31.1	31.1	31.1
	2.00	19	42.2	42.2	73.3
	3.00	12	26.7	26.7	100.0
	Total	45	100.0	100.0	

S8

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1.00	12	26.7	26.7	26.7
	2.00	17	37.8	37.8	64.4
	3.00	16	35.6	35.6	100.0
	Total	45	100.0	100.0	

S9

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1.00	3	6.7	6.7	6.7
	2.00	5	11.1	11.1	17.8
	3.00	37	82.2	82.2	100.0
	Total	45	100.0	100.0	

S10

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1.00	2	4.4	4.4	4.4
	2.00	11	24.4	24.4	28.9
	3.00	32	71.1	71.1	100.0
	Total	45	100.0	100.0	

S11

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1.00	2	4.4	4.4	4.4
	2.00	4	8.9	8.9	13.3
	3.00	39	86.7	86.7	100.0
	Total	45	100.0	100.0	

S12

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1.00	37	82.2	82.2	82.2
	2.00	8	17.8	17.8	100.0
	Total	45	100.0	100.0	

S13

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1.00	32	71.1	72.7	72.7
	2.00	6	13.3	13.6	86.4
	3.00	6	13.3	13.6	100.0
	Total	44	97.8	100.0	
Missing	System	1	2.2		
Total		45	100.0		

S14

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1.00	11	24.4	24.4	24.4
	2.00	25	55.6	55.6	80.0
	3.00	9	20.0	20.0	100.0
	Total	45	100.0	100.0	

S15

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1.00	11	24.4	24.4	24.4
	2.00	27	60.0	60.0	84.4
	3.00	7	15.6	15.6	100.0
	Total	45	100.0	100.0	

S16

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1.00	5	11.1	11.1	11.1
	2.00	19	42.2	42.2	53.3
	3.00	21	46.7	46.7	100.0
	Total	45	100.0	100.0	

S17

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1.00	10	22.2	22.2	22.2
	2.00	17	37.8	37.8	60.0
	3.00	18	40.0	40.0	100.0
	Total	45	100.0	100.0	

S18

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1.00	11	24.4	24.4	24.4
	2.00	20	44.4	44.4	68.9
	3.00	14	31.1	31.1	100.0
	Total	45	100.0	100.0	

S19

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1.00	14	31.1	31.1	31.1
	2.00	16	35.6	35.6	66.7
	3.00	15	33.3	33.3	100.0
	Total	45	100.0	100.0	

S20

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1.00	20	44.4	44.4	44.4
	2.00	22	48.9	48.9	93.3
	3.00	3	6.7	6.7	100.0
	Total	45	100.0	100.0	

S21

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1.00	17	37.8	37.8	37.8
	2.00	19	42.2	42.2	80.0
	3.00	9	20.0	20.0	100.0
	Total	45	100.0	100.0	

S22

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1.00	14	31.1	31.1	31.1
	2.00	17	37.8	37.8	68.9
	3.00	14	31.1	31.1	100.0
	Total	45	100.0	100.0	

Ek-3. Gözlem Formu (A)

Sosyal bilgiler 4. ve 5. sınıf ders kitaplarında cümleler sınıf düzeyine uygun uzunlukta mı?

	Sözcük Sayıları	Evet	Kısmen	Hayır
1	2-12			
2	13-20			
3	21 ve zeri			

Ek 3- Gözlem Formu (B)

4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki metinler görsel materyale uygun mu?

Kullanılan Görsel Materyaller		Evet	Kısmen	Hayır
1	Resim			
2	Minyatür			
3	Fotoğraf			
4	Harita			
5	Çizelge			

Ek 3- Gözlem Formu (C)

4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki resim, minyatür ve fotoğraflar niteliklerine uygun mu?

	Görsel Materyallerin Nitelikleri	Evet	Kısmen	Hayır
1	Yaşam Şekli			
2	Araç-Gereç			
3	Kıyafet			
4	Devlet Adamları			
5	Tarihi Mekanlar			
6	Yazı- Levha			
7	Para-Amblem			
8	Heykel-Kabartma			
9	Müze			
10	Medrese-Cami-Türbe			

10 EYLÜL 2002

T.C.
MUĞLA VALİLİĞİ
İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ

SAYI : B.08.4.MEM.4.48.00.04-/311 24314
KONU :Hesna BAHAR

VALİLİK MAKAMINA

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans öğrencisi Hesna BAHAR'ın İlimz Merkez İlköğretim Okullarında anket uygulaması ile ilgili Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğünün 04/09/2002 tarih ve 1615 sayılı yazıları ilişikte sunulmuştur.

İlimiz Merkez İlköğretim Okullarında Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans öğrencisi Hesna BAHAR 'ın anket uygulaması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Kamil BENCİK
Müdür Yardımcısı
Milli Eğitim Müdür Vekili

OLUR.
09/09/2002

Fazlı ARGÜN
Vali a.
Vali Yardımcısı

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Hesna BAHAR
Doğum Yeri : SANDIKLI
Doğum Yılı : 22.09.1972
Medeni Hali : EVLİ

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise : 1986-1989 Bulancak Lisesi
Lisans : 1990-1994 Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Yabancı Dil : İngilizce

MESLEKİ BİLGİLER

1999-..... : Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü